

ENIGHED

UENIGHED

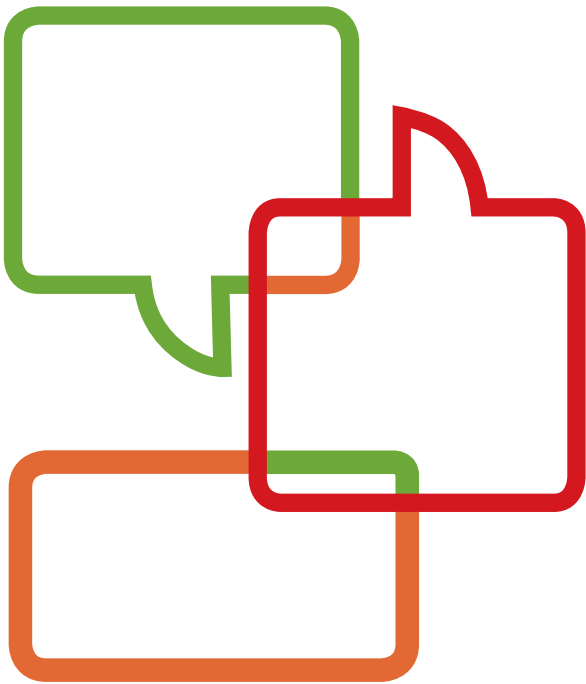
OG UDVIKLING

PÆDAGOGISK FAGLIGHED
I DAGINSTITUTIONER

AF MORTEN EJRNÆS OG MERETE MONRAD

B U P L

INDHOLD

Indledning	4
Omfanget af den faglige enighed og den faglige uenighed	11
Tematisk analyse	11
Vignetmetoden som metode for faglig udvikling	41
Konklusion	43
Perspektiver	45
Litteratur	46
Cases anvendt i undersøgelsen	46

OVERSIGT OVER CASES I RAPPORTEN

Case: Nikolaj, seks år	4
Case: KAREN, Aske og Magnus, to og et halvt år	13
Case: SUSANNE, Marcus, Mikkel og Carl, ni år	14
Case: LOTTE, Lasse og Bo, seks år	14
Case: Karl Emil, to og et halvt år	21
Case: Sofie, tre og et halvt år, første del	28
Case: EVA, LIS, PERNILLE og Mads, to år og seks måneder	32
Case: CAMILLA og Thomas, fem år	36

SAMLET OVERSIGT

Case: Louise, fem og et halvt år	46
Case: Victor, fem år, Amalie, fire og et halvt år, og Clara, tre og et halvt år	47
Case: BEA og LENE	47
Case: NANNA og Anne, et år	47
Case: JANE, LONE og OLE	48
Case: Sofie, tre og et halvt år (inkl. anden del)	49
Case: KAREN, Aske og Magnus, seks og et halvt år	50
Case: ANJA, Helene, Johan og Marie, otte år	50
Case: Josefine, fire år [syv år]	50
Case: Sandra og Mads, ni år	51
Case: Mie, otte år	51
Case: Silke, 9 år	52

INDLEDNING

NIKOLAJ, SEKS ÅR

Nikolaj har gået på daginstitutionen, fra han var to år gammel. Han har to ældre søskende, der også har gået der. Fra helt lille har Nikolaj altid været vild med at klæde sig ud med pynt, sløjfer, hatte, kjoler m.v. Nu er han blevet så stor, at han snart skal i skole og begynde i SFO, og han er blevet ved med at klæde sig ud. Han går således meget tit i kjole og kan ikke lide at gå i bukser. I sine lege med de andre børn kalder han sig ofte Nikolla, altså et pigenavn.

Forældrene til de andre børn i daginstitutionen synes, at det er meget provokerende, og mener, pædagogerne må sætte en stopper for det bl.a. med den begrundelse, at Nikolaj vil blive kraftigt mobbet i skolen, hvis han bliver ved med at gå i kjole. Blandt børnene på institutionen er det ikke det store problem; de har vænnet sig til, at Nikolaj "vil være en pige". Pædagogerne er imidlertid bekymrede for Nikolajs udvikling, fordi de ikke mener, at han vil kunne fortsætte sin opførelse i børnehaveklassen uden at blive drillet, og at han derfor hellere gradvis må indstille sig på, at han ikke kan optræde i pigetøj i skolen.

Institutionens leder er uenig i, at man skal "tvinge" Nikolaj til at gå i drengetøj. Hun tager kontakt med Nikolajs mor, der er enig med hende i, at tvang ikke nytter; ligesom de er enige om, at man aktivt skal søge at dæmpe drillerier mod Nikolaj. Nikolaj får således lov til fortsat at gå i kjole i institutionen. På forespørgsel fra lederen siger moderen, at hun tror, at det kun vil skade Nikolaj, at blive henvist til psykolog, fordi han er så optaget af sin "pigeseide".

Dette er en af de 20 cases, der har været anvendt i en spørgeskemaundersøgelse vedrørende pædagogers holdninger, faglighed og profession, og nedenfor gengives de to første spørgsmål, pædagogerne har skullet svare på i relation til denne case.

1. Mener du, at Nikolaj skal have lov til at gå med kjole til daglig i børnehaven?	☐ Ja	☐ Nej	☐ Kan ikke svare, hvorfor:
2. Mener du, at Nikolaj skal have lov til at gå med kjole til daglig, når han kommer i skole?	☐ Ja	☐ Nej	☐ Kan ikke svare, hvorfor:

Sådanne cases og pædagogers besvarelser af spørgsmål af ovenstående type er en vigtig del af grundlaget for resultaterne af undersøgelsen "Pædagogers holdninger, faglighed og profession", som fremlægges i denne rapport. Indledningsvis redegøres kort for formålet med projektet, problemformuleringen og metoden, men hovedindholdet består i en analyse af pædagogers "fælles faglighed" og "faglige uenighed" samt en analyse af, hvordan pædagoger håndterer faglig uenighed. Rapporten afsluttes med overvejelser om, hvordan både undersøgelsesresultater og den anvendte metode kan bruges til at styrke det faglige udviklingsarbejde blandt pædagoger.

TAK TIL DE MEDVIRKENDE PÆDAGOGER, KOMMUNER OG BUPL

Projektet har kun kunnet gennemføres, fordi 491 pædagoger i foråret 2009 har medvirket i undersøgelsen på temadage i 12 forskellige kommuner spredt over hele landet. Ledelsen i de medvirkende kommuner, de pædagogiske konsulenter i de samme kommuner og andre medarbejdere har på forskellig måde stået for at skabe gunstige rammer for temadagene. Lokale fagforeningsrepræsentanter har bakket op om undersøgelsens gennemførelse, og endelig har BUPL centralt støttet og udvist stor fleksibilitet med hensyn til at lave justeringer for at opnå den bedst mulige anvendelse af de bevilgede midler.

Samlet har velviljen betydet, at vi har kunnet gennemføre dette projekt fuldstændig planmæssigt og endog har haft mulighed for på flere områder at belyse nye spørgsmål, som vi undervejs blev gjort opmærksom på gennem samtaler med pædagogerne på temadagene. Vi vil derfor gerne rette en særlig tak til de 491 pædagoger, der har slidt med at forholde sig til en lang række cases og besvare spørgsmål i tilknytning til disse cases. Efter at have udfyldt spørgeskemaerne på temadagene drøftede de medvirkende pædagoger to af de samme cases i grupper. Efterfølgende har de over for os både i plenumdiskussioner og under uformelle samtaler fortalt

om, hvilke individuelle overvejelser og hvilke diskussioner, der efterfølgende var opstået på baggrund af casene. Pædagogernes kommentarer har været meget givende for os: Vi har fået et klart indtryk af deres fortolkninger af cases og spørgsmål og af de nuancerede, men også meget forskellige faglige refleksioner, de havde gjort sig under deres arbejde med casene. Pædagogerne fortalte endvidere selv, at de i de efterfølgende meningsudvekslinger havde oplevet at få præsenteret nye synsvinkler, som de ikke selv havde tænkt på.

Både når det drejer sig om at se undersøgelsesmetodens begrænsninger og dens kvaliteter, har pædagogernes tilbagemeldinger undervejs i forløbet sat sig spor i vores arbejde med projektet. Vi er blevet opmærksomme på, hvilke forhold man især skal tænke over ved konstruktion af cases og spørgsmål, og hvilke begrænsninger metoden har med hensyn til undersøgelse af værdier og følelser, og vi er blevet opmærksomme på, at vi med stort udbytte har kunnet supplere spørgeskemaundersøgelsen ved efterfølgende at lave interview for at belyse nogle af de spørgsmål, der viste sig at være meget svære at belyse gennem standardiserede spørgeskemaer med faste svarkategorier. Dette gav anledning til, at vi besluttede os for at gennemføre både fokusgruppeinterview og individuelle interview. Vi har altså supplerende gennemført 12 fokusgruppeinterview og 7 individuelle interview, som har kunnet illustrere de nuancerede faglige begrundelser og refleksioner, der ligger bag en bestemt pædagogisk holdning.

HVORDAN KAN RAPPORTEN BRUGES OG LÆSES

Denne rapport sigter mod at formidle nogle nye forskningsresultater om pædagogers faglighed baseret på en undersøgelse af pædagogernes holdninger og deres egne formulering af faglige synspunkter. Vi har det håb, at forskningsresultaterne kan bidrage til at udvide og nuancere synet på, hvad pædagogfaglighed er. Vi mener, at vi ved at sætte fokus på faglig enighed og faglig uenighed kan bidrage med nye synsvinkler på, hvad faglighed er, og vi håber, at vores resultater og analyser kan inspirere pædagoger til at engagere sig i forskellige former for faglig udvikling. Målgruppen er derfor først og fremmest pædagoger, der aktuelt arbejder i daginstitutioner, samt studerende og lærere på professionshøjskolerne.

Vi ved, at det er en udfordring at formidle forskningsresultater til praktikere, der har en travl hverdag opfyldt med praktisk pædagogisk arbejde, og at det ligeledes er svært at formidle forskningsresultater til studerende, der primært er optaget af at blive fortrolige med den teori, der knytter sig til kerneområder inden for pædagogisk arbejde som pædagogik og psykologi, og som derudover forsøger at tilegne sig de kompetencer, der skal bruges i det direkte pædagogiske arbejde.

Vi forsøger med denne rapport at tage denne udfordring op, fordi vi mener, at de forskningsresultater, der er opnået gennem projektet, giver anledning til at se på faglighed og faglig udvikling på en anden måde, end det har været almindeligt i de seneste år. Disse resultater vil vi derfor gerne formidle, således at praktikere, dvs. både pædagoger og pædagogstuderende umiddelbart har adgang til forskningsresultaterne og til den metode til faglig udvikling, som vi skitserer på baggrund af forskningsresultaterne. Det stiller imidlertid store krav til både indhold og form for afrapporteringen.

Da resultaterne bygger på oplysninger, der er indsamlet med en utraditionel forskningsmetode: vignetmetoden, vil vi tillige redegøre forholdsvis grundigt for denne særlige form for holdningsundersøgelse, hvor spørgsmålene vedrører, hvordan svarepersonerne mener, at pædagoger bør handle i konkrete situationer, der er skitseret i cases. Beskrivelsen af metoden er vigtig af to grunde. For det første er det vigtigt, at læserne får mulighed for at vurdere det grundlag, resultaterne bygger på. For det andet giver kendskabet til vignetmetoden mulighed for, at pædagoger selv kan skabe faglig refleksion, diskussion og udvikling i den enkelte daginstitution.

Dernæst vil vi illustrere resultaternes mulige betydning for praksis og praktikere. Det vil blive tydeliggjort, at det pædagogiske arbejde både er karakteriseret ved, at der er enighed om nogle holdninger, og at der er næsten total uenighed om nogle vigtige pædagogiske problemstillinger knyttet til konkrete situationer i praksis. Forskningsresultaterne rejser således på den ene side tvivl om bestemte vanemæssige forestillinger om faglighed og fremhæver på den anden side aspekter af fagligheden, der tager udgangspunkt i, at pædagogisk arbejde er kompliceret arbejde, der udføres af pædagoger med forskellige holdninger, og i forhold til børn og forældre, der naturligvis også kan have meget forskellige holdninger.

Endelig ønsker vi at gøre materialet tilgængeligt i en form, der muliggør, at særlig interesserede pædagoger og studerende gennem rapporten og bilagene forholdsvis let kan få kendskab til undersøgelsesmetoden, konklusionerne, resultaterne i form af tabeller med de detaljerede opgørelser af pædagogernes svar, samt endelig hvordan man kan bruge vignetmetoden som faglig udviklingsmetode. Denne rapport rummer en beskrivelse af undersøgelsesmetoden, undersøgelsens konklusioner samt de anvendte cases. De spørgsmål der har været stillet til de enkelte cases samt tabeller med opgørelse af pædagogerne svar vil komme til at ligge i bilag til rapporten, som er tilgængelige på BUPL's hjemmeside.

Vi er dog klar over, at kun få praktikere har tidsmæssige ressourcer til at sætte sig ind i hele det frem-

lagte materiale. Det vil ligeledes også kun være få studerende, der kan prioritere sådan, at de sætter sig ind i og bruger hele materialet. Rapporten har derfor samtidig fået en udformning, så det skulle være muligt, at pædagoger og studerende gennem læsning af konklusion og perspektivering kan få et indtryk af metoden og hovedresultater samt en anvisning på, hvordan man konkret kan anvende vignetmetoden i det faglige udviklingsarbejde. Vi håber dermed, at vi har fundet en form for afrapporteringen, der tager højde for disse forskellige hensyn. Vi mener nemlig, at praktikere og studerende på den måde uden at læse hele rapporten alligevel får mulighed for senere målrettet at bruge andre dele af rapporten.

5 Forskellige former for brug af rapporten

- Hurtig oversigt over undersøgelsens hovedkonklusioner og muligheder for praktisk pædagogisk anvendelse af resultaterne og vignetmetoden som faglig udviklingsmetode (konklusion og perspektivering)
 - Indsigt i baggrunden for undersøgelsen, i resultaterne inden for forskellige hovedområder af pædagogisk arbejde samt i mulighederne for at anvende vignetmetoden som faglig udviklingsmetode (hovedrapport)
 - Indsigt i detailresultater i form af svarene på samtlige spørgsmål i forbindelse med hver enkelt case (tabeller med svarfordelinger er tilgængelige på BUPL's hjemmeside)
 - Mulighed for strategisk udvælgelse af cases og tilhørende spørgsmål, der egner sig til at rejse bestemte problemstillinger i en daginstitution, på uddannelser eller kurser (casesamling, er tilgængelig på BUPL's hjemmeside)
 - Mulighed for at bruge vignetmetoden som faglig udviklingsmetode gennem brug af casene, de tilhørende spørgsmål og svarfordelingerne til henholdsvis individuel refleksion, gruppediskussion og faglig udvikling (hovedrapport, tabeller og casesamling).
-

FORBEHOLD

Selvom vi fremlægger en forholdsvis omfattende dokumentation for de resultater, vi har opnået, og hvordan de er fremkommet, ved vi også, at vi med denne form for afrapportering må give afkald på at gå i dybden med belysning af en lang række forhold omkring forskningsresultater og forskningsmetode, som ville have været oplagt, hvis vi mere snævert havde fokuseret på et bestemt aspekt af det pædagogiske arbejde. Vores tilgang til temaet pædagogers holdninger, faglighed og profession har imidlertid været tværfaglig. Det vil sige, at forskningstemaet principielt står i relation til mange forskellige videnskabelige discipliner, som vi derfor ideelt set burde forholde os til, hvis afrapporteringen skulle leve op til de forskellige enkeltdiscipliners videnskabelige krav. Imidlertid sigter denne afrapportering direkte mod pædagoger og studerende, som først og fremmest skal kunne få indsigt i og forstå resultaternes hovedindhold og samtidig være opmærksomme på metodens muligheder og begrænsninger samt endelig kunne anvende elementer af vignetmetoden i deres faglige udvikling. Anvendelsesorienteringen betyder, at vi ikke overlægger rapporten med fagspecifikke begreber og avancerede redegørelser for teoretiske udgangspunkter eller lange udførlige metodebeskrivelser og diskussioner af metodens pålidelighed og gyldighed. Det betyder imidlertid samtidig, at vi må tage en række forbehold over for vores redegørelser, som jo kommer til at vedrøre temaer inden for såvel sociologi, som socialpsykologi, pædagogik, psykologi og jura. Sociologer, socialpsykologer, psykologer, pædagogiske teoretikere og jurister vil derfor kunne finde eksempler på formuleringer, som ud fra deres specifikke faglige synsvinkel virker utilstrækkelige og upræcise, hvilket selvfølgelig kan være irriterende. Vi kan dog kun opfordre til, at disse fagpersoner alligevel vil lade sig inspirere af de empiriske resultater og analyser vedrørende holdningsmæssig enighed og uenighed samt konflikthåndtering, selvom begrebsapparatet ikke er tilfredsstillende ud fra en snæver monofaglig synsvinkel. Vi mener nemlig, at resultaterne alligevel er relevante i forhold til disse forskellige fags relation til pædagogisk arbejde, og vi håber, at resultaterne på denne måde kan bidrage til at præcisere og nuancere, hvordan disse fag har betydning for pædagogisk faglighed.

Forbeholdene gælder specifikt følgende områder:

- Det gælder pædagogisk, juridisk og psykologisk teori, hvor vi bevidst har forsøgt at undgå teoretiske begreber og derfor heller ikke refererer til teoretiske og metodiske diskussioner og heller ikke opstiller teoretiske sammenhænge.
- For pædagogikens vedkommende tager vi ikke udgangspunkt i en bestemt definition af, hvad pædagogisk faglighed er, og vi skitserer heller ikke nogen teoretisk referenceramme for, hvordan forskellige former for faglighed kan opstå.

- For psykologiske vedkommende gør vi ikke noget forsøg på at forklare, hvordan f.eks. personlighed, traumer og øjeblikkelige psykiske tilstande har betydning for holdninger og konflikthåndtering.
- For juras vedkommende gør vi ikke noget forsøg på, at diskutere i hvilket omfang forskellige love udstikker retningslinjer for, hvordan pædagoger skal handle i bestemte situationer, selv om vi i en del tilfælde vil fremlægge situationer og problemer, der afgjort lægger op til, at der bør anlægges en juridisk vinkel på resultaterne. Når vi fremlægger resultaterne, vil vi således heller ikke henvise til relevante paragraffer i f.eks. servicelov eller forældreansvarslov eller overhovedet diskutere de forskellige bestemmelser, der er på området.
- Når det gælder sociologien har vi bestræbt os på at skabe stor gennemskuelighed med hensyn til, hvilke metoder vi anvender, og hvorfor vi mener, at disse metoder egner sig godt til at undersøge pædagogernes holdninger til faglige problemstillinger. Den generelle redegørelse for vignette-metoden og den specifikke udformning, vi har givet den, er beskrevet således, at det klart skulle fremgå, hvordan vi undersøger pædagogprofessionens faglighed. Vi har imidlertid heller ikke med hensyn til sociologisk metode redegjort for de mange forskellige varianter af vignette-metoden, som findes, eller hvorfor vi har valgt præcis den form for cases og spørgsmål, som vi har gjort. Samtidig rapporterer vi af hensyn til formidlingen til praktikere og studerende hverken spredningsmål (f.eks. standardafvigelse) eller usikkerhedsmål (f.eks. konfidensintervaller) for de præsenterede resultater (estimer). Vi forsøger heller ikke at redegøre for, hvilken form for dokumentation de kvantitative data leverer i forhold til den dokumentation, de kvalitative data leverer.
- Den relevante sociologiske og socialpsykologiske teori er heller ikke udfoldet. Vi redegør kun meget overordnet for, hvordan vi opfatter holdninger, mens vi hverken systematisk redegør for forskellige holdningsbegreber eller argumenterer for vores definition og anvendelse. I mange tilfælde definerer vi ikke begreberne nærmere eller opstiller teoretiske sammenhænge. Vi forsøger heller ikke hverken teoretisk eller empirisk at forklare, at der blandt pædagoger eksisterer forskellige holdninger til centrale spørgsmål.

Vores manglende redegørelse for disse forhold skyldes hverken, at vi ikke finder dem interessante, eller at de ikke ville kunne bidrage til at belyse væsentlige forhold omkring undersøgelsens resultater. Det skyldes først og fremmest, at vi har prioriteret at fremlægge en rapport, der præsenterer et udvalg af resultater om faglig enighed og uenighed samt konflikthåndtering på en måde, så pædagoger i praksis har mulighed for at få et indtryk af resultaterne og mulighederne for at udvikle fagligheden ved hjælp af den foreslåede metode.

UNDERSØGELSENS PROBLEMFORMULERING

Problemformuleringen for denne undersøgelse tager udgangspunkt i resultaterne fra en undersøgelse af *Faglighed og tværfaglighed* (Ejrnæs 2006) blandt sundhedsplejersker, socialrådgivere, lærere og pædagoger. Resultaterne viste, at der i en række tilfælde var meget stor holdningsmæssig forskellighed eller uenighed inden for hver enkelt faggruppe, og at der altså også var stor uenighed om nogle faglige spørgsmål blandt professionelle pædagoger. Konklusionen var, at faglig uenighed er et grundvilkår i pædagogisk arbejde. Samtidig viste undersøgelsen også, at der var udbredt enighed eller konsensus om en lang række andre faglige holdninger inden for pædagogfaggruppen. Endelig viste denne undersøgelse, at professionelle, der holdningsmæssigt var i mindretal i deres egen faggruppe ikke generelt var bevidste om dette.

Med udgangspunkt i disse undersøgelsesresultater ville vi med dette projekt mere indgående undersøge *karakteren og omfanget* af henholdsvis den faglige enighed og den faglige uenighed blandt pædagoger, der arbejder inden for daginstitutionsområdet med børn på 0-10 år, samt belyse, hvordan pædagoger opfatter og håndterer den faglige uenighed. Kort kan problemformuleringen gengives i nedenstående punkter

- Hvilke faglige vurderinger og hvilke holdninger til den pædagogiske indsats er der enighed om?
- Hvilke faglige vurderinger og hvilke holdninger til den pædagogiske indsats er der uenighed om?
- Er pædagogerne bevidste om, hvornår de er enige med flertallet af pædagoger, og hvornår de tilhører et mindretal inden for deres egen faggruppe?
- Hvordan forholder pædagoger sig til faglig uenighed?
- Hvilke kompetencer er nødvendige for at håndtere uenighed, således at den opdages, analyseres og behandles fagligt forsvarligt med henblik på at kunne gavne børnene, kvalificere det pædagogiske arbejde og sikre et fortsat godt samarbejde med de uenige kolleger?

Holdninger er således undersøgelsens nøglebegreb. Fagligheden kan nemlig opfattes som en del af de tre komponenter, der tilsammen udgør holdningen. Komponenterne er: "viden og erfaring", "værdier og følelser" samt "handletendens". Både viden og erfaring, der normalt tages som udtryk for fagligheden, og værdier og følelser opfatter vi som grundlag for fagligheden. Handletendensen er så fagligheden omsat i en praksiskon-

tekst. Undersøgelsen sigter mod at afdække handletendensen i en bestemt situation, f.eks. ved spørgsmål af denne type: "Bør pædagogen rose barnet?", eller "Bør pædagogen gennemføre den planlagte tur?" I enkelte tilfælde forsøges det at afdække viden og erfaring eller følelser og værdier, men det helt overvejende fokus er på handletendensen i forhold til bestemte pædagogiske spørgsmål. Handletendensen opfattes nemlig som et udslag af på den ene side viden og erfaring og på den anden side værdier og følelser. Undersøgelsen afdækker pædagogernes faglige holdninger i form af svar på, hvad de synes, at der ideelt bør gøres i en række forskellige situationer i daginstitutioner.

Der er to grunde til at sætte fokus på holdninger, når hovedformålet er at belyse pædagogers faglighed kvantitativt

1. Holdninger kan undersøges ved hjælp af den særlige type spørgeskemaundersøgelser, der betegnes som vignetundersøgelser, hvor spørgsmålene vedrører situationer, der er beskrevet meget udførligt i cases. På denne måde sikres det, at alle deltagere i undersøgelsen forholder sig til nøjagtig den samme situation beskrevet på nøjagtig samme måde. Besvarelserne af spørgsmålene kan samtidig gøres op, således at det fremgår, hvor stor en andel af pædagogerne der er enige i en bestemt holdning, og hvor stor en andel der er uenige.
2. Når faglighed diskuteres, udvikles og formidles, foregår det først og fremmest gennem samtaler, møder, konferencer, artikler eller bøger, hvor der gives udtryk for holdninger til pædagogiske spørgsmål. Holdninger er opfattelser af, hvordan der ideelt burde handles i bestemte situationer. Overvejelser, formidling, udveksling og diskussion af holdninger udgør en væsentlig del af den faglige refleksion, diskussion og udvikling. Derfor er den faglighed, der kommer til udtryk gennem holdninger til en bred vifte af pædagogiske spørgsmål vedrørende forskellige situationer i daginstitutioner en relevant kilde til information om *omfanget og karakteren* af pædagogers enighed og uenighed, dvs. en opgørelse af, i hvilke situationer enighed og uenighed optræder.

Det er samtidig vigtigt at understrege, at det ikke er de faktiske handlinger, som de udspiller sig i praksis i daginstitutioner, der belyses i denne undersøgelse. Undersøgelsen kan kun i meget begrænset omfang sige noget om den faktiske praksis. Den kan imidlertid beskrive den faglighed, der ligger til grund for den pædagogiske praksis.

UNDERSØGELSENS METODE

Når man skal belyse professionelles holdninger til situationer, der forekommer eller kan forekomme i deres praksis, og sikre sig, at pædagogerne i undersøgelsen forholder sig til præcis den samme situation og de samme spørgsmål, er den mest velegnede undersøgelse en vignetundersøgelse. Den store fordel ved denne metode, frem for klassiske holdningsundersøgelser, er, at pædagogerne får mulighed for at tage stilling til konkrete situationer, i stedet for at tage stilling til helt overordnede, principielle spørgsmål. Det er imidlertid afgørende, at både cases og de tilknyttede spørgsmål er relevante med henblik på at belyse det pædagogiske arbejde, og at spørgsmålene er formuleret så entydigt som muligt, for at resultaterne kan blive gyldige og pålidelige.

Vi har forsøgt at sikre, at de cases, der anvendes i spørgeskemaet virker realistiske, at de vedrører nogle fagligt relevante pædagogiske temaer, og at de er formuleret, således at man med god grund kan formode, at professionelle pædagoger har haft lignende oplevelser i deres egen praksis eller i hvert tilfælde kan forestille sig, at de kan komme ud for lignende situationer. For at opnå dette har vi benyttet os af 14 konsulenter med forskellig viden og erfaringer om forholdene på daginstitutionsområdet. Det har dels været pædagoger, der for øjeblikket arbejder i daginstitution, undervisere på professionshøjskoler og børnediplomuddannelser og professionelle med særlig indsigt i bestemte typer problemer, der kan vise sig i daginstitutioner. Disse konsulenter har fået til opgave at udvikle nogle cases inden for det område, de havde særlig indsigt i. Vi bad dem tillige om til hver case at formulere nogle spørgsmål, som efter deres mening ville kunne vise, hvilke holdninger pædagogerne havde til det i casen skitserede problem. Både cases og spørgsmål er derefter blevet gennemgået af os for at sikre, at casene og spørgsmålene med hensyn til form var nogenlunde ens. Endvidere bestræbte vi os på, at casens beskrivelse af situationen ikke blev "farvet" af værdiladede udtryk; casen måtte ikke i sig selv være udtryk for en bestemt holdning, således at case og spørgsmål dermed ville blive "ledende". På den anden side er både værdier og følelser en del af de holdninger, vi gerne vil undersøge, hvilket casene derfor også skulle afspejle. Disse modstridende krav til casene er forsøgt løst, ved at værdiladede eller følelsesmæssige udtryk først og fremmest gengives i casen i form af børns, forældres og pædagogers direkte udsagn, hvilket altså betyder, at den pædagog, der læser casen og skal besvare spørgsmålene præcis ved, hvem der har sagt de værdi-

følelsesladede ord og ved hvilken lejlighed. På den måde sikres det både, at følelser og værdier kommer til udtryk i casene, og at det er entydigt, hvem der har givet udtryk for de pågældende værdier og følelser.

UDVÆLGELSE AF CASES

Hver af de 14 konsulenter blev bedt om at udarbejde tre cases inden for deres specifikke fagområde eller den hverdagspraksis, de arbejdede indenfor. Da en konsulent på forespørgsel udarbejdede ekstra cases, havde vi i alt 51 forskellige cases at vælge mellem, da vi skulle konstruere spørgeskemaerne. Dette skabte naturligt nok et udvælgelsesproblem. For at belyse pædagogers faglighed udvalgte vi casene ud fra et ønske om at inkludere et bredt spektrum af pædagogiske problemstillinger og situationer i daginstitutioner (både hverdagssituationer og alvorlige situationer) med børn jævnt fordelt på aldersgruppen 0-10 år samt at belyse situationer, der primært udspillede sig mellem børn, mellem børn og pædagoger, mellem pædagoger indbyrdes og mellem pædagoger og forældre. Samtidig ønskede vi, at casene skulle være genkendelige for de deltagende pædagoger, og tilstræbte derfor at have cases, der foregik i henholdsvis vuggestuer, børnehaver, integrerede institutioner, skolefritidsordninger (SFO'er) og fritidshjem. Vores udvalg af cases beskriver dermed et bredt udsnit af den pædagogiske praksis, men det har selvfølgelig ikke været muligt at dække alle de problematikker, der kunne have været interessante og relevante at belyse og diskutere. Den endelige udvælgelse af cases og spørgsmål foregik på baggrund af to pilotundersøgelser, der blev gennemført blandt pædagogstuderende, som havde været i praktik.

GENNEMFØRELSEN AF SPØRGESKEMAUNDERSØGELSEN I 12 KOMMUNER

Undersøgelsen er gennemført i 12 kommuner, som er udvalgt således, at kommunerne er geografisk fordelt på alle regioner, og at de er forskellige med hensyn til antal ansatte pædagoger. I otte kommuner har der været deltagelse af både pædagoger, der arbejdede med børn fra 0 til 6 år (vuggestuer, børnehaver og integrerede institutioner), og pædagoger, der arbejdede med børn i alderen 6 til 10 år (SFO og fritidshjem). I to kommuner deltog kun pædagoger fra fritidshjems- og SFO-området. I to andre kommuner deltog kun pædagoger fra vuggestuer, børnehaver og integrerede institutioner. Der var udarbejdet to forskellige spørgeskemaer, således at pædagogerne kun skulle forholde sig til cases, der vedrørte den aldersgruppe af børn, de aktuelt arbejdede med. Der har deltaget 315 pædagoger fra vuggestuer, børnehaver og integrerede institutioner og 176 pædagoger fra SFO'er og fritidshjem. Det er altså kun pædagoger, der har besvaret spørgeskemaerne.

Henvendelsen til kommunen er i alle tilfælde foregået således, at vi har kontaktet chefen eller cheferne for den eller de afdelinger, der administrerede daginstitutionsområdet, og vi har tilbudt dem, at vi i løbet foråret 2009 ville arrangere en temadag om pædagogers holdninger, faglighed og profession, hvis kommunen dels sørgede for, at et antal pædagoger kunne deltage i temadagen, og dels sørgede for lokale, bespisning m.v. Vi henstillede til kommunerne, at de meget gerne måtte arrangere det således, at der deltog flere pædagoger fra samme institution, idet vi gerne ville kunne undersøge, om der var tendens til, at pædagoger fra samme institution lignede hinanden holdningsmæssigt. Det viste sig dog vanskeligt at indfri dette ønske. For at undgå en overrepræsentation af ledere i undersøgelsen besluttede vi samtidig, at ledere kun kunne deltage, hvis der deltog mindst tre pædagoger fra samme institution. Dette har betydet, at meget få ledere har deltaget i undersøgelsen. Samtidig med henvendelsen til cheferne kontaktede vi den BUPL-afdeling, der dækkede den pågældende kommune, for at orientere om henvendelsen til kommunen og bede om afdelingens støtte og opbakning til at gennemføre undersøgelsen i kommunen, hvilket vi i alle tilfælde fik. De fleste kommuner udviste også stor velvilje over for undersøgelsen, og syv kommuner gav hurtigt accept af at undersøgelsen kunne gennemføres med deltagelse af deres pædagoger. Vi fik i første omgang afslag fra to kommuner, hvilket betød, at vi to gange måtte foretage nye udtrækninger af andre kommuner med tilsvarende antal ansatte pædagoger. I enkelte tilfælde var det forbundet med vanskeligheder at få en endelig aftale på plads, og i disse tilfælde har vi haft stor gavn af lokale BUPL-repræsentanters støtte.

SPØRGESKEMAERNES OPBYGNING

Spørgeskemaet er opbygget således, at der indledes med en kort skriftlig introduktion. Herefter følger 15 spørgsmål om pædagogernes baggrund, og resten af spørgsmålene i skemaet knytter sig til cases. I skemaet til pædagoger, der arbejder i vuggestuer, børnehaver og integrerede institutioner, er der 12 cases. Og der er 11 cases i skemaet til pædagoger i fritidshjem og SFO'er. Tre af casene er de samme i de to skemaer. I tilknytning til den enkelte case stilles der fra 4 til 18 spørgsmål om, hvordan pædagogen i casen bør forholde sig til forskellige pædagogiske spørgsmål, om pædagogen f.eks. bør gribe ind i børns leg, bør underrette kommunen eller bør orientere forældrene i de situationer, der er specificeret i den pågældende case. Spørgsmålene kan typisk besvares med enten "ja" eller "nej" eller "kan ikke svare". Hvis pædagogerne afkrydser sidstnævnte mulighed, er de i skemaet blevet bedt om på en enkelt linje at skrive, hvorfor de ikke kan svare. Vi har på denne måde

sikret os, at vi har kunnet bruge disse begrundelser til at afgøre, om spørgsmålene har været tilstrækkelig entydige til, at vi har opnået gyldige svar. For de fleste spørgsmåls vedkommende er det mindre end 5 %, der har afkrydset "kan ikke svare", hvilket tages som udtryk for, at spørgsmålet har været entydigt. I enkelte tilfælde overstiger andelen, der ikke kan svare 10 %, og i disse tilfælde kan vi konstruktivt bruge de anførte begrundelser til at vurdere gyldigheden af svarene og afgøre, om besvarelsene overhovedet kan bruges til noget og i givet fald, hvordan fordelingen af svar skal tolkes. I flere tilfælde har vi også på temadagene i forbindelse med opsamlingerne i plenum eller ved samtaler i pauserne fået værdifulde tilkendegivelser om problemer med at forstå enkelte spørgsmål.

En lille andel af spørgsmålene vedrører pædagogers viden, og i disse tilfælde har pædagogerne kunnet afkrydse svarmuligheden "ved ikke", idet disse spørgsmål netop vedrører forhold, som vi er interesserede i at høre, om pædagogerne har viden om eller netop ikke ved noget om. I forbindelse med ca. halvdelen af casene har vi stillet et enkelt eller to åbne spørgsmål, dvs. spørgsmål, der lægger op til, at pædagogerne med deres egne ord udtrykker deres holdning til et bestemt tema i casen, for eksempel hvordan pædagogen burde have grebet ind i en situation, og hvad en underretning til kommunen skulle indeholde. Besvarelsene af disse spørgsmål har givet nogle meget værdifulde oplysninger om de nuancerede refleksioner, der ligger bag holdningerne. Disse besvarelser har således kunnet bruges til at uddybe baggrunden for de holdninger, pædagogerne indtager.

TEMADAGENES FORLØB

Vi havde i programmet afsat halvanden time til besvarelsen af spørgeskemaet. Nogle pædagoger blev færdige på kortere tid, og de fleste pædagoger kunne nå at forholde sig til alle cases og besvare de tilhørende spørgsmål, men der var også pædagoger, der ikke nåede helt igennem skemaet, og der er derfor færre besvarelser af de spørgsmål, der forekommer sidst i skemaet.

Temadagenes program var nøjagtig det samme i alle kommuner. Undersøgelsens formål og problemformulering blev præsenteret, og der blev derefter givet en mundtlig introduktion til spørgeskemaundersøgelsen. Det blev understreget, at besvarelser skulle være individuelle, og at man ikke måtte diskutere besvarelsene, før spørgeskemaet var afleveret. Da spørgeskemaudfyldelsen foregik i samme lokale eller i lokaler i umiddelbar nærhed af plenumlokalet, og vi var til stede under udfyldelsen, ved vi, at ønsket om individuelle besvarelser er blevet opfyldt. Senere på temadagen var der gruppediskussion om to af de samme cases, som pædagogerne individuelt havde forholdt sig til: en hverdagscase og en case om pædagogers mistanke om seksuelle overgreb fra en forælders side. Efter diskussionen af disse cases blev der udfyldt skemaer om "gruppetholdningen", og derefter lagde vi med en gennemgang af nogle udvalgte foreløbige resultater op til en bredere diskussion af, hvordan pædagoger forholder sig til holdningsmæssig uenighed.

SUPPLERENDE FOKUSGRUPPEINTERVIEW OG INDIVIDUELLE INTERVIEW

Erfaringerne med gennemførelsen af spørgeskemaundersøgelsen viste os, at pædagogerne ved den individuelle udfyldelse af spørgeskemaerne "brændte inde" med begrundelserne for deres svar, og når de efterfølgende udfoldede dem over for os, opdagede vi, at der ville være mulighed for ved efterfølgende interview at opsamle de nuancerede og meget forskelligartede faglige begrundelser for deres ja- og nej-svar. Det viste os, at der ville være grundlag for at få nogle meget nuancerede og informative oplysninger om de refleksioner, der kunne ligge bag forskellige holdninger, gennem fokusgruppeinterview og individuelle interview. Vi gennemførte derfor med hjælp af et korps af interviewere¹ 12 fokusgruppeinterview som led i tre institutioners personalemøder og 7 individuelle interview ude i forskellige institutioner. I fokusgrupperne deltog i nogle tilfælde både pædagoger og pædagogmedhjælpere, da pædagogmedhjælperne også deltog i de personalemøder, hvor fokusgrupperne blev gennemført. Når vi trækker på udsagn fra en pædagogmedhjælper vil det fremgå af teksten. Ellers er alle analyser baseret på uddannede pædagogers holdningstilkendegivelser.

Fokusgruppeinterview havde den umiddelbare pointe, at der var stor sandsynlighed for, at der blandt deltagerne i den enkelte fokusgruppe var repræsentanter for forskellige holdninger. Vi kunne derfor i fokusgruppen også stille spørgsmål om de forskellige mindretalsholdninger, vi fra undersøgelsesresultaterne vidste eksisterede, og således fremkalde de nuancerede refleksioner, der kunne ligge bag både mindretalsopfattelsen og flertalsopfattelsen, hvilket gav anledning til uddybninger af de faglige argumenter og overvejelser, der lå til grund for handletendenserne. Disse uddybninger gav os en bedre forståelse af den faglige enighed respektive uenighed. Interviewene indgår i denne rapport primært som illustration af de forskelligartede holdninger, som spørgeskemaundersøgelsen afdækker. Vi foretager ikke nogen egentlig eller systematisk analyse af interviewene, men bruger dem som illustration og som en mulighed for bedre at kunne forstå de forskellige udtryk for faglig enighed og uenighed.

OMFANGET AF DEN FAGLIGE ENIGHED OG DEN FAGLIGE UENIGHED

I det følgende præsenterer vi vores analyse af de spørgsmål, der blandt pædagoger er henholdsvis størst enighed og størst uenighed om. I undersøgelsen har vi i alt 193 holdningsspørgsmål (hvis vi kun medregner de spørgsmål, hvorpå der kan svares "ja", "nej" og "kan ikke svare"). For at få overblik over et så stort materiale har vi i analysen valgt at fokusere på de spørgsmål, som pædagoger er næsten totalt enige om, dvs. at 90 % eller flere er enige, og på de spørgsmål, som pædagoger er næsten totalt uenige om, dvs. at omkring 50 % har svaret ja og omkring 50 % har svaret nej. Vi har valgt at definere den næsten totale uenighed ved, at mindre end 60 % er enige.²

Vi har hovedsageligt stillet pædagogerne holdningsspørgsmål, der skulle besvares med "ja", "nej" eller "kan ikke svare". Derudover har der været nogle få spørgsmål, hvor pædagogerne er blevet bedt om at prioritere flere handlemuligheder, og nogle spørgsmål, hvor pædagogerne har kunnet vælge en eller flere handlinger. Ud over holdningsspørgsmål har vi haft faktuelle spørgsmål, der vedrørte egne erfaringer eller forhold i egen institution, vidensspørgsmål, spørgsmål om pædagogernes egne ønsker til håndtering af faglig uenighed, og spørgsmål, hvor pædagogerne er blevet bedt om at "gætte" på, hvor mange procent af pædagoger, de tror, er enige med dem i en bestemt holdning. Endelig har der været nogle få åbne spørgsmål. I denne afrapportering fokuserer vi for enkelhedens skyld på holdningsspørgsmålene, særligt de spørgsmål, der har skullet besvares med "ja", "nej" eller "kan ikke svare".

Der er i undersøgelsen som nævnt i alt 193 holdningsspørgsmål, der er besvaret med "ja", "nej" eller "kan ikke svare". Af disse 193 spørgsmål er der 55 spørgsmål, der er næsten total enighed om, og 29 spørgsmål, der er næsten total uenighed om.

TABEL 1: ANTAL SPØRGSMÅL DER SAMLET SET ER HENHOLDSVIS ENIGHED OG UENIGHED OM BLANDT DE DELTAGENDE PÆDAGOGER

Næsten total enighed	Enighed	Mellem	Uenighed	Næsten total uenighed
90 % eller derover er enige	80-89 % er enige	70-79 % er enige	60-69 % er enige	50-59 % er enige
55	43	30	36	29

Det er vigtigt at være opmærksom på, at antallet af spørgsmål, der er enighed og uenighed om, både er et resultat af pædagogernes holdninger, og af den spørgsmålskonstruktion, som vi har foretaget. Vi har nemlig i spørgsmålskonstruktionen sat rammerne for, hvad pædagogerne skulle tage stilling til. Da vi kun har stillet spørgsmål vedrørende nogle udvalgte områder af det pædagogiske arbejde, siger ovenstående optælling ikke nødvendigvis noget om, hvor mange spørgsmål pædagoger i det praktiske arbejde er henholdsvis enige og uenige om. Vi har dog valgt at tage tabellen med, fordi den illustrerer, at der helt overordnet er en lang række spørgsmål, som pædagoger er næsten totalt enige om, men også en lang række spørgsmål, som pædagoger er næsten totalt uenige om. Men det, der er særligt interessant, og som vi i det følgende vil fokusere på, er, hvilke spørgsmål der er enighed og uenighed om.

TEMATISK ANALYSE

I analysen har vi samlet alle de spørgsmål, der er næsten total enighed om i en bunke og alle de spørgsmål, der er næsten total uenighed om i en anden bunke. Disse to "bunker" af spørgsmål har vi derpå sorteret efter de temaer, de berører. Gennem denne sortering er der fremkommet en række temaer, hvor der er spørgsmål, der er næsten total enighed om, og en række temaer, hvor der er spørgsmål, der er næsten total uenighed om. Flere af disse temaer kunne så efterfølgende samles under mere overordnede temaer. For eksempel samlede vi temaerne håndtering af konflikter mellem børn, styre/strukturere/hjælpe i forhold til børns leg, skældud, inddrage børn i løsninger og voksenstyrede aktiviteter under det overordnede tema: Leg og organiserede aktiviteter i institutionen. Disse overordnede temaer fremgår af nedenstående boks.

² Vi har gennemgående valgt kun at se på ja/nej svar, når vi har kategoriseret spørgsmålene efter enighed og uenighed. Når vi har valgt at se bort fra "Kan ikke svare"-besvarelsene i vores kategorisering af spørgsmål, skyldes det, at der kan være en vis forskel på, om 80 % har svaret "Ja" til et spørgsmål, 10 % har svaret "Nej" og 10 % har svaret "Kan ikke svare", og på, om 80 % har svaret "Ja", og 20 % har svaret "Nej". Her har vi valgt at tage "Kan ikke svare"-svarene ud, da de netop er udtryk for, at man af den ene eller anden grund ikke har kunnet svare på spørgsmålet. Optællingerne er derfor baseret på dem, der har set sig i stand til at svare på det givne spørgsmål. Når vi gengiver hele spørgsmålsformuleringen i en tabel har vi dog valgt også at gengive "Kan ikke svare"-besvarelses, da de giver læseren en bedre mulighed for at vurdere spørgsmålets kvalitet (i de overordnede opgørelser, hvor de enkelte spørgsmålsformuleringer ikke fremgår, er det af formidlingshensyn udeladt, da det ville blive for omfattende). Det skal dog bemærkes, at antallet af "Kan ikke svare"-besvarelses i langt de fleste spørgsmål ligger på under 5 % og derfor har ringe praktisk betydning i opgørelsen af svarprocenterne.

TABEL 2: OVERORDNEDE TEMAER	
Temaer, hvor der er spørgsmål, der er næsten total enighed om	Temaer, hvor der er spørgsmål, der er næsten total uenighed om
Leg og organiserede aktiviteter i institutionen	Leg og organiserede aktiviteter i institutionen
Forældresamarbejde	Forældresamarbejde
Underretning	Underretning
Politianmeldelse af forældre	Politianmeldelse af forældre
Håndtering af alvorlige situationer/problemer	Håndtering af alvorlige situationer/problemer
Kollegialt samarbejde (herunder lederens rolle)	Kollegialt samarbejde (herunder lederens rolle)
Institutionens ansvar	Børns konflikter med pædagoger
Overholdelse af planer	Børns seksualitet
Samarbejde med klasselærere	Planlagte aktiviteter over for impulsivitet
	Samarbejde med pædagogisk konsulent

Som det fremgår af tabellen, er der seks temaer, hvor der både er spørgsmål, der er næsten total enighed om, og spørgsmål, der er næsten total uenighed om. På baggrund af den overordnede tematisering valgte vi fire temaer ud, som stod centralt i forhold til enighed og uenighed: Leg og organiserede aktiviteter i institutionen, forældresamarbejde, underretning (herunder politianmeldelse og håndtering af alvorlige situationer/problemer) og kollegialt samarbejde. Vi vil i det følgende gå i dybden med disse fire temaer, de øvrige temaer vil vi ikke systematisk gennemgå, men flere af dem vil blive berørt i løbet af analysen.

LEG OG ORGANISEREDE AKTIVITETER I INSTITUTIONEN

En række cases vedrører spørgsmålet om, hvordan og hvornår pædagoger bør regulere eller gribe ind, når det drejer sig om samværet mellem børnene indbyrdes. Det gælder både, når børnene selv har etableret legegrupper eller lignende, og når børnene skal deles om legeredskaber, når børnene forulemper hinanden, eller når de afviser, at andre børn kan deltage i deres lege. Besvarelsen af spørgsmålene i tilknytning til disse cases viser, at der er mange eksempler på både næsten total enighed om, hvordan og hvornår pædagogen bør regulere eller gribe ind i situationen, og eksempler på næsten total uenighed om, hvad der bør gøres.

Casene omhandler forholdsvis hyppigt forekommende situationer i forbindelse med både planlagte aktiviteter og uplanlagte aktiviteter som børns leg med gynger og computerspil. Casene omhandler pædagogiske spørgsmål, der ikke angår større beslutninger om særlige pædagogiske indsatser over for hverken enkelte børn eller grupper af børn eller alvorlige beslutninger om inddragelse af andre fagpersoner eller underretning til kommunen. Det er altså cases og spørgsmål, der vedrører den del af den pædagogiske praksis, som ikke normalt underkastes hverken indgående beskrivelse eller særlige analyser og diskussioner, fordi praksis umiddelbart kan forekomme selvfølgelig og dermed banal og uinteressant at beskrive og analysere såvel som at udvikle. Det er imidlertid vores opfattelse, at netop disse banale og hyppigt tilbagevendende situationer, der dagligt nødvendiggør en række handlinger og reaktioner, er overordentlig interessante – netop fordi de faktisk udgør en stor del af den daglige praksis og på den anden side meget sjældent gøres til genstand for faglig refleksion.

I forbindelse med vores undersøgelse blev vi i flere tilfælde mødt med reaktioner på KAREN, Aske og Magnus-casen, der omhandler børns leg ved gynger, som tydeligt viser, at denne case på den ene side kan forekomme banal og dermed tilsyneladende uinteressant, men at casen og besvarelsen af de tilhørende spørgsmål på den anden side kunne give anledning til tydeliggørelse af markant uenighed og stimulere faglig refleksion.

CASE: KAREN, ASKE OG MAGNUS, TO OG ET HALVT ÅR

Det er eftermiddag på vuggestuens legeplads. Ved de to bildæk-gynger med plads til to børn på hver er tre børn i gang med at gyngede. Aske på to og et halvt år er alene på en gyngede. Ida, også to og et halvt, samt Anna på knapt to gyngede sammen på den anden gyngede.

Pædagogen KAREN står og kigger og skubber indimellem.

Magnus på to og et halvt år kommer hen og kigger. "Osse gyngede," siger han. KAREN spørger Aske, om Magnus må gyngede sammen med ham. Aske siger nej og gyngede videre.

KAREN vender sig om, for at hjælpe et barn, som har fået sand i øjnene. Magnus bliver stående og vil stadig gerne gyngede. Da KAREN vender sig igen, er Ida ved at kravle ned fra gyngeden. KAREN spørger igen Aske, om Magnus ikke nok må gyngede sammen med ham. "Han vil også så gerne gyngede," siger KAREN til Aske. Aske svarer: "Ja." Et minut efter, at Magnus er kommet op på gyngeden, siger Aske stille, men bestemt: "Jeg vil altså ikke gyngede med ham." Han gentager det et par gange. KAREN spørger Magnus, om han vil gyngede med Anna i stedet. Han siger ja og hopper ned fra gyngeden og går over til den anden gyngede, hvor KAREN hjælper ham op. Kort efter er Aske færdig med at gyngede og går over til klatrestativet.

En pædagog kommenterede diskussionen om, hvorvidt pædagogen skulle acceptere Askes afvisning af at gyngede med Magnus med bemærkningen: "Der er nok ingen børn, der får traumer af at blive afvist ved en gyngede." En anden pædagogs bemærkning ved samme temadag understregede dog, at andre pædagoger i nærmest banale hverdagssituationer kan se langt alvorligere problemer, idet hun understregede, at det var vigtigt, at børn lærte at "sige fra", og hun paralleliserede her til, at børn netop skulle lære at sige fra, så de fik bedre muligheder for at sige fra i situationer, der kunne føre til overgreb mod dem. Endelig gav en pædagog ved temadagen i en anden kommune udtryk for, at diskussionen om denne case havde gjort, at det aldrig ville blive det samme at stå ved gyngederne fremover. Hun ville altid kunne huske hvor mange forskellige perspektiver, der kunne anlægges på denne situation.

I undersøgelsen har vi seks cases, hvor hovedtemaet er reguleringen af børns aktiviteter eller leg i daginstitutionen. Det drejer sig om børns leg ved gyngede, om børn, der forsøger at deles om en computer, om et barn, der tilsyneladende umotiveret skubber et andet barn, om en gruppe børn, der forsøger at enes om hvilken musik de skal høre, om et barn, der ikke kan sidde stille og forstyrrer de andre børn, mens der bliver læst op, og endelig om børns grænseoverskridende adfærd (muligvis af seksuel karakter) over for andre børn i institutionen. I forbindelse med disse cases er der stillet 65 spørgsmål om, hvordan man regulerer børnenes aktiviteter og leg eller griber direkte ind med opfordringer, formaninger, skældud, afledning eller igangsætning af forhandling enten mellem børnene eller mellem pædagogen og børnene. Af disse 65 spørgsmål er der 17 spørgsmål, der er næsten total enighed om, dvs. hvor 90 % af pædagogerne eller derover er enige, og 12 spørgsmål, der er næsten total uenighed om, dvs. hvor mindre end 60 % af pædagogerne er enige.

TABEL 3: ANTAL SPØRGSMÅL DER ER HENHOLDSVIS ENIGHED OG UENIGHED OM BLANDT DE ADSPURGTE PÆDAGOGER ³

Næsten total enighed	Enighed	Mellem	Uenighed	Næsten total uenighed
90 % eller derover er enige	80-89 % er enige	70-79 % er enige	60-69 % er enige	50-59 % er enige
17	16	10	10	12

STOR ENIGHED

I enkelte spørgsmål har vi kunnet afdække en næsten total enighed om at lave regler, der potentielt kan forebygge uenighed og konflikt mellem børnene. Det gælder således et spørgsmål i forbindelse med casen om SUSANNE, Markus, Mikkel og Carl.

3) To af casene er i undersøgelsen medtaget med to forskellige aldersgrupper, for at gøre casene så relevante som muligt for de pædagoger der skulle besvare dem. Besvarelsen af spørgsmålene i forbindelse med disse to cases er i opgørelsen talt med i begge versioner, da det ændrer casene væsentligt, at alderen på børnene er ændret. Det drejer sig om casen vedrørende børns leg ved gyngede (KAREN, Aske og Magnus-casen), der med få ændringer forekommer med børn på 2-2½ år og 6-6½ år, samt en case om et barn, der ikke kan sidde stille og forstyrrer de andre børn, mens der bliver læst op (Josefine-casen): Josefine er i de to versioner af casen en pige på henholdsvis fire og syv år.

CASE: SUSANNE, MARCUS, MIKKEL OG CARL, NI ÅR

Det er i alrummet i fritidshjemmet kort efter frugttime. Fem af de store drenge alle omkring ni år er samlet rundt om den ene computer, hvor et nyt spil bliver afprøvet. Der står også to mindre drenge fra børnehaveklassen på syv år i baggrunden og følger med i spillet på afstand. En pædagog SUSANNE sidder ved det store runde bord i nærheden. Ved den anden computer er to piger i gang med at tegne.

"Nu er det altså min tur," siger Marcus, "du har prøvet den skide længe, Mikkel."

"Ja, men det er også mig, som har forstand på det, for min ven har et magen til derhjemme, og se, hvor højt jeg har scoret." Mikkel kigger sig glad rundt i kredsen. "I øvrigt er det slet ikke dig bagefter, det er Carl, det har vi aftalt, ikke også Carl?" Carl nikker. "Hvornår har I aftalt det? Jeg stod her før dig Carl," siger Marcus. "Det gjorde vi på vej fra klassen, og Carl har givet mig lov til lige at spille denne bane færdig," siger Mikkel og kigger appellerende på Carl.

De fortsætter med at argumentere, og da stemmerne stiger, kommer SUSANNE over til computeren.

"Jeg synes, det lyder, som om I har brug for, at der bliver lavet en liste over, hvem der skal spille i eftermiddag." Mikkel spiller koncentreret videre. Der er flere forslag til, hvordan listen skal se ud, så SUSANNE beslutter at trække lod mellem alle syv børn omkring computeren og give 15 minutter til hvert barn. "Det er bare strengt. De to fra børnehaveklassen har slet ikke været med til at spille. Hvis de også skal spille, så får vi andre slet ingen tid, inden vi skal hjem," siger Marcus. "Mikkel har fået meget mere end et kvarter nu, det er strengt," fortsætter han. SUSANNE fortæller Mikkel, at nu er hans tid gået, og hun sætter listen op på tavlen oven over computeren.

Mikkel prøver at fortsætte, men bliver nu skubbet væk af Lau, som er den næste af de store børn på listen. Lidt efter bliver en af børnehaveklassedrengene hentet og den anden forsvinder ind i Legorummet. Nu er det Carls tur, men Mikkel får ham overtalt til, at de bytter, så han kan spille den bane færdig, han blev afbrudt i, da SUSANNE lavede listen. Marcus bliver rigtig hidsig og skælder Carl ud. "Du kan ikke bare bytte din tur, det var jo rigtig mig efter Mikkel inden SUSANNE kom, og han har jo haft tur, så skal du da hellere bytte med mig." De bliver efterhånden ret højroastede alle fem.

Pædagogerne er meget enige om, hvorledes denne situation ikke bør gribes an. Der er næsten total enighed om, at SUSANNE ikke burde "have ladet drengene selv klare fordelingen af tid ved computeren". Der er endvidere næsten total enighed om, at pædagogen på forhånd burde "have lavet regler for brugen af computeren" til det nye spil, hvor det jo kunne forudses, at det begrænsede antal computere kunne skabe "køproblemer". Det kan formentlig tolkes som et udtryk for, at det er oplagt, at der i denne situation på den ene side er konfliktpotentiale, som der på den anden side blandt pædagogerne er stor enighed om at forsøge at undgå.

Casesamlingen rummer også et eksempel på en case med næsten total enighed om en serie handlinger, hvor det må anses for fuldstændig umuligt at forebygge konflikter ved på forhånd at opstille regler, idet episoden starter med, at drengen Lasse helt umotiveret skubber til Bo, så han falder og slår sig og begynder at græde.

CASE: LOTTE, LASSE OG BO, SEKS ÅR

LOTTE, der er pædagog i SFO'en, er i fællesrummet med Lasse og Bo på 6 år, som lige er kommet fra børnehaveklassen til SFO'en. Drengene leger vildt, snakker, smiler og griner. Pludselig ser LOTTE, at Lasse tilsyneladende umotiveret giver Bo et ordentligt skub i ryggen, så han falder.

Lasse siger med det samme: "Undskyld, det var ikke med vilje."

LOTTE siger til Lasse. "Du skal huske, du ikke må skubbe – men det var godt, at du sagde undskyld med det samme."

LOTTE sætter sig på hug ved Bo og nusser ham på ryggen, han græder højlydt. Snart efter holder han op og smiler til LOTTE, som rejser sig og går over til bordene.

Hun holder dog øje med, hvad der sker med de to drenge. Kort efter ser hun Lasse rive Bo hårdt i blusen, hvorefter Lasse gemmer sig bag ved sofaen. LOTTE går over til ham og siger: "Hvorfor gør du dog det, nu var du lige så sød før og sagde undskyld?" Lasse svarer ikke og ligger stadig bag sofaen.

Lotte går over og lægger armen om Bo, som småsnøfter igen. Lasse kigger på dem. LOTTE spørger igen Lasse: "Hvorfor gjorde du det?" Lasse slår blikket ned og siger "Undskyld" og løber så ind i et andet rum.

Her tilslutter næsten alle pædagoger sig, at LOTTE "trøster Bo første gang". Ligesom der er næsten total enighed om, at LOTTE burde "have spurgt Lasse, om der er noget han er ked af", hvilket vi mener, kan afspejle et generelt ønske om at vide noget mere om baggrunden for Lasses meget umotiverede opførsel. Det samme ønske gælder formentlig med hensyn afklaring af Lasses motiver for at genere Bo. Der er således næsten total enighed om, at LOTTE burde "gå efter Lasse ind i det andet rum, for at finde ud af, hvorfor han skubber og river i Bo". Og enigheden er også udstrakt til at gælde, at pædagogen sammen med de to drenge prøver at finde ud af, hvad der ligger bag den tilsyneladende konflikt. Der er således også næsten total enighed om, at LOTTE bør "prøve at finde ud af, hvad konflikten bunder i ved at tale med begge drenge sammen". Samtidig er der også næsten total enighed om, at LOTTE ikke burde have anvendt mere håndfaste metoder til at finde årsagen til konflikten, dvs. at der er næsten total enighed om, at LOTTE ikke burde "have taget fat i armen på Lasse og afkrævet ham et svar, da han løber ind i det andet rum".

Casen om ANJA, Helene, Johan og Marie, omhandler tre børn i SFO'en, som ikke kan finde ud af, hvilke cd'er, der skal spilles i musikrummet, og som derfor har bestemt, at der skal laves afstemning blandt alle SFO'ens børn om, hvilken cd, der skal afspilles (Casen er gengivet på s. 50). Johan og Helene er imidlertid blevet uenige om, hvordan afstemningen og optællingen skal foregå, og i den forbindelse har Helene forsøgt at forhindre Johan i at være med til optællingen, fordi hun mente, at han bare ville kontrollere hende, og Johan havde så til gengæld skubbet Helene væk, hvorefter Helene smågrædende er kommet ud til pædagogen ANJA, der opholdt sig i køkkenet. Her viser det sig, at der er næsten total tilslutning til ANJAs måde at støtte Helene på, da ANJA siger: "Så blev du ked af det, men vil du gerne lege med dem igen?". Mens det næsten totalt afvises, at ANJA i stedet burde "have foreslået Helene at lege noget andet". Disse to eksempler på næsten total enighed om, hvad der bør gøres i disse meget specifikke situationer, viser, at pædagogerne mener, at pædagogen i casen både må reagere på, at Helene er ked af det og afprøve, om hun alligevel har mod på igen at indgå i samværet med de andre børn omkring cd-afspilningen. Der er endog næsten total enighed om, at en uafklaret situation af denne type ikke bør ordnes ved "afledning", altså ved at foreslå Helene at lege noget andet. Casen viser således udstrakt enighed om, at situationen og Helenes oplevelser i den forbindelse skal tages alvorligt. Ydermere er der i denne case næsten total enighed om, at pædagogen ikke "burde have skældt Johan ud, fordi han skubbede Helene". Både i denne case og i casen om LOTTE, Lasse og Bo er der altså en afvisning af det, man kunne kalde mere autoritære metoder: tage fat i armen, afkræve svar og skælde ud.

I undersøgelsen er der desuden et eksempel på afbalanceringen af et enkelt barns interesser i forhold til en gruppe børn. Casen handler om børnehavebarnet Josefine på fire år, der ikke kan koncentrere sig om at høre historie, og som derfor kun modvilligt sammen med sin veninde Marie tilslutter sig en gruppe på tre andre, der får læst historie op af en pædagog (Casen er gengivet s. 50). Josefine siger først til veninden Marie, at de ikke skal høre historie, men går dog alligevel med Marie over i sofagruppen, hvor pædagogen læser højt. Josefine er imidlertid ukoncentreret og kan ikke lade være med at forstyrre bl.a. ved at fortælle om en gave, hun har lavet til sin mor. Der er næsten total enighed om, at pædagogen bør "sige til Josefine, at de kan snakke om den gave, hun har lavet, når historien er slut". Undersøgelsen viser, at pædagogerne er parate til at tage Josefines optagethed af gaven til hendes mor alvorligt, men de mener samtidig, at pædagogen i casen skal gøre det klart, at det først kan ske, når historien er slut.

Den næsten totale enighed viser sig tillige i forbindelse med casen om Victor, Amalie og Clara – tre børnehavebørn, der leger "hemmelige lege" sammen i pudrummet (Casen er gengivet s. 47). En dag kommer det yngste af de tre børn, Clara, grædende ud og fortæller "at det gjorde ondt, da Victor ville putte en blyant ind i hendes tissekone". Der er stillet en række spørgsmål, om hvad pædagogerne burde gøre, da de hørte om denne episode, og der viser sig her næsten total enighed om, at pædagogerne burde "have sagt til Clara, at det er godt, at hun kommer og siger, når der er noget, hun ikke vil være med til". Ligesom der er total enighed om, at de til Victor og Amalie burde have sagt, "at de skal høre efter, når Clara siger, at det gør ondt". Enigheden afspejler således, at pædagogerne meget entydigt mener, at det er værdifuldt, at børnene siger fra, når de udsættes for ubehagelige oplevelser eller overgreb, samtidig med at pædagogerne lige så entydigt giver udtryk for, at børn skal lære at respektere, når andre børn siger fra.

STOR UENIGHED

Som det tidligere er fremgået, var der meget stor enighed om at afklare motiverne for at Lasse skubbede og rev Bo og finde ud af, hvad en eventuel konflikt bestod i; derimod er der næsten total uenighed om, hvor vedholdende man bør være. Der er således næsten total uenighed om, hvorvidt LOTTE handlede rigtigt, da hun igen spurgte Lasse: "Hvorfor gjorde du det?". Der er ligeledes stor uenighed om, hvorledes LOTTE bør prioritere mellem at trøste "offeret" og at undersøge baggrunden for "gerningsmandens" handlinger. Det viser sig ved en næsten total uenighed om, hvorvidt LOTTE burde "have sat sig om bag sofaen til Lasse og prøvet at finde ud af, hvorfor han skubber og river i Bo, i stedet for først at trøste Bo". Her er der altså tale om uenighed, hvad angår afvejningen af to handlinger, som der i øvrigt er enighed om at udføre: at trøste Bo og at tale med Lasse om konflikten.

MÅL OG MIDLER

Trods enigheden om at finde motiverne bag Lasses handling er der alligevel meget stor uenighed om, hvordan det bør gøres, hvilket viser sig ved den næsten totale uenighed om, hvorvidt LOTTE bør "prøve at finde ud af, hvad konflikten bunder i ved at tale med Bo alene". Her er der altså stor enighed om, at man som pædagog bør forsøge at finde ud af, hvad motiverne bag Lasses drilleri er, men samtidig er der en stor uenighed med hensyn til, hvordan man skal finde frem til motiverne eller årsagerne til en bestemt handling.

En lignende tendens kan spores i casen om SUSANNE, Marcus, Mikkel og Carl, hvor der på den ene side både var næsten total enighed om at afvise, at børnene skulle have været overladt til sig selv, og næsten total enighed om, at der burde være opstillet regler på forhånd. På den anden side er der næsten total uenighed, når det gælder spørgsmålet om indgriben i selve begivenhedsforløbet. Det gælder således spørgsmålet "Burde SUSANNE have givet Mikkel lov at spille banen færdig, før han giver turen videre?", og det gælder spørgsmålet om "SUSANNEs løsning af problemet ved at lave lodtrækning mellem alle børnene".

Skal børnene være med til at finde ud af, hvordan der skabes ro omkring oplæsningen?

Josefine-casen viser også, at netop spørgsmålet om, hvilken konkret handling der foretrækkes i situationen, kan dele vandene (Casen er gengivet s. 50). I Josefine-casen sidder en pædagog og læser historie for en gruppe børn, da Josefine og hendes veninde kommer og slutter sig til. Josefine har svært ved at sidde stille, og kommer til at forstyrre de andre børn, der hører historie. I denne case er der næsten total uenighed blandt pædagogerne i SFO og fritidshjem og også uenighed⁴ blandt pædagoger i vuggestuer, børnehaver og integrerede institutioner om, hvorvidt pædagogen bør "spørge børnene, hvad de skal gøre, så det kan blive rart for alle børnene at høre historie". Det tydeliggøres i det kvalitative materiale, at dette afspejler en uenighed om, hvorvidt det er et velegnet pædagogisk middel at inddrage børnene i løsningen af problemerne med uro omkring oplæsning af historien. En pædagog, der vil inddrage børnene i løsningen siger således: "Fordi faktisk er det tit børnene, der kan finde på nogle gode løsninger, som de voksne ikke ser [griner]. Så det kunne godt være, at en [af] dem lige havde en god idé til, hvordan at det kunne blive til en god situation." En kollega uddyber: "De ser jo også hinanden i samme [højde], altså i børnehøjde, de kender jo hinanden, og de kan jo i fællesskab [aftale]: 'Nå ja, måske burde vi gøre det her' og prøve at holde hinanden [fast] ved det." Samtidig understreger en pædagog, at det for hende er sjovt at inddrage børnene, fordi de ofte kommer med nogle overraskende forslag. En pædagog, der modsat har svaret nej til at inddrage børnene i løsningen begrundet det på følgende måde: "Jeg ville være rigtig bange for, at jeg fik nogle svar, jeg ikke kunne håndtere [...] Nej, så får jeg den der med 'send bare dem der væk, vi gider ikke høre på dem', jeg får nogle konflikter, jeg så skal til at håndtere, og det orker jeg bare ikke [...], jeg tænker, nej vi skal bare i gang, vi skal til at læse denne her historie." Det kvalitative materiale tyder således på, at uenigheden skyldes forskellige forventninger, hvad angår konsekvenserne af at inddrage børnene. Samtidig fremgår det af fokusgruppeinterviewene, at uenigheden også skyldes forskellige holdninger til, om historielæsningen allerede er ødelagt på grund af de mange afbrydelser, og man derfor ligeså godt kan afbryde oplæsningen og tage en diskussion med børnene. Eller om det efter de mange afbrydelser netop er nødvendigt at komme rigtigt i gang med historien, og man derfor ikke skal starte en større diskussion af løsningsmuligheder.

Respektet et nej eller lære børn at dele?

Der kan dog også vise sig stor uenighed, om hvor vedholdende pædagogen bør være med hensyn til at følge en bestemt "dagsorden", som ikke i første omgang fører til det ønskede resultat. Det gælder således i casen om KAREN, Aske og Magnus, som viser, at der midt i et begivenhedsforløb kan vise sig meget stor uenighed om, hvorvidt pædagogen bør gentage en opfordring til et barn om at inkludere et andet barn i en leg, selvom det første barn viser tydelig modstand mod at lege med det andet barn (Casen er gengivet på s. 13 og 50). Der er således næsten total uenighed blandt pædagoger i vuggestuer, børnehaver og integrerede institutioner og

uenighed⁵ blandt pædagoger i SFO og fritidshjem om spørgsmålet: "Er du enig med KAREN, da hun *anden* gang spørger Aske, om Magnus ikke nok må gynges sammen med ham?" Af det kvalitative materiale fremgår det, at denne uenighed handler om, hvor meget man skal presse på for at skabe noget socialt mellem børnene, og hvor meget man skal holde igen og respektere, når børnene siger fra over for hinanden. Følgende ordveksling blandt pædagoger i en SFO om, hvor vedholdende man skal være, når man f.eks. ønsker, at børnene skal være sociale, illustrerer uenigheden:

Lise: Ikke ved at tvinge Aske til at ...

Johanne: Ej, jeg har ikke sagt, at man skulle tvinge ham til det, men appellere til ham.

Lise: Ja, men når man som voksen appellerer rigtig meget, så går det over grænsen til at være, nogle gange altså –

Jørgen: Der må kun lokkes én gang, og så må man respektere et nej.

Lise: Ja, det synes jeg også, ja.

Sofie: Man spørger og så får man svar, og det er svaret, altså.

Jørgen: Ellers så går det hen og bliver fiskeri, som du siger.

Agnete: At afbryde, at lokke, at manipulere, at tvinge [griner].

Johanne: Jeg vil gerne være med til at manipulere, hvis det er [i] den gode sags tjeneste.

Interviewer: Hvordan tænker du, at man kunne opøve begges [kompetencer?]

Johanne: Jamen jeg tænker at det er at give og tage, ikke også, og jeg synes faktisk ikke at Aske han lærer at give til nogen fra hans klasse af, tænker jeg, og give det til nogle andre. Måske viser det sig, efter at de har gynget i tre minutter, at de kan blive bedste venner resten af dagen og tager med hinanden hjem og leger for eksempel ikke, og Aske han pludselig opdager, at Magnus er faktisk rigtig god, så næste dag så siger Aske: 'Kom Magnus, lad os gå ud og gynges.' Sådan ser jeg det, og det vil jeg også gerne være med til [...].

Lise: Men Magnus er nødt til at lære også at respektere andre børns nej, ikke også.

Diskussionen udmærker sig ved, at pædagogerne fastholder deres uenighed og dermed udfolder begrundelserne for deres stillingtagen. Der er uenighed om, hvornår man vil gribe ind og regulere børnenes indbyrdes leg. For nogle er det så vigtigt at fremme fællesskabet og relationerne blandt børnene indbyrdes, at de gerne vil manipulere børnene til at lege sammen, hvis der kan komme gode relationer ud af det på længere sigt. For andre er det så vigtigt at respektere, når børnene siger fra over for hinanden, at de er afvisende over for at overtale børnene til at lege sammen. Det er tydeligt, at det ikke er, fordi pædagogerne er uenige om, at det både er vigtigt at lære at sige fra og at skabe sociale relationer, men det er prioriteringen af to positive værdier i den konkrete case, de er uenige om. Det fremgår også af de åbne svar i spørgeskemaet, at der i pædagogernes stillingtagen til denne case foregår en afvejning imellem flere positive værdier, især at lære børn at sige fra, at lære børn at dele og at lære børn at vente, til det bliver deres tur.

Ser vi nærmere på besvarelserne til KAREN, Aske og Magnus-casen, er det utroligt, hvor forskellige og nuancerede overvejelser denne case kan give anledning til. Blandt de pædagoger, der har besvaret spørgsmålene til casen med børn på to og et halvt år, bliver det af mange understreget, at de ikke ville have spurgt Aske, om han ville gynges med Magnus. De ville i stedet have hjulpet Magnus op på gyngen og sat en ramme for den fælles gyngetur, der ville gøre det sjovt at gynges sammen. Her vil man altså på grund af børnenes alder ikke nødvendigvis inddrage børnene i beslutningen, men simpelthen sætte noget socialt i gang mellem børnene. Blandt pædagogerne, der har svaret på casen med børn på seks og et halvt år, er der modsat flere, der vil opfordre Magnus til selv at spørge Aske, for ikke som pædagog at gå ind og tage over, men vise Magnus, hvad han selv kan gøre, når han gerne vil være med i de andre børns leg.

OPSAMLING

Der er seks cases, som først og fremmest omhandler almindelige legesituationer eller "pædagogorganiserede" aktiviteter som udflugter eller oplæsning, og der er i forhold til disse cases i alt 65 spørgsmål, der viser omfanget af henholdsvis enighed og uenighed blandt pædagogerne. Der er næsten total enighed om 17 spørgsmål, og næsten total uenighed om 12 spørgsmål, mens de resterende 36 spørgsmål fordeler sig nogenlunde jævnt over de tre midterkategorier. Det viser sig, at pædagogers holdninger hverken kan fremstilles som vanemæssige handledispositioner, der automatisk udløses på samme måde hos næsten alle pædagoger i de samme situationer, eller kan fremstilles som vilkårlige indskydelser, der helt tilfældigt dukker op i situationerne. Det kvalitative materiale viser nemlig også, at der ligger grundige faglige refleksioner bag pædagogernes besvarelser, både når

5) I SFO og fritidshjem svarer 32,6 % "ja", 65,7 % "nej" og 1,7 % "Kan ikke svare."

pædagogerne er enige, og når de har modstridende holdninger. Her i sammenfatningen vil vi fremhæve nogle lighedspunkter for henholdsvis de spørgsmål, der er stor enighed om, og dem, der er stor uenighed om.

På den ene side er pædagogerne næsten helt enige om, at det er pædagogers opgave at planlægge og tilrettelægge på en sådan måde, at forudsigelige uoverensstemmelser eller konflikter mellem børnene f.eks. om deling af en computer forebygges, og at man ikke bare skal lade børnene håndtere deres konflikter selv uden at gribe ind. Der er også enighed om at varetage oplagte omsorgsopgaver som at trøste og at prioritere dem højt. Der er tillige næsten total enighed om ikke at aflede et barns opmærksomhed fra det, det er blevet ked af. Holdningen er således entydigt, at man skal varetage omsorgsopgaver og tage børns "væren ked af det" alvorligt. Samtidig er der enighed om ikke at bruge mere autoritære metoder som at skælde ud og tage fat i armen og afkræve svar i løsningen af børns indbyrdes konflikter. Der er også enighed om at tage et barn alvorligt, når det vil fortælle om noget, der i forhold til den igangværende aktivitet er helt uvedkommende, men samtidig gøre det klart for barnet, at det ikke må forstyrre den fælles aktivitet nu; man kan tale om det senere. Der er også næsten total enighed om at finde ud af, hvad der ligger bag tilsyneladende uforståeligt drilleri eller skubben til andre børn. Endelig er der næsten total enighed om at værdsætte, at børn siger fra over for lege, de er utrygge ved eller oplever som overgreb. Enigheden gælder samtidig, at børn, der ikke respekterer andre børns grænser, utvetydigt skal have at vide, at de skal respektere, når andre børn siger fra og ikke vil være med til deres lege.

Den næsten totale uenighed viser sig i et tilfælde, hvor der først var enighed om, at pædagoger bør prøve at finde ud af årsagerne til et barns tilsyneladende umotiverede handlinger, men hvor enigheden afløses af næsten total uenighed om, hvorvidt pædagogen en gang til skal udspørge barnet om årsagen. Der er også næsten total uenighed, når det drejer sig om at prioritere mellem to handlinger, hvor der ellers er næsten total enighed om at udføre begge handlinger – men altså ikke om prioriteringen.

Der er flere eksempler på næsten total uenighed, hvor det er tydeligt, at uenigheden opstår, selv om der i samme case har været næsten total enighed om et mere overordnet mål, f.eks. at finde frem til baggrunden for et barns drilleri, men hvor der så netop opstår stor uenighed om, hvordan pædagogen praktisk bør prøve at finde ud af baggrunden for drillerierne.

Hvad angår inddragelse af børnene i løsning af uoverensstemmelser eller konflikter er der også et eksempel på næsten total uenighed, og dette eksempel viser tydeligt, at pædagoger kan have nuancerede og kvalificerede pædagogiske begrundelser for både at inddrage børnene (de kommer tit med ideer, man ikke selv havde tænkt på; de ved bedre, hvordan tingene skal løses ud fra et børneperspektiv) og at lade være (børnenes forslag kan give anledning til konflikter, og nu gælder det bare om at få den oprindelige aktivitet på sporet igen).

Besvarelsenerne af spørgsmålene i tilknytning til KAREN, Aske og Magnus-casen demonstrerer tydeligt kompleksiteten i det pædagogiske arbejde. På den ene side er hændelsesforløbet helt banalt, og umiddelbart kan det derfor virke overraskende, at der blandt pædagogerne alligevel er næsten total uenighed om, hvor insisterende pædagogen skal være i sit forsøg på at få Aske til at være social. Uenigheden kan altså opfattes som en uenighed om, hvor vedholdende man skal være, men det er også meget tydeligt, at det drejer sig om en afvejning mellem to positive værdier, der imidlertid i den konkrete sag kan føre til, at man enten er vedholdende, eller at man omvendt respekterer Askes afvisning af at gynges med Magnus. Som uddraget af fokusgruppeinterviewet viser, opstår uenigheden også som følge af forskellige vurderinger af, hvad der kan være de umiddelbare følger af pædagogens indgriben. Samtidig viser gruppe- og plenumdiskussioner af denne case på temadagene, hvor mange forskellige forhold pædagoger tager højde for, når de foretager prioriteringer mellem forskellige pædagogiske mål og metoder i konkrete situationer. Dette skal vi senere vende tilbage til.

Af disse eksempler på nuancerede begrundelser for forskellig holdningsmæssig stillingtagen fremgår det også, at hvad der for den ene pædagog er den oplagte holdning og handling i en bestemt situation ikke nødvendigvis er oplagt for en anden pædagog. Én pædagog oplever det som spændende og udfordrende at få børnene til at foreslå ideer til løsning af en konflikt midt i et oplæsningsforløb og kan formentlig magte den situation, mens en anden pædagog kender sig selv godt nok til at vide, at den situation kan han netop ikke håndtere hensigtsmæssigt, og derfor er det rigtige for ham at undlade at inddrage børnene i konfliktløsningen.

FORÆLDRESAMARBEJDE

Forældresamarbejde er et tema, som i undersøgelsen indgår i mange cases med forskellige vinkler. 11 forskellige cases berører på den ene eller anden måde forældresamarbejde, enten som en hovedproblematik eller som et bispørgsmål. Casene om forældresamarbejde spænder vidt. For det første dækkes en række hverdagsituationer: en tur til Zoologisk Have, planlægning af koloni, indkøring af et vuggestuebarn og diskussioner omkring forløbet af frokosten i institutionen. For det andet dækkes særlige situationer, der kan have betydning for barnets udvikling og trivsel: en dreng, der går med kjole hver dag i børnehaven og skal til at starte i skole, og

en pige med en psykisk syg mor. Endelig dækkes for det tredje alvorlige situationer med trusler mod barnets udvikling og trivsel: grænseoverskridende adfærd mellem børn i institutionen, mistanke om seksuelle overgreb eller vold mod barnet i hjemmet.

I alt er der 56 spørgsmål, der omhandler forældresamarbejdet i mere eller mindre direkte form. Spørgsmålene om forældresamarbejdet handler navnlig om, hvordan konkrete problematikker med forældrene skal håndteres i institutionen (f.eks. i forbindelse med indkøring af et vuggestuebarn), hvor meget institutionen skal tage hensyn til forældrenes individuelle ønsker, hvornår forældrene skal indkaldes til samtale, og hvornår forældrene skal orienteres (f.eks. i forbindelse med underretning). Af de 56 spørgsmål om forældresamarbejde er der 17 spørgsmål, der er næsten total enighed om, dvs. at 90 % eller flere af pædagogerne har samme holdning. Samtidig er der 7 spørgsmål, hvor der er næsten total uenighed, dvs. at mindre end 60 % af pædagogerne har samme holdning.

TABEL 4: ANTAL SPØRGSMÅL DER ER HENHOLDSVIS ENIGHED OG UENIGHED OM BLANDT DE ADSPURGTE PÆDAGOGER

Næsten total enighed	Enighed	Mellem	Uenighed	Næsten total uenighed
90 % eller derover er enige	80-89 % er enige	70-79 % er enige	60-69 % er enige	50-59 % er enige
17	10	12	10	7

ENIGHED I FORÆLDRESAMARBEJDET

Hvis vi begynder med at se nærmere på enigheden, så er et helt dominerende mønster, at der er stor enighed om at indgå i dialog med forældrene. Det ser ud til at være en meget rodfæstet opfattelse i *hele personalet*. I et fokusgruppeinterview siger en pædagogmedhjælper for eksempel: "Man skal jo være i dialog med forældrene, det er jo næsten en lige så stor del af arbejdet som at passe børnene, at være i dialog med deres forældre." I det kvantitative materiale ses en række eksempler på pædagogers ønske om dialog både, når det handler om at holde samtaler med forældrene, og når det handler om blot at orientere forældrene. De situationer, hvor vi særligt kan se, at der bliver lagt vægt på at orientere eller indgå i dialog med forældrene er: når der sendes en underretning, når der er bekymring for barnets udvikling, når forældrene giver udtryk for utilfredshed med forhold i institutionen, når eksterne parter skal inddrages (dette gælder specifikt Nikolaj-casen om en seksårig dreng, der går med kjole, hvor der er spørgsmål om daginstitutionens inddragelse af barnets kommende skole og SFO), og endelig når der er tale om at følge op på konkrete episoder med forældrene i institutionen. Samtidig er der dog også en grænse for, hvad man mener, der bør informeres om. Der er således i BEA og LENE-casen næsten total enighed om ikke at orientere forældrene om en stresset situation, som en pædagog har håndteret mindre hensigtsmæssigt (Casen er gengivet s. 47). Helt konkret er der næsten total enighed om, at pædagogen ikke bør informere forældrene om, at hun i en stresset situation har sagt: "Ihh nej, din klump, er der overhovedet nogen hjemme på øverste etage? Højre sko skal ligesom på den anden fod" til et barn på tre-fire år. Enigheden om ikke at orientere om denne episode kan formentlig tolkes på flere måder. Den kan både være udtryk for, at der er en bagatelgrænse, som man ikke vil overskride for ikke at overinformere forældrene, og for, at pædagogerne for at beskytte sig selv er tilbageholdende med at informere forældrene om situationer, der er blevet håndteret mindre hensigtsmæssigt.

Der bliver tillige lagt vægt på at inddrage begge forældre. I nogle få cases har vi åbnet mulighed for, at man kunne tage en dialog kun med den ene forælder, men blandt pædagogerne er der næsten total enighed om at inddrage begge forældre i dialogen.

DIALOG MED FORÆLDRE VED UNDERRETNING

I undersøgelsen har vi en case om Sofie på tre og et halvt år, der viser tegn på mistrivsel (Casen er gengivet på s. 49). I casen er det beskrevet, hvordan der blandt personalet rejser sig mistanke om seksuelle overgreb i hjemmet. I denne konkrete case er der stor uenighed om, hvorvidt pigens forældre, der er skilt, skal informeres om, at personalet observerer pigen.

TABEL 5: INFORMATION TIL FORÆLDRE OM OBSERVATION, ANGIVET I PROCENT

	Ja	Nej	Kan ikke svare	Antal
Bør personalet informere Sofies mor, hvis de beslutter, at bruge de næste tre måneder på at observere Sofie?	59,6	38,0	2,4	255
Bør personalet informere Sofies far, hvis de beslutter, at bruge de næste tre måneder på at observere Sofie?	54,4	42,3	3,2	248

Denne uenighed om informering af forældre er i vores undersøgelse sjælden, idet det generelle billede er, at pædagoger så vidt muligt vil søge dialog med forældrene. Tendensen til at søge dialog og kommunikere åbent med forældrene er så stærk, at pædagogerne i Sofie-casen også i stort omfang er enige om at orientere forældrene om spørgsmål, hvor en sådan information kan indebære et dilemma. Det drejer sig helt specifikt om spørgsmålet om at orientere forældrene om en underretning angående seksuelle overgreb, når mistanken er rettet imod forældrene. Det viser sig således, at der i Sofie-casen er stor enighed om at informere både Sofies mor og far, hvis man beslutter at sende en underretning. Som det fremgår af tabellen nedenfor, vil flertallet af pædagoger informere både moderen og faderen om underretningen, og det gælder både pædagoger, der i underretningen vil angive en mistanke om seksuelle overgreb fra faderens side og pædagoger, der ikke vil angive en sådan mistanke i underretningen.

TABEL 6: INFORMERING AF FORÆLDRE OM UNDERRETNING OM MISTANKE OM SEKSUELLE OVERGREB FRA FADERENS SIDE

Personalets mistanke om seksuelle overgreb fra faderens side bør indgå i underretningen	Ja	Nej	Ved ikke	Kan ikke svare	Antal
Ja					
Bør lederen informere Sofies mor om underretningen, inden den sendes af sted?	86,8	7,0	6,1	0	114
Bør lederen informere Sofies far om underretningen, inden den sendes af sted?	77,9	10,6	11,5	0	113
Nej ⁶					
Bør lederen informere Sofies mor om underretningen, inden den sendes af sted?	90,8	4,6	3,7	0,9	109
Bør lederen informere Sofies far om underretningen, inden den sendes af sted?	87,0	6,5	5,6	0,9	108

Tallene er angivet i procent. Sammentællingen i hver tække giver 100 %.

Her er der blandt pædagoger en enighed om at informere forældrene, som giver anledning til at rejse en række spørgsmål: Hvordan varetages hensynet til barnet, til familien, til retssikkerheden, til risikoen for at familien flytter fra kommunen, til en eventuel socialforvaltningsundersøgelse og til en eventuel politietforskning? Vi mener, at den store vægt, der lægges på at orientere og indgå i dialog med forældrene, kan være baggrunden for, at man altså også vil informere forældrene i tilfælde, hvor der blandt personalet er mistanke om, at en af forældrene har foretaget eller foretager overgreb mod barnet. Uenigheden om, hvorvidt forældrene bør informeres om, at man *observerer* Sofie, kan måske fortolkes som udslag af, at nogle pædagoger gør sig klart, at informationen til forældrene kan umuliggøre, at man gennem observationen faktisk får mulighed for at afsløre, om mistanken om seksuelle overgreb er berettiget. I det kvalitative materiale er der nemlig flere, der peger på risikoen for, at forældrene vil holde barnet hjemme eller tage det ud af institutionen, hvis de får at vide, at man vil observere barnet.

Svarfordelingen på spørgsmålene om information ved underretning tyder på, at pædagoger tror, at forældrene *skal* se en underretning, før den sendes af sted. Som en pædagog i det kvalitative materiale formulerer det: "Hvis der kommer en underretning ud af det, må jeg jo ikke sende en underretning, uden at de [forældrene] har læst den." I forbindelse med undersøgelsen har vi blandt pædagoger både mødt denne opfattelse og opfattelsen af, at orientering til forældrene kan stå i vejen for en undersøgelse af forældrenes eventuelle overgreb. Det tyder efter vores opfattelse på, at der er behov for at få tydeliggjort, hvornår forældre har krav på at få kend-

skab til en underretning, og hvornår de ikke har. Det forekommer med andre ord relevant at informere om, hvad juraen på dette område siger (og ikke siger), og at få en diskussion af, hvornår man bør orientere forældre om underretninger.

INSTITUTIONENS ANSVAR

En række tilfælde af enighed blandt pædagogerne drejer sig om, hvad der kan opfattes som henholdsvis forældrenes og institutionens ansvar. Spørgsmål herom har vi oftest stillet i forbindelse med de alvorlige sager, dvs. i sager, hvor det drejer sig om børns grænseoverskridende adfærd over for andre børn i institutionen, om mistanke om seksuelle overgreb i hjemmet eller om et barn med en psykisk syg forælder. I forbindelse med den tidligere nævnte case med grænseoverskridende adfærd over for andre børn i institutionen (Victor, Amalie og Clara, casen er gengivet s. 47) er der næsten total enighed om, at det bør være en personaleopgave at lære børn at sætte grænser for sig selv og at respektere andre børns grænser. Her er altså tale om læring af nogle fundamentale sociale kompetencer. En læring, som pædagogerne er enige om, bør foregå i institutionen. Samtidig er der enighed om ikke at overlade ansvaret for at gribe ind over for alvorlige forhold i hjemmet til forældrene selv eller eksterne samarbejdsparter. I en case om mistanke om seksuelle overgreb i hjemmet mod et otteårigt barn, hvor en politiefterforskning ikke fører til sigtelse af den mistænkte, er der næsten total enighed om, at det ikke kun er kommunens ansvar at følge op på barnet, men at SFO'en også må handle (Mie, casen er gengivet s. 51). I en case med et barn med en psykisk syg mor er der på samme måde næsten total enighed om, at vurderingen af sygdommens påvirkning af barnet ikke alene skal overlades til faderen (Casen er gengivet s. 46). Blandt pædagoger er der altså enighed om, at institutionen har et ansvar for barnet, der rækker ud over barnets tid i institutionen. Når en bekymring for barnet opstår, er der således enighed om, at institutionens pædagogiske personale bør gå ind i problematikken, medvirke til en vurdering af problemet og handle i forhold til det.

FORÆLDRES INDIVIDUELLE ØNSKER

I forbindelse med to cases har vi haft spørgsmål, der går på håndteringen af forældrenes ønsker om særbehandling af deres barn eller særlig hensyntagen til deres egne behov. Den ene case vedrører Karl Emil på to og et halvt år og er gengivet nedenfor.

CASE: KARL EMIL, TO OG ET HALVT ÅR

Karl Emil har i tre måneder gået i vuggestue, på Kaninstuen. På stuen er der 22 børn.

Karl Emils forældre er veluddannede; personalet opfatter dem som søde, engagerede i deres barn og optaget af, hvad der sker i vuggestuen. De har været meget tilfredse med Karl Emils indkøring.

Karl Emils mor, Rikke, er meget optaget af, hvordan dagen forløber i vuggestuen, og især hvordan de spiser frokost. Rikke mener, at det er svært for Karl Emil at blive siddende på sin plads, mens de andre børn spiser færdig. Allerede da Karl Emil skulle begynde, talte hun med personalet om, hvordan de spiste frokost. Hun spørger dagligt, hvordan frokosten er forløbet. Hun mener ikke, at det er et rimeligt krav til Karl Emil, at han skal sidde ned så længe. Hun har sagt: "Han er en meget aktiv dreng", "Han kan ikke forstå hvorfor" og "Nogle børn spiser jo meget langsomt".

På stuen har de den politik, at børnene begynder og slutter frokosten sammen. ANNI har haft flere samtaler med Rikke om dette, og Rikke har også været med til frokosten. Hun har i den forbindelse sagt, at Karl Emil efter hendes mening bliver urolig og frustreret over, at der stilles krav til ham om at blive siddende på sin plads.

Pædagogerne har forklaret Rikke, at det efter deres mening er vigtigt, at der er ro ved måltidet, fordi alle børn skal have tid til at spise uden at blive distraheret af, at andre børn forlader måltidet, før de er færdige med at spise. De foreslår Rikke, at hun laver Karl Emils madpakker mere spændende. De siger også til Rikke, at de godt kan se, at Karl Emil ikke er vant til at få at vide, at han skal blive siddende ved bordet sammen med de andre børn, men at det efter deres mening er et spørgsmål om en kortere periode, så vil han sagtens kunne finde ud af det.

Rikke lytter til pædagogernes forklaringer, men pædagogerne kan se, at hun ikke er enig, og at hun stadig er utilfreds med, at de ikke tager hensyn til hendes ønsker om, at Karl Emil får lov til at gå fra bordet.

Pædagogerne er ved at være trætte af at tale med Rikke om Karl Emils frokost.

På stuen har personalet altså den politik, at børnene begynder og afslutter frokosten sammen. I casen fremhæves pædagogernes faglige begrundelse for, at børnene skal afslutte frokosten sammen: De ønsker at skabe ro, også for de børn, der spiser langsomt. Det fremgår af et af spørgsmålene, at frokosten normalt varer 15 minutter. I denne case er der næsten total enighed om, at pædagogerne ikke skal imødekomme moderens ønske om, at Karl Emil skal have lov til at rejse sig, før frokosten er slut. Hvordan moderens utilfredshed helt konkret bør håndteres, er der dog stor uenighed om, hvilket vi vender tilbage til senere. Det er ikke muligt ud fra det kvantitative materiale at afgøre, hvilke overvejelser der ligger til grund for den næsten totale enighed om ikke at lade Karl Emil rejse sig, før de andre børn er færdige med at spise. Ud fra casen kan man forestille sig, at det dels kan dreje sig om den pædagogiske overvejelse om at skabe ro og fællesskab omkring måltidet, dels om at håndhæve institutionens politik og ikke få skabt en hel masse undtagelser for enkelte børn. Af "kan-ikke-svare"-besvarelserne er det tydeligt, at stuens politik i casen har betydning for svarafgivelsen. En begrundelse for ikke at svare på spørgsmålet er således: "De har jo lavet en regel, jeg ikke er enig i." En anden pædagog understreger nødvendigheden af ikke at have en fast regel med bemærkningen: "Det er pædagogens vurdering den enkelte dag."

Ser vi nærmere på det fokusgruppeinterview, vi har foretaget i forbindelse med casen, kan vi få et indtryk af de faglige overvejelser, der ligger til grund for besvarelserne. En pædagog, der har svaret ja til at lade Karl Emil rejse sig, uddyber:

Pædagog: Når vi har med vuggestuebørn er gøre, som er i bevægelse hele tiden ... Det kan godt være at 15 minutter er for lang tid bare at skulle sidde ned, for de er altså børn, der bevæger sig hele tiden, så jeg synes ikke de skal sidde. Det er faktisk ikke, fordi jeg vil imødekomme moderens behov. Altså jeg ser jo på Karl Emils behov, og han kan tydeligvis ikke sidde ned i 15 minutter, det er også lang tid. Altså det er det faktisk også for os, vi vil jo også meget hurtigt sidde og køre rundt på en stol. Så nej, jeg synes, han skal have lov til at rejse sig, når han er færdig.

Interviewer: Og du ser det meget ud fra Karl Emil[s synspunkt], her?

Pædagog: Ja, jeg ser det ud fra Karl Emils behov, jeg er her for Karl Emils skyld, behov, ikke [hans] mors.

I denne sammenhæng er det interessant, at pædagogen i fokusgruppeinterviewet gør det klart, at hendes begrundelse ikke er at imødekomme moderens behov. For at begrunde sin besvarelse henviser hun udelukkende til barnets behov og understreger, at barnets behov er det centrale. Samtidig viser hun en indlevelse i barnets behov, ved at beskrive sin egen oplevelse, når hun skal sidde ned så længe. En anden pædagog bekræfter i interviewet, at hun er enig i at lade Karl Emil rejse sig, men understreger også, at det ikke er hensynet til moderen, der er afgørende: "Så det er heller ikke for moderens skyld, at han skulle gøre det."

At henvisninger til forældres behov ikke udgør en legitim begrundelse for en beslutning inden for det pædagogiske felt, fremgår også af en case om et niårigt barn, der skal på koloni (Sandra og Mads, casen er gengivet på s. 51). I casen er forældrene skilt, og moderen ønsker, at barnet skal flytte over på et andet hold, der skal på koloni på et andet tidspunkt, fordi hun ellers ikke får set barnet i en uge. Til casen er stillet et spørgsmål om, hvorvidt pædagogen skal imødekomme moderens ønske alene af hensyn til moderens egne behov. Der er her en næsten total enighed om *ikke* at imødekomme moderens behov: 95 % svarer nej til at imødekomme moderens behov.⁷ Forældres behov udgør altså ikke i sig selv en legitim begrundelse for faglige beslutninger i disse to konkrete situationer.

Vender vi tilbage til Karl Emil-casen, kan vi se nærmere på begrundelserne for at sige nej til at lade Karl Emil rejse sig, før måltidet er forbi, som er det, flertallet er enige om. I det samme fokusgruppeinterview har tre pædagogmedhjælpere deltaget, og de har alle lige som det store flertal af pædagoger svaret nej til at lade Karl Emil rejse sig. Pædagogmedhjælperne understreger dog alle tre, at de ikke er enige i stuens regel, men at de anser det for nødvendigt at bakke op om de fælles regler. Som en medhjælper udtrykker det:

Så jeg har egentlig svaret nej ud fra deres politik om, at de sidder alle sammen, og derfor har jeg sagt nej. Fordi så kommer Rikke [moderen] og siger, at han skal ikke sidde nu, men det er den politik, der har lavet der, og så [må] man ligesom prøve at få barnet til [det], altså, det skal ikke være Rikke, der bestemmer, [at] det ene barn skal noget andet end de andre.

Det virker umiddelbart, som om pædagogmedhjælperne har opfattet spørgsmålet som et spørgsmål om, hvorvidt de skal være loyale over for institutionens politik om regler for måltidet eller over for moderens ønsker. Og det er her tydeligt, at de er loyale over for institutionen. De problematiserer ikke, at de tydeligvis ikke selv synes, at det er en god regel. Det understreges i det citerede udsagn, at når stuen har fastsat en frokostpolitik, så kan en enkelt mor ikke komme og gøre krav på en undtagelse. Det skal ikke være moderen, der bestemmer, at det ene barn skal noget andet. Det bør dog bemærkes, at pædagogmedhjælperne sandsynligvis forholder sig anderledes til institutionens regler, end pædagoger gør. Man kan forestille sig, at pædagogmedhjælperne, der ikke har samme faglighed som pædagoger, i højere grad følger institutionens regler, end pædagogerne gør. I fokusgruppeinterviewet havde vi desværre ikke en pædagog, der argumenterede for, at Karl Emil skulle blive siddende ved bordet, og derfor har vi ikke kendskab til de faglige begrundelser, pædagoger lægger til grund for denne betragtning. Men af en kommentar, som en pædagog, der har svaret nej til at lade Karl Emil rejse sig fra bordet, har skrevet i spørgeskemaet, fremgår det, at hensynet til fælles regler for alle børnene har betydning. Som pædagogen formulerer det: "Der gælder de samme regler for ham som [for] de andre". Disse udsagn kan samlet set tolkes som udtryk for, at enigheden om dette spørgsmål dels skyldes en afstandstagen fra at lade forældrenes ønsker bestemme i institutionen, dels en loyalitet over for de fælles regler og et ønske om lighed i form af fælles regler for alle børn og forældre.

UENIGHED I FORÆLDRESAMARBEJDET

Individuelle hensyn og fælles rammer

I undersøgelsen er der som nævnt syv spørgsmål relateret til forældresamarbejdet, som der er næsten total uenighed om. Tre af disse spørgsmål er relateret til den ovennævnte case om Karl Emil. De spørgsmål, der er næsten total uenighed om i Karl Emil-casen, er alle relateret til, hvad pædagogerne bør gøre på baggrund af moderens utilfredshed. De tre spørgsmål og svarfordelingerne er gengivet nedenfor:

TABEL 7: SVARFORDDELING PÅ SPØRGSMÅLET OM, HVAD PÆDAGOGERNE BØR GØRE PÅ BAGGRUND AF MODERENS UTILFREDSHED

	Ja	Nej	Kan ikke svare
Fortælle Rikke (moderen), at hun ikke kan forvente, at der bliver taget særlige hensyn til enkelte børn vedrørende f.eks. spisning	41,6 %	53,9 %	4,6 %
Udsende en orientering til forældrene om reglerne omkring spisning og den pædagogiske begrundelse for disse	47,4 %	47,9 %	4,7 %
Sætte punktet: "Hvordan skal spisningen på Kaninstuen foregå?" på dagsordenen for det næste forældremøde	51,6 %	46,1 %	2,3 %

Antal besvarelser er henholdsvis 219, 211 og 219.

Disse tre spørgsmål omhandler grundlæggende værdier i forældresamarbejdet, idet spørgsmålene tematiserer, hvad institutionen kan bestemme, og hvad forældrene kan bestemme. Samtidig tematiserer spørgsmålene også forholdet mellem individuelle hensyn og gruppehensyn i institutionen. Hvad angår spørgsmålet om, hvorvidt man bør fortælle moderen, at hun ikke kan forvente, at der bliver taget særlige hensyn til enkelte børn vedrørende f.eks. spisning, er der altså en tydelig splittelse, som vi mener, kan tolkes som en værdimæssig splittelse med hensyn til, hvilke individuelle hensyn, man vil tage i institutionen. Man må dog også forvente, at spørgsmålet om, hvordan man kommunikerer med forældrene har betydning for svarafgivelsen. Mens der var meget stor enighed om ikke at lade forældrenes ønsker om individuelle hensyn være bestemmende for praksis, er billedet altså mere komplekst, når spørgsmålet går på, i hvilket omfang man bør kommunikere til forældrene, at de ikke kan forvente, at man tager individuelle hensyn til enkelte børn på et område som spisning i institutionen. I det kvalitative materiale er det tydeligt, at spørgsmålet splitter personalet, fordi man ønsker at tage individuelle hensyn til børnene, men samtidig ser et behov for at sætte en grænse for forældrenes individuelle ønsker. Uenigheden i dette spørgsmål kan derfor muligvis tolkes som udtryk for en afvejning mellem to positive værdier og dermed for et dilemma, som pædagoger står med til hverdag – nemlig dilemmaet mellem at bevare de fælles rammer og at tage hensyn til individuelle behov.

BØRN MED PSYKISK SYGE FORÆLDRE

To af de spørgsmål i forældresamarbejdet, der er uenighed om, vedrører en case med en pige, Louise, på fem og et halvt år (Casen fremgår af s. 46). Louises mor er psykisk syg og lider af OCD, som i dette tilfælde giver sig udtryk i bakterieskræk. I casen refereres en episode, hvor Louises mor og far kommer for at aflevere Louise i institutionen om morgenen, og moderen aftørrer bordet, hvor Louise skal sidde, og vil skylle Louises rosiner, før hun må spise dem. En af pædagogerne bliver irriteret, og den anden pædagog forsøger at undgå, at situationen bliver pinlig, ved humoristisk at spørge, om forældrene ikke mener, at pædagogerne kan holde hygiejnestandarden. De to spørgsmål til forældresamarbejdet, der er uenighed om, er refereret nedenfor:

TABEL 8: SVARFORDDELING: LOUISE, FEM OG ET HALVT ÅR⁸

	Ja	Nej	Kan ikke svare
Burde METTE (pædagog) have undladt bemærkningen om hygiejnestandarden og i stedet have spurgt forældrene, hvad der var grunden til moderens adfærd?	57,4 %	37,6 %	5,0 %
Bør pædagogerne spørge, om moderen har andre tvangstanker/tvangshandlinger end bakterieskræk?	52,4 %	40,1 %	7,4 %

Antal besvarelser er henholdsvis 484 og 471.

Det første spørgsmål går på en afvejning mellem at redde situationen her og nu eller få en seriøs dialog med forældrene om moderens lidelse. I det kvalitative materiale fremgår det, at begrundelsen for at undlade at spørge om grunden til moderens adfærd i høj grad ligger i den situationelle kontekst; flere pædagoger bemærker, at de ikke ønsker at tage et så alvorligt emne op midt i morgenmaden, når der er andre forældre og børn til stede, og at man i stedet vil tage det op senere. En pædagog registrerer behovet for at undgå den pinlige situation ved at aflede ikke bare moderens og Louises, men også kollegaens opmærksomhed fra situationen med en humoristisk kommentar. Pædagogerne ser dog ikke den henkastede bemærkning som et alternativ til at tage moderens adfærd alvorligt og søge årsagen til den; de mener bare ikke, det er noget, der ikke skal foregå her og nu. Det viser sig da også, at der er næsten total enighed om, at pædagogerne bør "tage en samtale med begge forældre om, hvor meget moderens bakterieskræk fylder i Louises dagligdag, samt fortælle, at de opfatter Louise som et ængsteligt barn og vurderer, at hun bliver påvirket af moderens adfærd". Også her ønsker pædagogerne altså en dialog med forældrene. Hvad angår håndteringen af børn med psykisk syge forældre, må man således konkludere, at der ikke er en holdningsmæssig barriere for at diskutere forældres psykiske lidelse og dens betydning for barnet med forældrene. Hvis forældres psykiske lidelser ikke bliver tematiseret tilstrækkeligt i daginstitutioner, er det altså ikke, fordi det anses for uvigtigt eller unødvendigt at tage sådanne problemer op; det må snarere skyldes andre barrierer. Efter vores opfattelse kunne der være tale om en form for berøringsangst over for at tale om forældres psykiske sygdom, eller det kunne være et spørgsmål om ressourcemangel. Uenigheden i forbindelse med dette konkrete spørgsmål kan på baggrund af det kvalitative materiale ikke tolkes som udtryk for en grundlæggende uenighed om, hvorvidt forældres psykiske lidelser skal tages alvorligt, men snarere om, hvordan og hvornår man tager sådanne spørgsmål op.

Vender vi os mod spørgsmålet om, hvorvidt pædagogerne bør spørge, om moderen har andre tvangstanker/tvangshandlinger, kan vi i det kvalitative materiale se tre forskellige begrundelser for svarafgivelsen. Pædagoger, der har svaret ja, begrundet det med, at de ønsker kendskab til alle de forhold der kan have betydning for at forstå Louises adfærd. Her er altså et ønske om at have et så grundigt kendskab til familiens situation som muligt for at kunne forstå og hjælpe Louise. Pædagoger, der har svaret nej, begrundet det med, at de ikke er interesserede i, hvilke problemer moderen i øvrigt har; de er kun interesserede i de forhold, der er direkte relevante i forhold til deres arbejde med Louise. Som en pædagog formulerer det: "Fokus er på barnet her og ikke på, om moderen har nogle ting, hun skal arbejde med, så derfor har jeg også skrevet 'nej'." Her afgrænses pædagogernes ansvarsområde altså helt tydeligt til at handle om børnene og ikke om familien som helhed. Fokus er på barnets trivsel og på at have kendskab til de forhold, der direkte påvirker barnet, og ikke på at støtte moderen i øvrigt. En enkelt pædagog kommer også ind på den berøringsangst, der kan være til hinder for at tage et sådant spørgsmål op. Hun beskriver det som et spørgsmål om at turde, men giver samtidig også udtryk for, at "det kommer ikke mig ved". Her bevæger vi os ind på et område, som nogle pædagoger opfatter som forældrenes private anliggende. Det kan, mener vi, ses som en mulig grund til, at det kan være vanskeligt at få en tilstrækkelig dialog med forældre om deres psykiske lidelser.

⁸ I tabellen er samlet besvarelser både fra vuggestuer, børnehaver, integrerede institutioner, fritidshjem og SFO'er. Samme case har været anvendt i alle institutions-typer, med den eneste forskel, at det for 0-6 års området er beskrevet, at Louise går i børnehave, mens det for 6-10 års området er beskrevet, at Louise går i SFO. Louises alder har været den samme i begge versioner af casen. Svarmonstret for pædagoger, der arbejder med 0-6 års området, og pædagoger, der arbejder med 6-10 års området, er det samme for begge spørgsmål.

Direkte kommunikation til forældrene

En sidste uenighed i forældresamarbejdet, som vi her vil tage op, er relateret til en case om indkøring af et vuggestuebarn på et år (Nanna og Anne, casen er gengivet på s. 47). I casen beskrives, hvordan moderen kommer og afleverer barnet, men har svært ved at give slip på barnet. Efter lidt tid rækker moderen barnet til pædagogen, men tager det tilbage igen, da barnet begynder at græde. Pædagogen, der står for indkøringen, siger til moderen: "Nu må du beslutte dig, enten giver du Anne [barnet] til mig uden at tage hende tilbage, eller også tager du hende med hjem igen." I denne case er der næsten total uenighed om, hvorvidt pædagogen griber situationen an på den rigtige måde, da hun siger "Nu må du beslutte dig ..." til moderen. Der er næsten total enighed om, at moderen bør beslutte sig og gå, selv om barnet græder. Men der er uenighed om, hvorvidt pædagogen griber situationen an på den rigtige måde. I det kvalitative materiale giver flere pædagoger udtryk for, at de ville forsøge at få moderen til at gå, ved at prøve at gøre hende tryk, tale til barnet og sige til moderen, at hun kan ringe om lidt. Der er til gengæld modstand imod pædagogens konkrete formulering, der formentlig opfattes som en reprimande til moderen og som uhensigtsmæssig med henblik på indkøringen af barnet. Denne uenighed går altså ikke på det grundlæggende værdimæssige, men snarere på, hvordan man rent praktisk vil håndtere en konkret situation.

OPSAMLING

Der er i 11 forskellige cases stillet 56 spørgsmål vedrørende forældresamarbejde. Der er næsten total enighed om 17 spørgsmål, mens der er næsten total uenighed om 7 spørgsmål.

Der er enighed om en række former for dialog med forældrene. Det gælder både, når personalet er bekymret for barnet, f.eks. når der skal foretages en underretning til kommunen, og når forældrene udtrykker kritik af institutionen. Der lægges gennemgående vægt på at inddrage begge forældre. Forældreinddragelse synes på den ene side at være et dogme blandt pædagogerne. Dette dogme ser endog ud til at være så stærkt, at pædagoger også i vidt omfang vil informere begge forældre om en underretning i et tilfælde, hvor der er mistanke om, at en af forældrene begår overgreb imod barnet. På den anden side er der næsten total enighed om at afvise at tage hensyn til forældrenes særlige behov, hvis disse skønnes at være urimelige i forhold til institutionens politik, eller hvis de skønnes ikke samtidig at være udtryk for barnets behov. Der kan altså identificeres to hovedprincipper i forældresamarbejdet. Det ene princip vedrører forældreinddragelse. Her er det overordnede princip, at personalet bør indgå i en dialog med begge forældre, både når det gælder forældrenes bekymring for barnet og deres kritik af institutionen, og når det gælder personalets bekymring for barnet. Det andet princip er, at forældrenes behov for, at der bliver taget særlige hensyn til dem eller deres barn, kun skal imødekommes, for så vidt det ud fra en pædagogisk vurdering gavner barnet og ikke er i strid med den generelle linje i institutionen.

Der er imidlertid uenighed om, hvordan princippet om forældreinddragelse udfoldes i forhold til forældre, som kræver, at der bliver taget særlige hensyn til deres børn. Det gælder i det tilfælde, hvor en sådan hensyntagen er i modstrid med institutionens politik. Det kan konstateres, at medarbejderne er splittede med hensyn til, om institutionens politik eller regelsæt blot bør meddeles de enkelte forældre, om der generelt bør informeres om reglen over for alle forældre, eller om problematikken og reglen bør tages principielt op på et forældremøde. Vi tolker splittelsen som udtryk for afvejningen mellem dels loyaliteten over for institutionens politik, dels ønsket om at kunne tage hensyn til de enkelte børns behov. Men også spørgsmålet om, hvordan der bør kommunikeres med forældrene, kan have betydning for holdningen.

Der kan også konstateres stor uenighed om, hvordan man tager spørgsmålet om en fars eller mors psykiske sygdom op. Uenigheden eksisterer, selv om der er stor enighed om, at pædagogerne skal tage en samtale med forældrene til et barn, hvor moderens psykiske problemer skønnes at påvirke barnet. Uenigheden knytter sig imidlertid til spørgsmålet om, hvornår og hvordan pædagogerne bør drøfte dette med forældrene.

UNDERRETNING

I de alvorligere cases i undersøgelsen har vi inkluderet spørgsmål om underretning og i enkelte cases også spørgsmål om politianmeldelse af forældre. Spørgsmål om underretning eller decideret politianmeldelse af forældre tematiseres således i fem cases. Tre af disse cases omhandler alvorlige situationer med mistanke om vold eller seksuelle overgreb i hjemmet, og i disse cases er der både spørgsmål om underretning og politianmeldelse af forældrene. En af casene omhandler grænseoverskridende adfærd mellem børn på tre-fem år i daginstitutionen, og den sidste case omhandler et barn med en psykisk syg mor. I disse to cases er der kun spørgsmål om underretning. I undersøgelsen er der i alt 13 spørgsmål, der direkte går på underretning,⁹ og tre spørgsmål, der går på politianmeldelse af forældre. Som det fremgår af tabellen, er der næsten total enighed om seks af disse spørgsmål, mens der er næsten total uenighed om fire spørgsmål.

9) Vi har her ikke medregnet de spørgsmål, der går på information af forældre om underretning, da de allerede er medtaget i afsnittet om forældresamarbejde.

TABEL 9: ANTAL SPØRGSMÅL DER ER HENHOLDSVIS ENIGHED OG UENIGHED OM BLANDT DE ADSPURGTE PÆDAGOGER

Næsten total enighed	Enighed	Mellem	Uenighed	Næsten total uenighed
90 % eller derover er enige	80-89 % er enige	70-79 % er enige	60-69 % er enige	50-59 % er enige
6	3	2	1	4

Da de alvorlige cases med mistanke om overgreb i hjemmet er relativt komplekse, vil vi i det følgende ikke beskrive enighed og uenighed hver for sig, men gennemgå casene en efter en, og til sidst samle op på enighed og uenighed i forhold til underretning og politianmeldelse.

LOUISE, FEM OG ET HALVT ÅR

Casen om Louise på fem og et halvt år omhandler et barn med en psykisk syg mor (Casen er gengivet på s. 46). Her er der næsten total enighed om ikke at sende en underretning til kommunen. Hvad angår inddragelse af fagpersoner, er der i denne case et interessant mønster. Der er næsten total enighed om at inddrage lederen og barnets klasselærer. Samtidig er 76 % enige om at inddrage en psykolog,¹⁰ men der er næsten total uenighed om, hvorvidt den pædagogiske konsulent bør inddrages. Endelig er der som nævnt næsten total enighed om ikke at underrette kommunen. I besvarelsene er der altså en tydelig tendens til at trække på leder, klasselærer og psykolog, men ikke til at inddrage kommunen. Den eneste fagkompetence, som pædagogerne er enige om ikke at inddrage, og som altså ikke opfattes som relevant i den givne case, er således den kommunale sagsbehandler. Af "kan ikke svare"-besvarelsene fremgår det, at pædagogerne opfatter den kommunale sagsbehandler som en aktør, der kan inddrages, hvis forældrene ikke er samarbejdsvillige, eller man vurderer, at moderens psykiske lidelse medfører omsorgssvigt af datteren. Den kommunale sagsbehandler synes således at indtage rollen som en sanktionerende kraft, der kan bruges, når forældrene ikke er i stand til at tage sig af barnet eller ikke er villige til at medvirke til en løsning. At den kommunale sagsbehandler også ville kunne iværksætte støtte til familien som helhed eller specifikt til moderen, synes ikke at indgå i overvejelserne. Vi tolker enigheden om at undlade at inddrage den kommunale sagsbehandler (i form af at sende en underretning) som udtryk for, at man ønsker at lægge vægt på dialog med familien, og ikke ser underretning til sagsbehandleren som en del af denne dialog.

VICTOR, FEM ÅR, AMALIE, FIRE OG ET HALVT ÅR, OG CLARA, TRE OG ET HALVT ÅR

Casen om grænseoverskridende adfærd mellem børn i en daginstitution beskriver, hvordan Victor, Amalie og Clara har leget far, mor og børn i puderummet (Casen er gengivet på s. 47). Clara kommer grædende ud af puderummet og fortæller, at det gjorde ondt, da Viktor ville putte en blyant ind i hendes tissekone, og at Amalie havde holdt hendes ben fast. Amalie siger, at Clara er et "pattebarn, der ikke tør få taget temperatur". I denne case er der en enighed på 78 % om ikke at sende en underretning til kommunen.¹¹ Her opfattes kommunen tilsyneladende som irrelevant aktør. En enkelt pædagog bemærker dog, at kommunen kan være relevant i forbindelse med eventuelle henvendelser fra forældrene – som hun har skrevet ved siden af spørgsmålet: "Så de er forberedte, hvis Claras far kontakter dem."

SILKE, NI ÅR

Silke er en pige på ni år, der går i SFO (Casen er gengivet på s. 52). Hun beskrives som en stille pige, som pædagogerne har indtryk af, ikke altid har det godt. En dag fortæller Silkes veninde en af pædagogerne, at Silke har sagt, at hendes far slår hende og hendes små søskende. Pædagogen spørger derfor Silke, hvordan hun har det derhjemme, og Silke siger bare: "Godt". Med hensyn til denne case er der blandt pædagogerne næsten total enighed om ikke at sende en underretning med det samme. I casen er indbygget en fortsættelse, hvor Silkes venindes far møder op i institutionen og bebrejder pædagogerne, at de ikke har gjort noget for at hjælpe Silke. Samtidig fortæller han, at det er almindeligt kendt i kvarteret, at Silkes far er grov, når han har drukket. Efter denne fortsættelse af casen er der næsten total uenighed om, hvorvidt lederen bør sende en underretning til kommunen. Fortsættelsen af casen har således fået yderligere næsten 40 % af pædagogerne til at ville sende en underretning. Samtidig er der dog næsten total enighed om ikke at politianmelde Silkes far. Hvad angår politianmeldelse af faderen, kan man forestille sig, at pædagogers dialogorientering i forældresamarbejdet betyder, at en politianmeldelse ikke opfattes som en konstruktiv måde at håndtere problemet på.

10) 15 % svarer "nej" og 9 % svarer "kan ikke svare" til spørgsmålet om barnets situation bør tages op med en psykolog.

11) 14 % har svaret "Ja", og 7 % har svaret "Kan ikke svare".

MIE, OTTE ÅR

Mie-casen handler om en pige på otte år, der fortæller en pædagog i SFO'en om sin stedfars seksuelle overgreb på hende (Casen er gengivet på s. 51). De seksuelle overgreb forekommer, når moderen er på aftenvagt. Mie siger, at pædagogen aldrig må fortælle det til nogen andre. Hvad angår denne case, vil 81 % sende en underretning til kommunen samme eller næste dag.¹² Blandt de meget få, dvs. 23, pædagoger, der ikke vil sende en underretning samme eller næste dag, er der næsten total uenighed om, hvorvidt "TRINE (pædagogen) i første omgang bør undlade at sende en underretning og i stedet bruge den kommende tid til at snakke videre med Mie med det formål at få lov af Mie til at sende en underretning til kommunen".

Derudover er der næsten total enighed om, at hvis pædagogen (TRINE) vælger at underrette, så bør hun "fortælle Mie, at TRINE bliver nødt til at tale med nogle andre voksne, som vil prøve at hjælpe Mie".¹³ Der er altså enighed om, at pædagogen bør gøre det tydeligt for Mie, at hun på den ene eller anden måde vil gå videre til nogle andre voksne med det, Mie har fortalt.

Case-beskrivelsen fortsætter med, at pædagogen fortæller Mie, at de ikke kan have den hemmelighed sammen, og at hun bliver nødt til at fortælle lederen af SFO'en om det, Mie har fortalt. Mie reagerer ved, at løbe væk fra pædagogen og væk fra SFO'en, og det lykkes ikke pædagogen at finde hende.

TABEL 10: SVARFORDDELING TIL SPØRGSMÅLET OM, HVAD PÆDAGOGEN (TRINE) BØR GØRE, DA MIE ER LØBET VÆK

	Ja	Nej	Kan ikke svare
Bør TRINE (pædagogen) omgående foretage en underretning til kommunen? (evt. i samarbejde med lederen) ¹⁴	69,7 %	23,6 %	6,7 %
Hvis lederen ikke mener, at der bør sendes en underretning, bør TRINE (pædagogen) så alligevel underrette kommunen?	73,9 %	15,9 %	10,2 %
Bør TRINE (pædagogen) omgående anmelde sagen til politiet? (evt. i samarbejde med lederen) ¹⁵	40,7 %	47,7 %	11,6 %

Antal besvarelser af de tre spørgsmål er henholdsvis 89, 88 og 86 pædagoger.

Efter at Mie er løbet væk, ønsker størstedelen af pædagoger at sende en underretning. I forhold til den ovennævnte opgørelse skal det bemærkes, at 48 % af dem, der siger nej til at sende en underretning, allerede tidligere i casen har angivet, at de vil sende en underretning. Baggrunden for at sige nej på nuværende tidspunkt er for mange pædagoger ikke, at man ikke ønsker at underrette, men at man allerede har svaret, at man vil gøre det samme eller næste dag. Samtidig er der dog også en gruppe på omkring 10 % af pædagoger, der hverken vil underrette på det ene eller det andet tidspunkt. Denne tilbageholdenhed med at underrette kan formentlig skyldes, at formuleringen af de to spørgsmål går på at foretage en underretning henholdsvis "omgående" og "samme eller næste dag". Et par respondenter har da også til spørgsmålet om at underrette samme eller næste dag skrevet kommentarer af typen: "Det er for forhastet" og "Der skal snakkes med moderen først og så sendes en underretning".

74 % af pædagogerne er enige om, at pædagogen bør sende en underretning, også selv om lederen ikke mener, at der bør underrettes. Der er dog også en mindre gruppe, som er afvisende over for at underrette, hvis lederen modsætter sig det. Endelig er der næsten total uenighed om, hvorvidt pædagogen bør anmelde sagen til politiet. Mens der i Silke-casen var enighed om ikke at politianmelde faderen, er der altså her en stor uenighed.

I casen er indbygget en tredje fortsættelse: Kommunen underrettes, og der foretages en politieforskningsundersøgelse, som ikke leder til en tiltale af stedfaderen, da Mie ikke vil fortælle politiet noget, og stedfaderen benægter alt. Mie holder op med at komme i SFO'en. Efter denne fortsættelse er der total enighed om, at SFO'en bør "underrette kommunen om, at Mie ikke længere kommer i SFO'en, og at man er bekymret for Mie på grund af de udsagn, hun tidligere er kommet med om seksuelle overgreb fra stedfaderens side". Der er således enighed om at inddrage kommunen i at følge op på Mie.

12) 13 % har svaret "Nej", og 6 % har svaret "Kan ikke svare".

13) Denne problematik indgik i det oprindelige spørgeskema i en formulering, som vi til temadagene blev opmærksomme på, var problematisk, og vi valgte derfor i en opfølgende dataindsamling at inkludere det refererede spørgsmål. Derfor har kun 90 pædagoger besvaret spørgsmålet.

14) I undersøgelsen havde vi formuleret to spørgsmål, dels om pædagogen: "omgående [bør] foretage en underretning til kommunen", eller om pædagogen bør "tale med sin leder om eventuelt at underrette kommunen". Problemet med disse oprindelige formuleringer viste sig at være, at lederens rolle kom til at forstyrre spørgsmålet om, hvorvidt der skal underrettes omgående eller blot tales om eventuelt at underrette. Nogle pædagoger sagde således nej til omgående at foretage en underretning, fordi de omgående ville underrette i samarbejde med lederen, mens nogle sagde ja til at tale med lederen om eventuelt at underrette, selv om de ønskede at underrette omgående, simpelthen fordi de ville gøre det i samarbejde med lederen. På grund af denne forvirring foretog vi en opfølgende dataindsamling i en enkelt kommune, hvor vi reviderede spørgsmålene.

15) I forbindelse med spørgsmålet om politianmeldelse gør samme problematik sig gældende som i forbindelse med underretning. Oprindeligt havde vi spurgt, dels om pædagogen "omgående [bør] anmelde sagen til politiet" eller om pædagogen bør "tale med sin leder om eventuelt at anmelde sagen til politiet". Lederens rolle kom her til at forstyrre forskellen på at anmelde omgående og eventuelt at anmelde, og vi foretog derfor en opfølgende dataindsamling i en enkelt kommune, hvor vi brugte den spørgsmålsformulering, der er refereret i tabellen.

SOFIE, TRE OG ET HALVT ÅR

Sofie-casen omhandler en pige på tre og et halvt år, der udviser en række tegn på mistrivsel. Blandt personalet i børnehaven opstår der mistanke om, at faderen begår seksuelle overgreb mod Sofie. Casen er gengivet nedenfor.

CASE: SOFIE, TRE OG ET HALVT ÅR, FØRSTE DEL¹⁶

Sofie går i børnehave, hvor hun begyndte for et halvt år siden. Børnehaven har registreret en bekymrende adfærd. Pædagogerne på stuen er således på det seneste blevet mere og mere opmærksomme på, at Sofie undgår eller forlader situationer med social kontakt med voksne, og at hun flere gange i løbet af en dag har et "tomt udtryk i øjnene", som pædagogerne siger til hinanden. Sofie er ikke renlig endnu – hun tisser og har afføring i bukserne seks-syv gange om dagen og er ofte rød ved numse og skede.

Pædagogerne har observeret, at Sofie har én veninde i børnehaven, som hun er glad for at lege med. Denne veninde er meget snakkende og også den, der styrer legen.

Fra moderen ved pædagogerne, at forældrene for nyligt er blevet skilt. Moderen har fortalt, at Sofie ikke vil på samvær hos sin far, og at hun tisser i bukserne, når han kommer for at hente hende. Pædagogerne har ikke det store kendskab til faderen, der nu i forbindelse med skilsmissen er flyttet fra byen. Det er moderen, der henter og bringer Sofie. Forældrene har fælles forældremyndighed. Pædagogerne har observeret, at pigen er ekstra rød i numsen og ved skeden, når hun har været på samkvem hos sin far.

Pædagogerne på stuen har drøftet deres observationer med hinanden og er nu enige om at inddrage deres leder. Mette, der er pædagogpraktikant, sætter under mødet med lederen ord på sin mistanke: Hun kan ikke udelukke, at Sofie er udsat for seksuelle overgreb fra faderens side. En anden pædagog konstaterer, at de rent faktisk ikke har et særligt godt kendskab til faderen. De har mødt ham et par enkelte gange. Han virkede ved de lejligheder helt upåfaldende, og når han ikke kommer så tit i børnehaven, er det fordi, han er sælger og derfor har lange arbejdsdage og rejser meget.

Under mødet reagerer lederen prompte på disse udtalelser ved at sige følgende: "Nu skal vi også passe på ikke at se spøgelse, der ikke findes. Sofie er ikke renlig, og hendes særligt røde numse efter samkvemsweekender kan lige så vel skyldes, at faderen ikke får skiftet hende tilstrækkeligt tit eller smurt hendes hud. Der er grund til at være bekymret, fordi Sofie har det skidt, men Sofies bekymrende adfærd er med stor sandsynlighed en reaktion på forældrenes skilsmisse."

Der er her næsten total uenighed om, hvorvidt lederen bør sende en underretning til kommunen. Til gengæld er der total enighed om at gøre noget i forhold til Sofies situation: 90 % vil tale med Sofies mor og/eller far om deres observationer af Sofies mistrivsel, 53 % vil observere Sofie de næste tre måneder, og 79 % mener, at lederen bør drøfte sagen anonymt i kommunens tværfaglige gruppe. Ingen af pædagogerne svarer nej til alle disse handlemuligheder, og blandt pædagogerne er der således total enighed om, at tegnene på Sofies mistrivsel kræver opfølgning og handling fra pædagogernes side.

De pædagoger, der vil sende en underretning, er blevet spurgt, hvad en sådan underretning bør indeholde.¹⁷ Her er der næsten total enighed om, at underretningen bør indeholde personalets observationer af Sofies generelle mistrivsel (manglende renlighed og manglende relationer til børn og voksne) og af, at hun "er rød ved numse og skede, og ekstra rød efter samkvemsweekender hos faderen". Derimod er der næsten total uenighed om, hvorvidt underretningen bør indeholde, "At Sofies mor fortæller, at Sofie ikke vil på samvær hos sin far" og "Personalets mistanke om seksuelle overgreb fra faderens side".

I casen er indbygget en fortsættelse, hvoraf det fremgår, at personalet vælger at observere Sofie i tre måneder og derefter står tilbage med en række tegn på mistrivsel; det konstateres endvidere, at flere pædagoger nu har mistanke om, at der begås seksuelle overgreb mod Sofie. Efter denne udvikling af sagen er der næsten total enighed om at sende en underretning til kommunen. Her viser det sig igen, at der er næsten total uenighed om, hvorvidt underretningen bør indeholde,¹⁸ "At Sofies mor fortæller, at Sofie ikke vil på samvær hos sin far" og "Personalets mistanke om seksuelle overgreb fra faderens side". Desuden er der næsten total

16) Fortsættelsen af casen fremgår af s. 49.

17) Disse spørgsmål indgår ikke i den overordnede oversigt i tabel 9, da det ikke er ja/nej spørgsmål, men pædagogerne i stedet er blevet bedt om, at afkrydse det, de mener, bør indgå i underretningen.

18) Disse spørgsmål indgår ikke i den overordnede oversigt i tabel 9, da det ikke er ja/nej spørgsmål. Pædagogerne er blevet bedt om at prioritere observationer og mistanke efter, hvad de mener, er vigtigst. Desuden er de blevet bedt om kun at markere de ting, de mener bør indgå i underretningen. I beskrivelsen af enighed og uenighed i teksten har vi kun taget højde for, hvilke ting der er blevet markeret til at indgå i underretningen og ikke prioriteringen imellem dem.

uenighed om, hvorvidt underretningen bør indeholde "Personalets observationer af, at moderen holder barnet hjemme om mandagen efter samkvem hos faderen". Hvad angår spørgsmålet om at melde sagen til politiet, er den overvejende tendens, at lederen ikke skal politianmelde sagen. En stor gruppe på 22 % kan dog ikke svare på spørgsmålet, og af deres begrundelser for ikke at svare fremgår det, at der er mange, der er i tvivl om den konkrete procedure og arbejdsdeling mellem kommunen og institutionen.

TABEL 11: POLITIANMELDelse AF SOFIE-CASEN

	Ja	Nej	Kan ikke svare
Bør lederen anmelde sagen til politiet?	16,0 %	61,6 %	22,4 %

HÅNDTERING AF ALVORLIGE SITUATIONER

I forlængelse af gennemgangen af enighed og uenighed med hensyn til underretning og politianmeldelse vil vi her ganske kort gennemgå de spørgsmål vedrørende håndteringen af alvorlige situationer, hvor der er næsten total enighed og næsten total uenighed.

Den næsten totale enighed finder vi i casen om Mads på to år og seks måneder, der kaster sig på jorden og slår hovedet i fliserne i vrede (Casen er gengivet på s. 32). Her er der blandt pædagogerne næsten total enighed om at afvise "at Mads ikke skal have opmærksomhed på sin adfærd". Pædagogerne er altså enige om, at et barn, der slår sig på den måde ikke skal ignoreres. Samtidig er der i Sofie-casen, hvor der er mistanke om seksuelle overgreb fra faderens side, næsten total enighed om, at pædagogerne skal fortsætte deres observationer, da de efter tre måneder står med en bestyrket mistanke. Endelig er der i Mie-casen, der ligeledes handler om mistanke om seksuelle overgreb i hjemmet, næsten total enighed om, at afvise, at SFO'en ingenting skal gøre, da politieforskningsgruppen ender uden sigtelse af stedfaderen, og pigen holder op med at komme i SFO'en.

Den næste totale uenighed omhandler, hvorvidt pædagogerne i Sofie-casen efter et personalemøde om Sofies mere generelle mistrivselstegn – hvor en mistanke om seksuelle overgreb er kommet til udtryk – bør "se tiden an og bruge de næste tre måneder på at observere Sofie i såvel hverdagen samt før og efter samkvemsweekender hos faderen". Af "Kan ikke svare"-besvarelsenerne fremgår det, at mange synes, at tre måneder er for lang tid at observere, før man går videre med bekymringen, og det kan derfor være, at tidsrammen for observationen er grund til den store uenighed. Den næsten totale uenighed viser sig også i Mie-casen, hvor der er næsten total uenighed om, hvorvidt pædagogen TRINE bør "tage Mie i hånden og gå med Mie hjem og fortælle moderen, hvad Mie har fortalt (evt. efter praktisk koordinering med leder eller personalegruppe)".¹⁹ I Mie-casen er der også et eksempel på næsten total uenighed, efter at politieforskningsgruppen er afsluttet uden sigtelse af stedfaderen, og Mie holder op med at komme i SFO'en. Her er der næsten total uenighed om, hvorvidt SFO'en bør "opsøge Mie i skoletiden i et forsøg på at få genetableret en kontakt til hende".

OPSAMLING

Der er i tilknytning til fem forskellige cases stillet 16 spørgsmål vedrørende underretning eller decideret politianmeldelse af forældre. Der er næsten total enighed om seks af disse spørgsmål, mens der er næsten total uenighed om fire af spørgsmålene. Det er interessant, at en stor uenighed netop viser sig i forbindelse med disse alvorlige sager, fordi en del pædagoger ved de afholdte temadage og ved andre lejligheder, hvor der har været arrangeret gruppediskussioner om nogle af disse cases, har givet udtryk for, at de heldigvis var enige eller ved en gruppediskussion kunne nå til enighed om netop de alvorlige sager. Opgørelsen af svarene fra spørgeskemaundersøgelsen viser imidlertid, at den næsten totale uenighed blandt pædagoger i spørgeskemabesvarelsenerne snarere viser sig en smule hyppigere i forbindelse med de alvorlige sager og spørgsmål end i forbindelse med det almindelige forældresamarbejde og håndteringen af børns leg og konflikter. Dette forhold tolker vi som udtryk for, at der på den ene side meget naturligt eksisterer en stærk forhåbning om, at der vil være enighed om disse spørgsmål, fordi det er meget ubehageligt at tænke på, at der kan være uenighed. På den anden side er netop spørgsmål om indblanding i forældrenes forhold, om mistro over for forældre, om vold, og om seksuelle overgreb temaer, der vækker stærke følelser og vedrører moral, og det er derfor spørgsmål, som pædagoger i lighed med andre mennesker ser meget forskelligt på. Uenigheden om disse alvorlige spørgsmål er derfor ikke mindre, men måske endda større end uenigheden både om spørgsmålene vedrørende leg og andre daglige aktiviteter i institutionen og om spørgsmålene vedrørende forældresamarbejde. Der kan i denne situation være tale om, at pædagoger tror, at de er enige, mens uenigheden om centrale spørgsmål faktisk er stor.

19) Kun 86 pædagoger har besvaret dette spørgsmål, da det indgik i en opfølgende dataindsamling. 12,5 % har svaret "Kan ikke svare".

Der er stor enighed om at sende en underretning, når der er stærk mistanke om seksuelle overgreb i hjemmet (Mie- og Sofie-casene) og som opfølgning på en mistanke om seksuelle overgreb (Mie-casen). Der er også enighed om, at en pædagog, der ønsker at underrette, skal sende en underretning, selv om lederen ikke mener, at der bør underrettes. Samtidig er der enighed om ikke at sende en underretning, når en veninde til et barn fortæller, at barnet bliver slået derhjemme (Silke-casen), når det drejer sig om et barn med en psykisk syg mor (Louise-casen), og når det drejer sig om grænseoverskridende adfærd mellem børn i en børnehave (Victor, Amalie og Clara-casen). Her er altså begivenhedsforløb, hvor de kommunale sagsbehandlere hverken opfattes som myndigheder, der skal inddrages, eller betragtes som relevante samarbejdspartnere.

Der er til gengæld næsten total uenighed om, hvorvidt man bør underrette, når en far til et andet barn henvender sig og bekræfter en mistanke om vold i hjemmet (Silke-casen), samt når mistanken om seksuelle overgreb på et barn i børnehavealderen første gang optræder på baggrund af mere generelle mistrivselstegn (Sofie-casen).

Endelig er der, hvad angår politianmeldelse, næsten total uenighed om, hvorvidt lederen bør politianmelde et seksuelt overgreb, som barnet selv har fortalt om (Mie-casen), men næsten total enighed om ikke at politianmelde en far, som ifølge et andet barn og det andet barns far slår sin datter (Silke-casen).

Analysen af besvarelsen af spørgsmålene om voldelige og seksuelle overgreb mod børn, og hvad pædagogen bør gøre i disse tilfælde, viser utvetydigt, at der er en række spørgsmål, hvor der er næsten total enighed om, at pædagogen bør reagere på mistanke om sådanne forhold. Der er ingen tvivl om, at pædagoger tager disse spørgsmål dybt alvorligt. Det er dog samtidig hævet over enhver tvivl, at der i forhold til meget betydningsfulde spørgsmål er holdningsmæssig splittelse med hensyn til, hvad der bør gøres. Dette faktum er værd at understrege, således at der ikke vedligeholdes eller opstår en falsk tro på, at alle andre mener som en selv, en tro på enighed, som kan blive problematisk, hvis den betyder, at man ikke diskuterer disse alvorlige spørgsmål grundigt i institutionen og giver plads til at lade de forskellige meninger komme til udtryk. Netop i de vanskelige sager, hvor man står med et stort ansvar og eventuelt også må træffe beslutninger under stort tidspres for at få grebet hurtigt ind over for den problematiske situation, barnet befinder sig i, kan der teoretisk peges på en risiko for, at man ikke får diskuteret de forskellige handlingsalternativer grundigt og får fremlagt den uenighed, der er i personalegruppen. Det kan skyldes, at mennesker generelt netop i pressede situationer har behov for den trykthed, der ligger i at være enige. Der kan derfor i arbejdsgrupper også opstå et pres i retning af enighed, der får en til at censurere sin egen tvivl, usikkerhed og faglige modargumenter.

KOLLEGIALT SAMARBEJDE

Der er i otte cases stillet i alt 19 spørgsmål om det kollegiale samarbejde.²⁰ De fleste af disse cases omhandler hverdagsituationer: en tur til Zoologisk Have, leg ved gynger, indkøring af et vuggestuebarn, en tur i skoven, en stresset situation i garderoben, et barn, der bliver vredt og kaster sig ned og slår hovedet i jorden. To af casene omhandler derimod mere alvorlige situationer: et barn med en psykisk syg mor og grænseoverskridende adfærd mellem børn i børnehavealderen. Tre af spørgsmålene handler specifikt om inddragelse eller informering af lederen, i alle disse tre spørgsmål er der næsten total enighed. Helt overordnet er der syv spørgsmål, som der er næsten total enighed om og to spørgsmål, som der er næsten total uenighed om. De øvrige spørgsmål fordeler sig med hovedvægten på uenighed.

TABEL 12: ANTAL SPØRGSMÅL DER ER HENHOLDSVIS ENIGHED OG UENIGHED OM BLANDT DE ADSPURGTE PÆDAGOGER

Næsten total enighed	Enighed	Mellem	Uenighed	Næsten total uenighed
90 % eller derover er enige	80-89 % er enige	70-79 % er enige	60-69 % er enige	50-59 % er enige
7	1	3	6	2

DEN NÆSTEN TOTALE ENIGHED I DET KOLLEGIALE SAMARBEJDE

I undersøgelsen er der næsten total enighed om, at en pædagog, der står i en stresset situation og skal hjælpe en stor gruppe børn ud på legepladsen selv bør bede en kollega om hjælp (Case BEA og LENE, casen er gengivet på s. 47). Samtidig er der dog også næsten total enighed om, at en kollega, der kommer forbi, bør tilbyde sin hjælp. I en anden case er der næsten total enighed om, at en kollega ikke bør gribe ind i en pædagogs håndtering af en indkøring af et barn, hvor moderen er tilbageholdende med at aflevere barnet (Case NANNA og Anne, casen er gengivet s. 47). Det er altså en situation, hvor man ikke opfatter det som hensigtsmæssigt at gribe ind

²⁰ Hvad angår en af casene, er det samme spørgsmål stillet til henholdsvis SFO/frilidshjem og vuggestue, børnehave og integrerede institutioner, men fordi der er en let forskydning i svarfordelingen (fra 'Mellem' til 'Uenighed') har vi i tabel 12 talt spørgsmålet med begge gange.

i kollegaers handlinger. Samtidig er der næsten total enighed om, at når en pædagog griber ind i en situation og siger fra over for en kollegas handlinger, så bør pædagogen tage situationen op igen med kollegaen senere (Case EVA, LIS, PERNILLE og Mads, casen er gengivet s. 32). I en case om en pige med en psykisk syg mor er der næsten total enighed om at tage pigens situation op med lederen, ligesom der i en anden case er næsten total enighed om at informere lederen om to børnehavebørns grænseoverskridende adfærd over for et tredje barn i børnehaven (hhv. Louise-casen gengivet s. 46 og Victor, Amalie og Clara-casen, gengivet s. 47). Endelig er der næsten total enighed om ikke at gå til den nærmeste leder med en observation af, at en kollega talte affejende og nedladende til et barn, uden først at tage en snak med kollegaen (Case BEA og LENE, gengivet s. 47).

DEN NÆSTEN TOTALE UENIGHED I DET KOLLEGIALE SAMARBEJDE

Den næsten totale uenighed i det kollegiale samarbejde vedrører to spørgsmål, der går på en mere overordnet stillingtagen til enighed blandt kollegaer. I relation til KAREN, Aske og Magnus-casen om børn, der gynger (gengivet s. 13 og 50), stillede vi to spørgsmål: "Bør personalet være enige om, hvordan man løser episoder, hvor børn siger fra over for at lege med andre børn?" og "Bør personalet være enige om, hvordan man løser episoder, hvor børn siger fra over for pædagogerne?" Ved begge spørgsmål er der næsten total uenighed både blandt pædagoger på 0-6 års området og blandt pædagoger på 6-10 års området. I forbindelse med spørgsmålet, om pædagoger bør være enige om, hvordan man løser episoder, hvor børn siger fra over for at lege med andre børn, viser der sig dog en interessant forskel mellem 0-6 års området og 6-10 års området. Pædagoger i SFO og fritidshjem mener således i mindre grad end pædagoger i vuggestuer, børnehaver og integrerede institutioner, at pædagoger bør være enige om, hvordan man løser episoder, hvor børn siger fra over for at lege med andre børn. 40,3 % af pædagoger i SFO og fritidshjem svarer ja til spørgsmålet, mens 54,4 % af pædagoger i vuggestuer, børnehaver og integrerede institutioner svarer ja.²¹ Den næsten totale uenighed findes således indenfor begge områder, men med en forskydning på 14 % i fordelingen af ja og nej-svar, hvilket er en større holdningsmæssig forskel mellem pædagogerne indenfor de to områder, end vi ellers ser i materialet. I spørgsmålet om enighed om at løse episoder, hvor børn siger fra over for pædagogerne er der ingen forskel mellem de to områder.

Sætter man de to spørgsmål om enighed op over for hinanden, kan man få indtryk af pædagogers mere gennemgående holdninger til enighed. I tabellen nedenfor har vi samlet besvarelsener af de to spørgsmål for både SFO/fritidshjem og vuggestuer/børnehaver/integrerede institutioner.

TABEL 13: IDEAL OM ENIGHED?

		Bør personalet være enige om, hvordan man løser episoder, hvor børn siger fra over for pædagogerne?			Total
		Ja	Nej	Kan ikke svare	
Bør personalet være enige om, hvordan man løser episoder, hvor børn siger fra over for at lege med andre børn?	Ja	35,7	7,3	2,4	45,3
	Nej	11,3	33,3	1,5	46,2
	Kan ikke svare	3,6	2,6	2,4	8,5
Total		50,6	43,2	6,2	100

Angivet i procent ud af 468 besvarelsener.

Af tabellen fremgår det, at størstedelen af pædagoger enten har svaret ja til begge spørgsmål eller nej til begge spørgsmål. En relativt stor gruppe af pædagoger har dog også svaret ja til det ene spørgsmål og nej til det andet. Helt overordnet fremgår det af tabellen, at der ikke er enighed om, hvorvidt pædagoger bør være enige om, hvordan de løser de to typer episoder. 36 % mener, at pædagoger bør være enige om begge spørgsmål, 33 % mener, at pædagoger ikke bør være enige om nogen af spørgsmålene og 19 % svarer, at pædagoger bør være enige om det ene spørgsmål, men ikke det andet. Her er således nærmest tale om en polarisering, hvor en stor gruppe pædagoger mener, at man bør være enige, mens en næsten lige så stor gruppe pædagoger mener, at man ikke bør være enige. Endelig mener en mindre gruppe, at enighed bør efterstræbes i nogle bestemte spørgsmål. Dette er et meget interessant resultat, da det har stor betydning for rammerne for faglige diskussioner. Hvis man mener, at en faglig diskussion bør munde ud i en enighed sætter det nogle helt andre betingelser, end hvis man ikke mener, at enighed behøver være endemålet for diskussionen. Holdning til enighed udtrykt i et spørgeskema er selvfølgelig ikke det samme, som hvordan man i praksis forholder sig til faglige diskussioner i

21. Sammenligningen er lavet på ja/nej-svar, "kan ikke svare" er således udeladt her.

institutionen. Selv om undersøgelsen utvetydigt viser, at pædagoger er splittede i deres holdningsmæssige stillingtagen til enighed, kan det godt være at en konsensuskultur i praksis gør sig gældende i mange institutioner, men undersøgelsen viser, at den ofte vil dække over betydelig holdningsmæssig uenighed.

UENIGHED I DET KOLLEGIALE SAMARBEJDE

Med hensyn til det kollegiale samarbejde er der seks spørgsmål, som der er uenighed om, dvs. hvor kun 60-69 % af pædagoger er enige. På grund af det relativt store antal spørgsmål, der falder i denne kategori, vil vi kort beskrive, hvad uenigheden vedrører. To af spørgsmålene, der er 60-69 % uenighed om vedrører, hvorvidt en pædagog bør tage en kollegas uheldige kommunikation med en børnegruppe op med kollegaen på baggrund af en enkelt episode, eller om hun i stedet bør vente og se, om det er en form for kommunikation kollegaen generelt benytter sig af (BEA og LENE-casen, gengivet s. 47). Det er altså en uenighed, som drejer sig om, hvor meget der skal til, før man vil tage en kollegas handlinger op med vedkommende.

Der er blandt pædagoger i SFO og fritidshjem desuden uenighed om, hvorvidt en pædagog, der vælger at udskyde en tur til Zoologisk Have af hensyn til en enkelt familie, burde have talt med en kollega, før hun traf beslutningen (CAMILLA og Thomas-casen, gengivet s. 36). Der er her næsten total enighed om, at turen til Zoologisk Have ikke burde have været udskudt til en anden dag, men samtidig uenighed om, hvorvidt pædagogen burde have drøftet det med en kollega.²² Denne uenighed, mener vi, kan skyldes, at pædagoger på den ene side mener, at det er så oplagt at turen til Zoologisk Have skulle have været gennemført samme dag, at det ikke burde være nødvendigt at tale med en kollega, samtidig med at pædagogens beslutning (som næsten alle pædagoger er uenige i) på den anden side tyder på, at pædagogen kunne have haft brug for at tale med en kollega først.

En uenighed blandt pædagoger på 0-6 års området handler desuden om, hvorvidt børnene må høre, at pædagogerne er uenige (JANE, LONE og OLE-casen, gengivet s. 48). Et flertal på 64,3 % mener, at børnene godt må høre, at de voksne er uenige, mens et stort mindretal på 32,9 % ikke mener, børnene må høre, at de voksne er uenige.²³ Det fremgår af det kvalitative materiale, at de pædagoger, der siger ja til at lade børnene høre om uenigheden, lægger vægt på, at diskussionen blandt pædagogerne ikke bliver højkrøstet eller får karakter af et skænderi. Samtidig er der blandt de interviewede en overvejelse om, at uenighed er en del af livet, og man derfor ikke altid behøver fremstå som enige over for børnene. Blandt de pædagoger, der har svaret nej, rejstes en bekymring for, at pædagogernes uenighed gør børnene frustrerede, og for, at sensitive børn kan blive forvirrede af at opleve de voksnes uenighed. Begge parter er dog enige om, at uenighed blandt pædagogerne midt i en aktivitet bør undgås, når det er muligt, og at man med planlægning bør undgå at sætte sig i en situation, hvor sådan uenighed opstår i børnenes nærvær.

De sidste to spørgsmål om kollegialt samarbejde, der er uenighed om, omhandler casen: EVA, LIS, PERNILLE og Mads, to år og seks måneder. Denne case viser nogle spændende aspekter af det kollegiale samarbejde, og derfor vil vi her gå lidt mere i dybden med den.

CASE: EVA, LIS, PERNILLE OG MADS, TO ÅR OG SEKS MÅNEDER

På legepladsen er 18 børn og fem voksne. To børn på to år og fem måneder kører på motorcykler. Mads står lige på kørebanen. Pædagogen EVA siger: "Ryk dig lige lidt Mads, du er jo lige ved at blive kørt ned." Hun tager ham i armen og trækker ham lidt væk fra kørebanen.

Mads begynder at skribe og råber: "Nej, nej, nej." Han kaster sig ned på fliserne og slår hovedet i fliserne og ruller rundt. EVA: "Jamen, Mads dog, jeg bad dig jo bare om at flytte dig lidt."

Hun sætter sig ned på hug og prøver at hjælpe ham op igen. Mads fortsætter med at banke hovedet ned i fliserne og rulle rundt.

Pædagogen LIS (fra Mads' stue): "Lad ham bare være, så går det hurtigere over. Han er så hidsig." EVA forsøger at tage Mads op til sig. LIS: "Bare lad ham ligge, han vil have opmærksomhed, det skal du ikke give ham – han skal ignoreres, så stopper han." EVA: "Jamen han slår da hovedet, det må da gøre ondt?" LIS: "Han skal ikke have opmærksomhed på sin negative adfærd, det har vi aftalt på stuen." EVA: "Kan du så ikke tage over?" Hun fjerner sig fra stedet. LIS bliver siddende på bænken.

En tredje pædagog, PERNILLE, der har overværet episoden, siger: "Det kan man da ikke, et barn skal da ikke ignoreres, det skal da have hjælp til at komme igennem sin vrede, eller hvad det nu er, og bagefter hjælp til at komme videre." LIS: "Du kender ikke Mads så godt, som vi gør." PERNILLE: "Nej,

22) 68 % har svaret "ja" til, at pædagogen burde drøfte situationen med en kollega, før hun besluttede at flytte turen, 30,2 % har svaret "nej", og 1,8 % har svaret "kan ikke svare".

23) 2,8 % har svaret "kan ikke svare".

men det vil jeg simpelthen ikke være med til." Hun sætter sig på hug ved siden af Mads og siger: "Er du stadig sur?" Mads kigger på hende og nikker. PERNILLE: "Meget sur?" Mads nikker. PERNILLE: "Hvad kan vi gøre ved det?" Mads: "EVA skal i skraldespanden." PERNILLE: "Den går desværre ikke, Mads, vi må finde på noget andet." Mads: "Øv."

I forbindelse med denne case er 69 % enige om, at EVA ikke bør "respekttere og være loyal over for stuens beslutninger om, hvad Mads har brug for". Samtidig er 78 % enige med PERNILLE, da hun siger: "... det vil jeg simpelthen ikke være med til" i selve situationen (se tabel 14). Her kan man tale om en tendens til, at holdning og handling stemmer overens, idet de pædagoger, der angiver, at de har prøvet at sige fra over for kollegaers handlinger i selve situationen i højere grad er enige med PERNILLE, da hun siger fra. Det er et markant resultat, at så mange er enige med PERNILLE, da hun siger fra i selve situationen. Casen rummer et dilemma, idet pædagogen må afveje hensynet til det kollegiale samarbejde over for hensynet til barnet, og her mener pædagogerne tydeligvis, at det vigtigste er at forhindre barnet i at skade sig selv. Af et fokusgruppeinterview om denne case fremgår det, at denne stillingtagen i høj grad kan skyldes, at barnet gør skade på sig selv. I interviewet fremhæver pædagogerne således, at det er vigtigt at følge stuens aftaler, men at denne situation er så grænseoverskridende, at man ikke bare kan negligere barnets adfærd og holde sig til en generel aftale på stuen.

Ydermere er kun 60-69 % enige om, hvorvidt PERNILLE burde "have ventet og taget situationen op med LIS og EVA på et senere tidspunkt", og hvorvidt emnet bør tages op på det næste stuemøde, i stedet for at diskutere foran Mads, de andre børn og de andre voksne. Disse spørgsmål handler i høj grad om timingen af diskussionen om den faglige uenighed og om, i hvilke sammenhænge man bør give udtryk for den. Her mener vi, at uenigheden kan skyldes, at en situation på legepladsen ikke er det bedste tidspunkt for en faglig diskussion, samtidig med at hensynet til Mads netop gør, at mange ønsker at gribe ind og diskutere den pædagogiske praksis.

I denne case har vi indlagt en ændring i Mads' reaktion i et af spørgsmålene. Vi har således spurgt, om PERNILLE burde have reageret anderledes, hvis Mads havde sagt "EVA skal dø". Dette spørgsmål er der næsten total uenighed om. Vi mener ikke, der nogen tvivl om, at det for mange kan vække stærke følelser, når et barn siger, at et andet menneske skal dø. Når det i denne case endda er rettet imod en kollega, er det oplagt, at det for nogle pædagoger kan betyde, at de ikke mener, at man bare kan reagere på samme måde, som når Mads siger "EVA skal i skraldespanden". Af det kvalitative interview om denne case fremgår det da også, at udsagnet "EVA skal dø" for nogle pædagoger overskrider en personlig grænse. Her er der således et eksempel på en holdningsmæssig uenighed, som bunder i, at en følelsesmæssig reaktion får nogle pædagoger til at lægge vægt på bestemte pædagogiske overvejelser, om hvad et barn overhovedet må sige (at barnet skal vide, at han ikke må sige "du skal dø"), snarere end på pædagogiske overvejelser over barnets alder (at barnet ikke rigtig forstår, hvad det vil sige at dø).

TABEL 14: UDVALGTE BESVARELSER AF EVA, LIS, PERNILLE OG MADS-CASEN

	Ja	Nej	Kan ikke svare	Antal
Bør EVA respektere og være loyal over for stuens beslutninger om, hvad Mads har brug for?	19,5	69,1	11,4	272
Er du enig med PERNILLE, da hun siger: "... det vil jeg simpelthen ikke være med til" i selve situationen?	78,1	18,0	4,0	278
Har du selv prøvet at sige fra overfor kollegaers handlinger i selve situationen?	68,0	28,4	3,6	275
Burde PERNILLE have ventet og taget situationen op med LIS og EVA på et senere tidspunkt?	30,9	67,3	1,8	275
Burde PERNILLE eller EVA tage emnet op med stuen ved deres næste stuemøde i stedet for at diskutere foran Mads, de andre børn og de andre voksne?	66,3	27,7	6,0	267
Er du enig i den måde, hvorpå Pernille reagerer på Mads' bemærkning: "EVA skal i skraldespanden"?	85,5	13,8	0,7	275
Hvis Mads i stedet havde sagt: "EVA skal dø", burde PERNILLE så have reageret anderledes?	47,8	50,0	2,2	270

FORVENTNING OM ENIGHED

Det har igennem analysen vist sig, at der er mange spørgsmål, som pædagoger er enige om, og hvor man derfor kan tale om en fælles faglighed. Men der er også mange spørgsmål, som deler pædagoger holdningsmæssigt i en næsten total uenighed. For at håndtere uenighed og finde ud af, hvilke former for uenighed der kan udnyttes konstruktivt i det faglige arbejde, og hvilke former for uenighed der er problematiske, og som man derfor bør forsøge at blive kvit, er det nødvendigt at have kendskab til den eksisterende uenighed. For at belyse dette aspekt har vi i undersøgelsen stillet spørgsmål om pædagogers forventninger, hvad angår enighed med deres kollegaer i den institution, de arbejder i. Vi har stillet disse spørgsmål i relation til tre cases. To af casene omhandler hverdagssituationer: En case om et barn, der er i gang med at gynges, da et andet barn kommer og vil være med (KAREN, Aske og Magnus, gengivet s. 13 og 50), og en case om en gruppe børn, der ikke kan enes om i hvilken rækkefølge, de skal spille computer (SUSANNE, Marcus, Mikkel og Carl, gengivet s. 14). Den tredje case handler om en mere sjældent forekommende situation, hvor en dreng, der går med kjole hver dag i daginstitutionen skal til at begynde i skole og SFO (Nikolaj, gengivet s. 4). Vi har i relation til de tre cases i alt stillet syv spørgsmål om forventning om enighed med kollegaer fra egen institution (KAREN, Aske og Magnus-casen er anvendt med børn i to forskellige aldersgrupper og derfor er spørgsmålene til denne case der to gange). Disse cases dækker selvfølgelig kun et lille udsnit af det faglige arbejde og skal derfor blot ses som eksempler eller indikatorer på forventninger om enighed. Svarfordelingerne fremgår af nedenstående tabel:

TABEL 15: FORVENTNING OM ENIGHED

Case	Forventning om enighed med kollegaer om ...	Gennemsnitlig forventning om enighed	Antal
KAREN, Aske og Magnus, to og et halvt år	Pædagogens første opfordring til drengen på gyngen om at dele gyngen med Magnus	82,4 %	288
KAREN, Aske og Magnus, to og et halvt år	Pædagogens anden opfordring til drengen på gyngen om han ikke nok vil gynges med Magnus	75,1 %	275
KAREN, Aske og Magnus, seks og et halvt år	Pædagogens første opfordring til drengen på gyngen om at dele gyngen med Magnus	80,9 %	164
KAREN, Aske og Magnus, seks og et halvt år	Pædagogens anden opfordring til drengen på gyngen om han ikke nok vil gynges med Magnus	71,7 %	156
Nikolaj, seks år	Bør lederen tage kontakt til SFO'en og fortælle om Nikolajs opførsel	77,2 %	442
Nikolaj, seks år	Bør lederen tage kontakt til skolen og fortælle om Nikolajs opførsel	78,8 %	433
SUSANNE, Marcus, Mikkel og Carl, ni år	Burde SUSANNE have ladet drengene selv klare fordelingen af tid ved computeren	82,7 %	129

Det helt overordnede mønster er, at pædagoger har en meget høj forventning om enighed med deres kollegaer i faglige spørgsmål. Den gennemsnitlige forventning om enighed ligger på 70-85 % og relativt mange forventer endda, at alle deres kollegaer vil være enige med dem. Denne høje forventning om enighed går igen ved diskussioner på de temadage, hvor spørgeskemamaterialet blev indsamlet, og i fokusgruppeinterviewene, hvor pædagoger bl.a. giver udtryk for, at de kan blive overraskede over, hvor uenige deres kollegaer er med dem. Det er interessant, at der – på trods af casenes forskellige karakter – er en meget ensartet svarfordeling vedrørende forventning om enighed. Det kunne altså tyde på, at pædagoger generelt forventer, at langt de fleste af deres kollegaer er enige med dem. Samtidig fremgår det dog tydeligt af fokusgruppeinterviewene, at pædagoger også er vant til at opleve uenighed med kollegaer, særligt når man diskuterer faglige spørgsmål på personalemøder. Her er der dog ofte tale om tilbagevendende diskussionsspørgsmål, hvor man ved, at man er uenige (f.eks. om hvornår børn må bruge sut). Samtidig eksisterer der altså en stærk forventning om enighed om de spørgsmål, man endnu ikke har diskuteret.

En forklaring på den store forventning om enighed er, at det generelt er almindeligt at forvente, at andre vil opleve og tolke situationer på samme måde som en selv, hvis de stod i samme situation. Når det kommer til faglige spørgsmål, kan den store forventning om, at ens kollegaer er enige med en, måske ses som udtryk for den forhåndsantagelse, at andre fagpersoner på baggrund af den fælles uddannelse og fælles arbejds erfaringer

vil opleve og tolke situationer på samme måde som en selv, og at de derfor også vil have ensartede holdninger. Man kan dog også se forventningen om enighed som en fejlagtig generalisering ud fra de mange tilfælde, hvor man faktisk oplever at være enige med kollegaer, eller som en form for ønsketænkning, således at pædagoger svarer, at flertallet vil være enige med dem, fordi de har et stærkt *ønske* om enighed. Det er der da også flere pædagoger, der har givet udtryk for på temadagene, særligt i forhold til de alvorlige cases.

EN UREALISTISK FORVENTNING OM ENIGHED?

For at se nærmere på, om pædagogers høje forventning om enighed med andre pædagoger er urealistisk, har vi foretaget en opfølgende dataindsamling i en enkelt kommune med 101 deltagende pædagoger. I stedet for kun at spørge pædagoger, hvor mange procent af deres kollegaer, de forventer, er enige med dem, har vi også spurgt, hvor mange procent af pædagoger generelt, de forventer, er enige med dem. Vender vi tilbage til gynge-casen, KAREN, Aske og Magnus to og et halvt år, har vi stillet to spørgsmål vedrørende forventning om enighed med kollegaer og pædagoger generelt. I disse to spørgsmål viser der sig i den opfølgende undersøgelse ikke nogen signifikant forskel mellem antagelserne om enighed med kollegaer fra egen institution og pædagoger generelt.²⁴

I det første spørgsmål: "Er du enig med KAREN, da hun første gang spørger Aske, om Magnus må gyngesammen med ham?" svarer 80 % "ja", mens 18 % svarer "nej" og 2 % svarer "kan ikke svare". Hvad angår kendskabet til andre pædagogers holdninger, viser det sig, at pædagogerne i gennemsnit gætter på, at 75 % af andre pædagoger ville være enige med dem. Her stemmer pædagogernes gæt altså helt overordnet godt overens med den faktiske fordeling. For at se nærmere på kendskabet til andre pædagogers holdninger deler vi pædagogerne op i den gruppe af pædagoger, der er enige med KAREN, da hun første gang spørger Aske, om Magnus må gyngesammen med ham, og den gruppe af pædagoger, der er uenige med KAREN. Som det fremgår af nedenstående tabel viser det sig, at mindretallet, der udgør de 18 % af pædagoger, der er uenige med KAREN, da hun spørger Aske om Magnus må gyngesammen med ham, i gennemsnit gætter på, at 57 % er enige med dem. Flertallet, der er enige med KAREN gætter derimod rigtigt nok på, at næsten 80 % er enige med dem. Selv om mindretallet har en signifikant mindre forventning om enighed end flertallet, er deres forventning om enighed langt fra realistisk.

TABEL 16: ER DU ENIG MED KAREN, DA HUN FØRSTE GANG SPØRGER ASKE, OM MAGNUS MÅ GYNGE SAMMEN MED HAM?

	Pædagoger, der er enige med KAREN	Pædagoger, der er uenige med KAREN
Faktisk enighed (procent)	80 %	18 %
Gæt på enighed (procent)	79 %	57 %

* Ud af 100 pædagoger i den opfølgende stikprøve.

Når et lille mindretal på kun 18 % i gennemsnit kan forvente, at 57 % af pædagoger er enige med dem, viser det at pædagoger med en mindretalsholdning har en urealistisk høj forventning om enighed (halvdelen af disse pædagoger forventer endda, at flertallet er enig med dem).

I forbindelse med spørgsmålet om anden gang, KAREN spørger Aske, viser det sig paradoksalt, at mindretallet (der er enige med KAREN) har den største forventning om enighed (en forskel, der er signifikant). "Mindretalspædagogerne" forventer således i gennemsnit, at 70 % er enige med dem, mens "flertalspædagogerne" i gennemsnit forventer, at 59 % er enige med dem (se nedenstående tabel). Dette paradoks, hvor mindretallet har en større forventning om enighed end flertallet, mener vi bedst kan forklares ud fra den kontekst, som ligger i handlingen i casen: "Flertalspædagogerne" (der er uenige med KAREN) er allerede igennem casen blevet opmærksomme på, at der er én pædagog der er uenige med (nemlig KAREN). Alene kendskabet til en pædagog, der har en anderledes holdning har formentlig påvirket deres forventning om enighed, idet de er blevet opmærksomme på muligheden for, at andre kan være uenige med dem.

24) Den manglende forskel kan i nogen grad skyldes rækkefølgen af spørgsmålene i spørgeskemaet, hvor spørgsmålet om forventning om enighed med kollegaer fra egen institution følger lige efter spørgsmålet om enighed med pædagoger generelt. Ved denne spørgsmålskonstruktion kan svaret på det første spørgsmål have påvirket svaret på det næste.

TABEL 17: ER DU ENIG MED KAREN, DA HUN ANDEN GANG SPØRGER ASKE, OM MAGNUS IKKE NOK MÅ GYNGE SAMMEN MED HAM?

	Pædagoger, der er enige med KAREN	Pædagoger, der er uenige med KAREN
Faktisk enighed (procent)	37 %	60 %
Gæt på enighed (procent)	70 %	59 %

* Ud af 94 pædagoger i den opfølgende stikprøve.

Det er interessant, at der i flere tilfælde er et mindretal af pædagoger, som har en urealistisk høj forventning om, at andre pædagoger vil være enige med dem. Både når mindretallet er så lille som 18 % af pædagogerne, og når mindretallet udgør en større andel på 37 % er der en urealistisk høj forventning om enighed. Det viser, at pædagoger ikke altid er klar over, hvornår de udgør et mindretal, og hvornår de udgør et flertal af pædagoger. For at holdningsmæssige forskelle kan udnyttes konstruktivt, er det nødvendigt at man har kendskab til deres eksistens. Og når pædagoger ikke altid er klar over det, hvis de udgør et holdningsmæssigt mindretal, tyder det for os at se på, at der er behov for faglige diskussioner blandt pædagoger, som kan bringe uenighed frem i lyset, for at synliggøre den og derved åbne op for, at den enten kan elimineres eller udnyttes konstruktivt. Heldigvis er der blandt pædagoger et stort ønske om og en vilje til at tage faglige uenighed med kollegaer op. Det skal vi i det følgende tydeliggøre.

HÅNDTERING AF UENIGHED

CASE: CAMILLA OG THOMAS, FEM ÅR

Det er morgen, og børnene er ved at ankomme i børnehaven.

CAMILLA, en pædagog, er ved at gøre de praktiske forberedelser til en tur til Zoologisk Have sammen med fire af de store drenge på fem år. Hun vil gerne støtte deres indbyrdes venskab ved, at de er alene på tur med hende. De skal af sted ved 9-tiden denne onsdag.

En af drengene, Thomas, ankommer sammen med sin mor, som fortæller, at hun kommer igen kl. 12 og henter ham, da han skal til tandlæge.

"Det var ærgerligt, vi skal jo på tur til Zoologisk Have i dag og er først hjemme ved 2-tiden. Kan du ikke huske sedlen?" spørger pædagogen.

"Åh, det har jeg glemt, var det i dag," siger moderen, og Thomas ser ængstelig på hende: "Så skal jeg ikke til tandlæge vel, jeg vil med i Zoologisk Have?"

"Jo, det bliver vi nødt til, jeg har netop fået det ordnet med mit arbejde, så jeg kan holde lidt længere frokostpause," svarer moderen.

Thomas hulker fortvivlet, og flere børn har samlet sig i garderoben, bl.a. to af de andre drenge, som skal med på turen. CAMILLA prøver at trøste Thomas, og moderen viser, at hun skal gå. "Du skal nok komme i Zoologisk Have en anden gang," siger CAMILLA. "Jeg vil ikke til tandlæge, jeg vil med de andre", græder Thomas.

CAMILLA tager en hurtig beslutning: "Vi udskyder turen til Zoologisk Have til på fredag, så du også kan være med. Er du så glad?" spørger CAMILLA og siger farvel til en lettet mor.

De andre drenge ser skuffede ud og går stille ind på stuen, mens CAMILLA tørrer Thomas' øjne.

I forbindelse med denne case har vi spurgt pædagogerne, hvad de mener, at en kollega, der har overværet episoden og er uenig i CAMILLAs beslutning, bør gøre. Til dette svarer 20 %, at det mest oplagte er, at kollegaen griber ind i situationen, mens 73 % svarer, at det mest oplagte er, at kollegaen trækker CAMILLA til side senere på dagen og taler med hende om hendes beslutning. Meget få pædagoger (under 5 %) mener i denne situation, at det mest oplagte er at undlade at foretage sig noget, ligesom meget få mener, at det er mest oplagt at ind-

drage lederen eller tage situationen op på et personalemøde. Her er holdningen altså meget klart, at det mest oplagte enten er at gribe ind og måske forhindre CAMILLA i at træffe en forhastet og problematisk beslutning (89 % mener, at CAMILLA burde have gennemført turen samme dag), eller at tale med CAMILLA senere på dagen om hendes beslutning.

I relation til samme case har vi stillet mere overordnede spørgsmål om, hvad man selv gør, hvis man er uenig med en kollega, og hvad man ønsker, at en kollega skal gøre, hvis vedkommende er uenig i ens handlinger over for et barn. Lad os se på pædagogernes håndtering af uenighed først:

TABEL 18: HVIS DU ER UENIG I EN KOLLEGAS HANDLINGER, HVAD GØR DU SÅ?

	Gør oftest	Gør 1.-3. oftest	Foretager handlingen ²⁵
a) Jeg griber ikke ind i kollegaers handlinger	11,0	25,9	28,9
b) Jeg griber ind i selve situationen	12,1	37,9	41,2
c) Jeg tager situationen op på et personalemøde	2,2	36,4	38,6
d) Jeg trækker min kollega til side senere på dagen og taler om situationen	70,8	92,1	92,1
e) Jeg taler med min leder om situationen	1,8	32,0	35,7

Antal besvarelser er 456, 2,2 % har svaret "Kan ikke svare".

Tabellen viser, at pædagoger har en tydelig præference i deres håndtering af uenighed. Langt de fleste trækker kollegaen til side senere på dagen og taler om situationen. Dernæst er det hyppigst angivne henholdsvis at gribe ind i selve situationen eller helt at undlade at gribe ind. Her viser det sig, at når man ser på, om man overhovedet foretager handlingen, så er der flere, der griber ind i selve situationen, end der er pædagoger, der helt undlader at gribe ind i kollegaers handlinger (se kolonnen helt til højre i tabel 18). Overordnet må man sige, at når pædagoger er uenige med deres kollegaer, så tager langt de fleste oftest uenigheden op eller reagerer direkte på den. Et mindretal på 11 % undlader oftest at gribe ind i kollegaers handlinger, mens resten på den ene eller den anden måde oftest tager uenigheden op.

Vender vi os imod pædagogers ønsker til, hvordan kollegaer skal håndtere uenighed over for dem, viser det sig, at pædagoger også her har en meget tydelig præference. Som det fremgår af nedenstående tabel, vil 76 % foretrække, at kollegaen trækker dem til side senere på dagen og taler om situationen. Samtidig er der dog også relativt mange, der ønsker at kollegaen skal gribe ind i situationen: 15 % foretrækker det, mens hele 38 % har det som deres 1.-3. prioritet. Her viser det sig meget markant, at der er flere, der ønsker at kollegaen griber ind i selve situationen, end der er pædagoger, der foretrækker, at kollegaen ikke griber ind i deres handlinger. Både vedrørende det man foretrækker, det man har som 1.-3. prioritet, og det man finder acceptabelt, er der cirka dobbelt så mange, der ønsker at kollegaen skal gribe ind, som der er pædagoger, der ikke ønsker, at kollegaen skal gribe ind.

TABEL 19: HVIS EN KOLLEGA ER UENIG MED DIG I DINE HANDLINGER OVER FOR ET BARN, HVAD VIL DU SÅ FORETRÆKKE AT KOLLEGAEN GØR?

	Vil foretrække	1.-3. helst have at kollegaen gør	Handlingen er acceptabel ²⁶
a) Kollegaen skal ikke gribe ind i mine handlinger	6,0	18,5	20,9
b) Kollegaen skal gribe ind i selve situationen	15,3	37,9	40,9
c) Kollegaen skal tage situationen op på et personalemøde	0,4	36,0	37,9
d) Kollegaen skal trække mig til side senere på dagen og tale om situationen	76,1	97,2	97,2
e) Kollegaen skal tale med vores leder om situationen	0,2	17,9	20,5

Antal besvarelser er 464, 0,6 % har svaret "Kan ikke svare".

25) Pædagogerne er blevet bedt om at prioritere handlingerne efter, hvor ofte de foretager dem. Samtidig er de blevet bedt om kun at markere handlinger, de rent faktisk har foretaget, og derfor rummer kategorien "Foretager handlingen" alle, der som 1.-5. prioritet har angivet den konkrete handling.

26) Pædagogerne er blevet bedt om at prioritere handlingerne efter, hvad de foretrækker. Samtidig er de blevet bedt om kun at markere handlinger, de ville finde acceptable, og derfor rummer kategorien "Handlingen er acceptabel" alle, der som 1.-5. prioritet har angivet den konkrete handling.

I forbindelse med håndteringen af uenighed har vi endvidere spurgt pædagoger, om de på deres arbejdsplads har talt om, hvordan og hvornår man bør gribe ind i hinandens handlinger. 34 % har haft sådanne samtaler, mens 59 % ikke har. Det vil altså sige, at kun omkring en tredjedel af pædagoger har haft samtaler om, hvordan uenighed skal håndteres i personalegruppen. I vores sammenhæng er det et betydningsfuldt resultat. Beregninger viser nemlig, at hvis en tilfældig pædagog håndterer uenighed på den måde, vedkommende oftest gør, uden at tage højde for kollegaens ønsker, så er der kun 56 % sandsynlighed for, at pædagogen foretager den handling, kollegaen foretrækker.²⁷ Hvis man ikke kender sine kollegaers præferencer, er der altså stor risiko for at "gå galt i byen", når man håndterer uenighed. Det er næsten fifty-fifty, om man får håndteret uenigheden på den måde, som kollegaen foretrækker, hvis man ikke har talt med kollegaen om dennes præferencer. Hvis man altid vælger den reaktionsform flest pædagoger foretrækker: at trække kollegaen til side senere på dagen, er der dog 76 % sandsynlighed for helt tilfældigt at ramme rigtigt.

Det må altså understreges, at det er vigtigt i en personalegruppe at have en dialog, om hvordan man ønsker uenighed håndteret, for at kunne imødekomme de forskellige ønsker, der kan være, på bedst mulig vis. I denne sammenhæng er konteksten, hvor man tager uenighed op, betydningsfuld. Vi har således spurgt pædagoger om deres præferencer med hensyn til, om forældre, andre kollegaer eller børn må være til stede, når en kollega tager uenighed op. Som det fremgår af nedenstående tabel ønsker langt de fleste pædagoger ikke at uenighed tages op, når der er forældre eller børn til stede. Tilstedeværelsen af andet personale har langt mindre betydning, og kun 22 % angiver, at det er vigtigt for dem, at kollegaen ikke tager uenighed op, når der er andet personale til stede.

TABEL 20: DEN SOCIALE KONTEKST FOR AT TAGER UENIGHED OP

	Ja	Nej	Kan ikke svare	Antal
Er det vigtigt for dig, at din kollega ikke tager uenighed op, når der er forældre til stede?	88,5	8,7	2,9	485
Er det vigtigt for dig, at din kollega ikke tager uenighed op, når der er andet personale til stede?	22,1	73,5	4,4	476
Er det vigtigt for dig, at din kollega ikke tager uenighed op, når der er børn til stede?	78,8	16,6	4,6	482

Angivet i procent.

Det er altså tydeligt, at håndteringen af uenighed ikke bare kan foregå hvor som helst og på en hvilken som helst måde. Pædagoger har konkrete og klare præferencer for håndtering af uenighed, og en konstruktiv anvendelse af uenighed må forventes at afhænge af, om håndteringen af uenighed stemmer overens med disse præferencer eller ej. Pædagoger behøver dog ikke at være bekymrede for, om deres kollega er interesseret i, at uenighed bliver taget op. Langt de fleste pædagoger ønsker, at deres kollegaer giver udtryk for faglig uenighed på den ene eller anden måde. Så spørgsmålet er ikke, *om* uenighed skal tages op, men snarere *hvordan*.

OPSAMLING OG DISKUSSION

Der er otte cases med i alt 19 holdningsspørgsmål om det kollegiale samarbejde. Syv af disse spørgsmål er der næsten total enighed om, mens der er næsten total uenighed om to af spørgsmålene, og uenighed om yderligere seks.

Den næsten totale enighed i det kollegiale samarbejde går på inddragelse og informering af lederen, samt selv at bede om hjælp og tilbyde hjælp til en kollega. Samtidig viser enigheden, at der er situationer, hvor man ikke vil gribe ind i hinandens handlinger, og at pædagoger mener, at man efterfølgende bør tage det op med kollegaen, hvis man har grebet ind i kollegaens handlinger.

Den næsten totale uenighed går på en principiel stillingtagen til, om pædagoger bør være enige. Det er et interessant resultat at sætte i forhold til håndteringen af faglig uenighed. Hvis udgangspunktet for et fagligt samarbejde er, at man bør være enige eller skal blive det gennem faglige diskussioner, stiller det nogle særlige krav til det faglige arbejde og de kollegiale diskussioner, som kan være svære at indfri, når pædagoger faktisk er holdningsmæssigt uenige om en lang række spørgsmål. Da der i mange tilfælde er gode faglige grunde til at sige både ja og nej til et fagligt spørgsmål, kan man ikke forvente, at faglige diskussioner uden videre kan eliminere al holdningsmæssig uenighed. Uenighed, der ikke uden videre kan tænkes elimineret gennem faglige diskussio-

²⁷ Udregningen er foretaget som et tænkt eksempel med to kollegaer, hvor pædagogens handlinger er uafhængige af kollegaens præferencer (den simultane sandsynlighed for at den foretrukne handling og den oftest foretagne handling stemmer overens er udregnet under forudsætning af uafhængighed). Hvis man i personalegruppen f.eks. har talt om, hvordan man ønsker at håndtere uenighed (hvilket kun 34 % har) eller specifikt har ansat pædagoger efter deres måde at håndtere uenighed på (f.eks. personer der ikke har noget imod, at man tager uenigheden op i situationen), så er der ikke længere tale om uafhængighed.

ner, er f.eks. forskellige måder at gribe situationer an på, hvor det, der er rigtigt for en pædagog, ikke nødvendigvis er rigtigt for andre pædagoger; der kan også være tale om prioriteringer mellem to alternativer, hvor man er enige om, at begge dele er vigtigt, men ikke enige om prioriteringen mellem dem; eller der kan være grundlæggende værdi- eller følelsesmæssige spørgsmål, hvor holdningen blandt pædagoger varierer på samme måde, som den må forventes at variere i befolkningen generelt. Samtidig er der dog nogle spørgsmål, hvor der er indlysende fordele forbundet med enighed, f.eks. praktiske regler i institutionen (hvor meget skiftetøj skal børnene have med?). Det er således klart, at enighed i nogle situationer kan være en fordel, men problemet ved at have et ideal om, at man bør være enige er, at kollegiale diskussioner kan blive lange og drænende, fordi det vil være meget svært at opnå enighed (en oplevelse, der kommer til udtryk i de kvalitative interview). Hvis faglige diskussioner mellem pædagoger derfor ikke skal udgøre en belastning, hvor man oplever, at man igen og igen må vende tilbage til den samme uenighed, så er det nødvendigt at erkende og acceptere, at enighed ikke kan eller bør være målet for alle faglige diskussioner. Har man som udgangspunkt, at man ikke nødvendigvis behøver at blive enige – og ofte nok heller ikke kan blive det – mener vi, at man åbent kan forholde sig til de forskellige faglige synspunkter og få en diskussion om, hvad man kan bruge uenigheden til, i stedet for at risikere at blive låst fast i trættende og evigt tilbagevendende diskussioner. Sådanne tilbagevendende diskussioner kan nemlig være ufrugtbare i det kollegiale samarbejde, da de kan ødelægge energien og lysten til at diskutere faglige spørgsmål.

Resultaterne viser, at pædagoger har en meget høj forventning om enighed med kollegaer fra deres egen institution. Samtidig viser det sig også, at pædagoger, der giver udtryk for en mindretalsholdning ikke altid er klar over, at de udgør et mindretal. For at uenighed kan udnyttes konstruktivt er det afgørende, at man har kendskab til den eksisterende uenighed. Her mener vi, at opmærksomhed over for andre pædagogers anderledes holdninger kan medvirke til at opkvalificere den pædagogiske praksis på flere måder. For det første kan opmærksomhed over for andre faglige holdninger og argumenter være med til at skabe refleksion over egen praksis og udfordre vane- eller rutinemæssige handlinger. For det andet kan en sådan opmærksomhed få pædagoger til over for sig selv og andre at tydeliggøre, hvilke faglige refleksioner der ligger til grund for deres forskellige holdninger og dermed også i mange tilfælde deres praksis. En sådan tydeliggørelse kan både medvirke til at styrke den faglige selvtilid og til at formidle viden om pædagogers mangefacetterede kompetencer til omverdenen (måske navnlig forældre). Endelig mener vi, for det tredje, at en opmærksomhed over for andre pædagogers anderledes perspektiver kan medvirke til at opøve empati. Empati forstår vi i denne sammenhæng som evnen til at sætte sig i andres sted. Når man opdager, at man ser anderledes på en situation end ens kollega, kan denne erkendelse bruges til også at blive opmærksom på, hvordan børn og forældre ser forskelligt på situationerne. Diskussioner med kollegaer kan dermed medvirke til at øge pædagogers forståelse for og opmærksomhed på de forskelligartede perspektiver, der kan anlægges på en given situation. Dermed kan opmærksomhed over for kollegaers anderledes syn på faglige problemstillinger konkret medvirke til, at man bliver klar over sine egne blinde pletter i form af perspektiver, man systematisk overser, og til, at man generelt bliver opmærksom på, at der altid vil være en række forskellige perspektiver på en given situation, som det er vigtigt at opdage og tage højde for.

Pædagoger har tydelige præferencer i håndteringen af kollegial uenighed. Langt de fleste trækker deres kollega til side senere på dagen og ønsker også, at deres kollega skal gøre det samme. Der er imidlertid også relativt mange, der vil foretrække, at kollegaen griber ind i selve situationen. Pædagoger har dog også klare ønsker om, at børn og forældre ikke skal være til stede når uenighed tages op. Hovedbudskabet med hensyn til håndteringen af uenighed er således, at pædagoger ikke behøver overveje om uenighed skal tages op, men i stedet skal fokusere på, hvordan de tager uenigheden op.

En stor del af pædagogerne har på deres arbejdsplads ikke talt om, hvordan og hvornår man bør gribe ind i hinandens handlinger. Her synes der at være et uudnyttet potentiale i det kollegiale samarbejde. I et arbejdslivsperspektiv kan samarbejdet med kollegaer være af stor betydning for trivslen på arbejdspladsen. Samarbejdet med kollegaer kan dels være givende i sig selv, dels medvirke til at forbedre indsatsen over for børn og familier, og dermed give anledning til en forstærket oplevelse af, at ens arbejde er meningsfyldt, fordi det indgår i en større helhed. Det kollegiale samarbejde kan dog også være vanskeligt, og her mener vi, det er afgørende at pædagoger lokalt i de enkelte institutioner får afklaret forventninger om og ønsker til håndtering af faglig uenighed. Vi mener, at den faglige uenighed kan medvirke til at forbedre praksis, i form af mere nuancerede refleksioner og bedre beslutninger, og dermed bliver det vigtigt, at der bliver talt om og givet plads til faglig uenighed i de enkelte institutioner. For uenigheden kan kvalificere praksis og dermed være med til at forstærke følelsen af, at man gør et godt stykke pædagogisk arbejde.

SITUATION OG KONTEKST

Igennem diskussioner om spørgeskemaets cases i plenumdiskussioner på temadage og i fokusgruppeinterview er det blevet tydeligt, at pædagogisk arbejde er ekstremt situationsbestemt. Besvarelserne af spørgsmålene vedrørende gyngе-casen (KAREN, Aske og Magnus-casen, er gengivet s. 13 og 50) tydeliggør på eksemplarisk måde dette. I det kvalitative materiale vedrørende KAREN, Aske og Magnus-casen fremgår det således, at pædagogerne inddrager en lang række aspekter ved situationen i deres overvejelser om, hvad der er det rigtige at gøre. Af pædagogernes diskussion er det således tydeligt, at håndteringen af en sådan situation bl.a. afhænger af, hvilke børn der er tale om: Er Aske et barn, der altid siger 'nej' til at lege med andre, eller er han netop ved at lære at sige fra? Og hvor mange legerelationer har Magnus? Er han tit udenfor i børnegruppen? Her bliver både børnenes personlighed, deres udvikling med hensyn til sociale kompetencer og deres sociale relationer i børnegruppen overvejet. Samtidig lægger pædagogerne vægt på forskellige aspekter af legesituationen: Er det en leg, som allerede er i gang? Leger Aske f.eks. med pigerne på den anden gyngе? Og er det en leg, der er voksenstyret? Her lægges der vægt på at sørge for at inkludere børn, der vil være med, hvis legen er voksenstyret, men indtage en mere formidlende rolle, hvis det er børnenes egen leg. Endelig lægges der vægt på, om det at gyngе er en hverdagsaktivitet, noget, man altid kan komme til, eller om man ikke har gyngere i institutionen, og det derfor er noget særligt, som alle skal have lov til at prøve, når de har muligheden. Selv om leg ved gyngere således er en helt almindelig, nærmest banal aktivitet, kan de pædagogiske overvejelser forbundet med denne situation være særdeles komplekse. Og det er tydeligt, at der i en sådan situation ikke findes standardsvar, der foregår altid en afvejning af børnenes forskellige behov og kompetencer og af legens og situationens specifikke karakter.

Gennem mødet med pædagoger ved temadage, ved interview, ved præsentationer af projektet og igennem analysen er det blevet bekræftet, hvor kontekstafhængigt pædagogisk arbejde er. Når vi har diskuteret casene med pædagoger, er vi således ofte blevet mødt med kommentarer, der begynder med "Det kommer an på ...". Det er gennem arbejdet med interviewmaterialet og spørgeskemabesvarelserne blevet tydeligt for os, at sådanne kommentarer ikke bare er en metodemæssig indvending i forhold til spørgeskemaets lukkede karakter, men også siger noget afgørende om pædagogisk arbejde. Når vi har hørt pædagoger diskutere spørgsmålene til casene, er det ofte små nuancer i casen, der har fået betydning for en given stillingtagen. Ofte er det bare et enkelt ord. I interviewene ser vi også ofte nuancerede overvejelser om forskellige børnegrupper, om børnenes personlighed og deres sociale relationer i børnegruppen, om børnenes udvikling, om relationen til forældrene, om de aktiviteter, der er i gang, og om de voksnes rolle i aktiviteterne. Samtidig blev det også tydeligt, at noget af det centrale i pædagogers stillingtagen netop er at tage hensyn til det unikke, der er i gang her og nu: den konkrete børnegruppe, det enkelte barn, den konkrete leg osv.

Besvarelserne af flere cases viser samtidig, at der kan være næsten total enighed, når det handler om grundlæggende mål med arbejdet eller overordnede hensigtserklæringer, men når det så kommer til, hvordan praksis konkret skal udfoldes, kan der være næsten total uenighed. Her skal et enkelt eksempel trækkes frem, for at tydeliggøre, hvordan en næsten total enighed kan slå om i mere blandede svarfordelinger, når man bevæger sig fra et abstrakt til et konkret plan. I undersøgelsen har vi en case om grænseoverskridende adfærd mellem børn i børnehavealderen, hvor tre børn leger "hjemmelige lege" i pudrummet, og et barn kommer grædende ud og fortæller, at to større børn (Victor og Amalie) holdt hende fast og ville putte en blyant i hendes tissekone (Victor, Amalie og Clara, casen er gengivet s. 47). I relation til denne case er der næsten total enighed om, at et pudrum bør "være et sted, hvor børn i børnehavealderen normalt kan være, uden at der er voksne til stede". Her er altså næsten total enighed om en meget overordnet betragtning omkring børns leg i pudrum. Når det kommer til de konkrete spørgsmål i casen bliver billedet mere komplekst, men afspejler også bedre de nuancer, som praksis i en daginstitution rummer. 76 %²⁸ af de adspurgte pædagoger mener således, at de to store børn (Victor og Amalie) fremover ikke må lege med mindre børn i pudrummet uden at der er voksne til stede, samtidig mener 63 %²⁹, at Victor og Amalie godt må "have lov at være i pudrummet, uden at der er voksne til stede". Bag den overordnede hensigtserklæring kan man altså finde større spredning i svarfordelingerne, hvilket vi mener dels afspejler ønsket om at lade Victor og Amalie udfolde sig, dels ønsket om at beskytte mindre børn mod grænseoverskridende adfærd. Vi mener, at disse resultater viser, at det er nødvendigt at have blik for de mange nuancer, som pædagoger må tage højde for i konkret praksis, både når man som vi undersøger pædagogers faglighed, og når man diskuterer faglige spørgsmål.

Det er altså tydeligt, at pædagogisk faglighed er utroligt kontekstafhængig, og at man derfor ikke kommer særlig tæt på pædagogisk faglighed, hvis man kun beskæftiger sig med overordnede mål eller hensigtserklæringer. Også for de deltagende pædagoger kunne det være en erkendelse forbundet med arbejdet med casene. Som en pædagog udtrykte det:

28) 16 % mener, at Victor og Amalie gerne må "have lov at lege med mindre børn i pudrummet, uden at der er voksne til stede", mens 8 % svarer "kan ikke svare".
29) 30 % svarer "nej", og 7 % svarer "kan ikke svare".

”Det, der var enormt tankevækkende, var, at det går op for en, hvor mange små nuancer man laver sin vurdering ud fra, og det er enormt svært at sætte ord på, hvorfor man gør, som man gør.”

VIGNETMETODEN SOM METODE FOR FAGLIG UDVIKLING

Gennem diskussionerne på temadagene blev vi opmærksomme på, at casene og de efterfølgende gruppediskussioner igangsatte refleksioner, hvor uenighed i mange tilfælde blev erkendt, accepteret og diskuteret indgående. På den måde blev vi opmærksomme på, at vignetmetoden ikke blot er en interessant sociologisk undersøgelsesmetode, der er god til at klarlægge faglige holdninger hos pædagoger, men at den også kan være en metode til faglig udvikling. Ideen til denne synsvinkel opstod, fordi vi fik et tilbud om at gennemføre fokusgruppeinterview i en af de institutioner, hvor flere medarbejdere havde deltaget i undersøgelsen. De pædagoger, der havde deltaget, syntes, at metoden virkede så fagligt udfordrende, at de var parat til at lade hele deres personale deltage i et tre timers forløb, hvor alle medarbejdere først læste to af undersøgelsens cases og individuelt svarede på de tilhørende spørgsmål. Derefter blev der nedsat fem fokusgrupper, og vi samt to andre sociologer og en studentermedhjælp gennemførte derefter fokusgruppeinterview.

Vi fik på denne måde et godt grundlag for at vurdere, om cases og individuel stillingtagen til bestemte spørgsmål efterfulgt af en gruppediskussion kunne give mulighed for at kvalificere de faglige refleksioner om pædagogiske spørgsmål. Erfaringerne med disse første fokusgruppeinterview gav os et klart indtryk af, at metoden var anvendelig. Metoden kan fremkalde eller fremprovokere nye faglige diskussioner herunder igangsætte diskussioner af latent uenighed. I det følgende vil vi kort forsøge at skitsere, hvordan vignetmetoden kan bruges som pædagogisk faglig udviklingsmetode.

VIGNETMETODENS KVALITETER SOM FAGLIG UDVIKLINGSMETODE

Vignetmetoden har vist sig at være en sociologisk undersøgelsesmetode, der kan dokumentere, at uenighed er grundvilkår i pædagogers arbejde. Resultater fra denne undersøgelse viser, at der er holdningsmæssig uenighed om væsentlige pædagogiske spørgsmål. Undersøgelsen viser samtidig, at pædagoger til trods for denne uenighed som udgangspunkt forventer enighed. Det er en udbredt opfattelse, at ens egen holdning er i overensstemmelse med flertallets holdning. Der er derfor brug for en metode til synliggørelse, erkendelse og legitimering af uenighed. Vignetmetoden har vist sin forskningsmæssige værdi, og erfaringerne viser, at man på hel- eller halvdagsmøder ved brug af cases kan tydeliggøre enighed og uenighed blandt medlemmerne af en personalegruppe eller deltagerne på et kursus. Samtidig kan metoden give anledning til diskussion af, hvordan den konstaterede uenighed kan håndteres konstruktivt.

CASES SOM PÆDAGOGISK MIDDEL

Cases er et gammelt og anerkendt undervisningsmiddel på pædagoguddannelserne på professionshøjskolerne. Her anvendes det først og fremmest for, at studerende kan få lejlighed til at analysere og foreslå handlinger i forhold til praksisnære problemstillinger. Casene bruges imidlertid hyppigst i den form, at studerende i grupper diskuterer, hvordan de vil analysere en situation, og hvordan de ville forholde sig i praksis. Pointen er altså først og fremmest praksisøvelser udført på skolebænken, hvor de studerende skal finde frem til de mest hensigtsmæssige beskrivelser, analyser og handlingsforslag. Lærere vil i opsamlinger ofte gøre opmærksom på oversete oplysninger i casen, henvise til teorier, som med fordel kunne være brugt til at analysere problemet, samt referere til lovgivning, der sætter rammer for løsningsforslagene.

Vignetmetoden som fagligt udviklingsmiddel indebærer en helt anden form for caseanvendelse. Pointen er, at hver enkelt medarbejder individuelt forholder sig til en enkelt eller flere cases og svarer på samme type pædagogiske spørgsmål, som vi har stillet i spørgeskemaundersøgelsen. Efter den individuelle besvarelse diskuterer man så spørgsmålene i større eller mindre grupper. Formålet med denne form for arbejde med cases er ikke primært at analysere praksisnære problemstillinger, men at opdage, analysere og legitimere uenighed og diskutere, hvordan uenighed håndteres i det faglige arbejde.

I den individuelle besvarelse er det afgørende, at de spørgsmål, der anvendes, giver mulighed for ”lukkede svar”, dvs. at man skal sætte kryds i en fast kategori. Anvender man helt ”åbne” spørgsmål, bliver det vanskeligt efterfølgende at danne sig et overblik over enighed og uenighed. Ved anvendelsen af helt åbne spørgsmål kan uenigheden, som det netop er intentionen at tydeliggøre, legitimere og diskutere, nemlig komme til at forsvinde i de mange forskellige nuancer i deltageres besvarelser. Det er her vores erfaring, at det kan være frustrerende at skulle foretage de individuelle besvarelser i lukkede kategorier, fordi man ikke kan få alle de nuancer med, som man gerne ville. Men pointen er netop, at nuancerne kan udfoldes i den efterfølgende gruppediskussion. Den individuelle besvarelse af spørgsmålene betyder, at hver medarbejder på forhånd har dannet sig en holdning til den i casen skitserede situation. Den store fordel ved at begynde med individuelle besvarelser

er, at alle deltagere når at tænke casen igennem og selv overveje forskellige muligheder før gruppediskussionen. Ellers viser det sig ofte, at nogle enkelte kan være hurtige til at fortolke casen på en særlig måde eller anlægge et bestemt perspektiv på casen, som derefter farver diskussionen og som kan gøre det svært for andre at komme frem med deres anderledes tolkninger og perspektiver.

Når deltagerne har forholdt sig individuelt til casen før gruppediskussionen, er der stor sandsynlighed for, at de har dannet sig forskellige holdninger, der har udmøntet sig i, at de har svaret forskelligt på spørgeskemaspørgsmålene. Man har derfor mulighed for indledningsvis at lokalisere uenighed om et eller flere vigtige pædagogiske spørgsmål, og dermed har man et godt udgangspunkt for den faglige diskussion. En god måde at starte gruppediskussionen på kan være ved det første spørgsmål at køre en runde, hvor alle får mulighed for efter tur at redegøre for deres besvarelse og begrundelsen herfor. Med den rette instruktion og en generelt tillidsfuld stemning er det muligt at få en god diskussion, hvor de forskellige holdninger, der eksisterede ved udfyldelsen af spørgeskemaet, får lov at komme til udtryk, og hvor deltagerne også har mulighed for at fremsætte og udfolde en begrundelse for deres oprindelige holdning. Det er vigtigt, at det fra starten understreges, at uenighed findes, og at pointen med metoden er at få den frem og få den diskuteret. Når vi fremhæver dette, er det fordi undersøgelsen viser, at man generelt forventer høj enighed med sine kolleger, og det er derudover vores erfaring, at der i gruppediskussioner hurtigt kan dannes en form for konsensusøgning, der udvander diskussionen. Desuden kan det teoretisk underbygges, at der er en meget stærk konsensusøgning i arbejdsgrupper af den type som pædagoger indgår i, når de er ansat i samme institution eller i samme afdeling (Monrad kommende).

Vignetmetoden som faglig udviklingsmetode

1. Udvælgelse af situationer og pædagogiske spørgsmål, der er relevante. Der er to muligheder:
 - o Anvendelse af cases og spørgsmål fra casesamling (se casesamlingen fra denne undersøgelse, BUPL's hjemmeside)
 - o Udarbejdelse af cases, der omhandler de udvalgte situationer og formulering af konkrete spørgeskemaspørgsmål
2. Individuelt arbejde med casene og besvarelse af de tilhørende spørgsmål
3. Gruppediskussion, hvor opgaven er:
 - a. at legitimere uenighed (også når det handler om værdi- og følelsesmæssige spørgsmål)
 - b. at identificere uenighed (brug de besvarede spørgeskemaer, som deltagerne kan have foran sig)
 - c. at tydeliggøre de forskellige faglige begrundelser, der ligger bag de individuelle besvarelser
 - d. at analysere uenighed – hvilke forskellige holdninger fører frem til de forskellige handletendenser
 - i. er det forskellig erfaring og viden, der er baggrund for uenigheden
 - ii. er det forskellige værdier og følelser, der er baggrund for uenigheden
 - e. at bruge de nye perspektiver på situationen til at nuancere helhedssynet og dermed øge empatien
 - f. at diskutere om uenigheden
 - i. skal accepteres og anvendes konstruktivt
 - ii. skal elimineres gennem tilførsel af ny viden
 - iii. skal elimineres gennem vedtagelse af faste regler
 - iv. skal bruges til at udvikle nye arbejdsformer, der forener flere perspektiver
 - g. at diskutere muligheden for ændrede arbejds-, organisations- eller ledelsesformer, hvorigennem uenigheden kan håndteres konstruktivt
4. Evt. gennemførelse af nye arbejds-, organisations- eller ledelsesformer

FAGLIG OPRUSTNING OMKRING BESTEMTE TEMAER

Vignetmetoden kan først og fremmest bruges som led i en faglig oprustning med hensyn til at opdage uenighed, analysere uenighed og håndtere uenigheden fagligt konstruktivt, men det er oplagt, at den samtidig giver mulighed for faglig oprustning på bestemte områder, hvor personalet oplever, at de er usikre. Det kunne f.eks. gælde følgende områder: Brugen af legeredskaber, børn med psykisk syge forældre, børn med allergi, børn, hvor der er mistanke om seksuelle overgreb. Ligeledes kunne det være oplagt at anvende vignetter i forbindelse med introduktion af nye medarbejdere for at give dem et indtryk af, hvilke holdninger pædagogerne er fælles

om i institutionen, og hvilke der er uenighed om, og for at give mulighed for, at de "nye" på lige fod med de medarbejdere, der er "gamle i gårde", kan diskutere og udvikle den pædagogiske praksis. Samtidig er vi blevet gjort opmærksom på, at cases også kan være et godt redskab ved sammenlægning af institutioner, hvor man kommer med hver sin kultur, traditioner, rutiner, pædagogiske overvejelser m.v., og til introduktion af pædagog-medhjælpere, hvor casene kan bruges til at vise forskellige typer pædagogiske overvejelser, og hvad man i institutionen mener, er det rigtige at gøre i konkrete situationer.

VIGNETMETODE I PERSONALEGRUPPEN, PÅ KURSER OG ANDRE STEDER

Vi har i dette projekt udelukkende gjort os erfaringer med anvendelse af vignetmetoden i forhold til medarbejdere i daginstitutioner, og vi har på dette område haft gode erfaringer med at anvende metoden i forhold til personalegrupper bestående af pædagoger og pædagogmedhjælpere fra samme institution, i forhold til pædagoger forsamlet til temadage fra flere institutioner i samme geografiske område og i forhold til et forum af daginstitutionsledere og pædagogiske konsulenter fra en kommune.

Vi er imidlertid blevet opmærksomme på, at metoden formentlig med fordel også ville kunne bruges til at indlede diskussioner i andre fora end ovennævnte. I disse tilfælde sigter metoden ikke direkte på faglig udvikling, men giver snarere en mulighed for at skabe en konstruktiv dialog med mennesker og organisationer, som daginstitutioner og pædagoger har tætte forbindelser til.

Det drejer sig først og fremmest om forældre. Vi har en ide om, at vignetmetoden måske kan bruges til at skabe et bedre grundlag for den vigtige dialog mellem forældre og pædagoger. Man kunne for eksempel tænke sig, at man kunne bruge en eller flere cases ved et udvidet bestyrelsesmøde eller et bestyrelsesseminar. En individuel udfyldelse af spørgeskemaer og efterfølgende diskussioner ville formentlig kunne tydeliggøre, at der også blandt forældrene ville være meget forskellige holdninger til, hvordan pædagogiske problemer skulle løses, og samtidig ville det formentlig kunne vise forældrene, hvor mangefacetteret det pædagogiske arbejde er.

Det drejer sig tillige om politiske og administrative organer, der udstikker rammer for det professionelle arbejde, f.eks. pædagogiske konsulenter, chefer i forvaltningen eller medlemmer af Børn- og Unge-udvalget. Anvendelse af vignetmetoden i disse fora giver en anden mulighed for over for beslutningstagere at tydeliggøre de forskelligartede opgaver og dilemmaer i det pædagogiske arbejde. På den måde kan de nødvendige pædagogiske overvejelser tydeliggøres og sættes i forhold til ønsker og krav om præcise retningslinjer, krav om dokumentation mv.

VIGNETMETODEN TIL FAGLIG UDVIKLING

Vignetmetoden muliggør diskussion om metode, arbejdsformer og etik i forhold til cases, som er realistiske, og den store pointe er, at det er fiktive cases (papirsager), der danner udgangspunkt for diskussionen. Dette indebærer den store fordel, at man ikke diskuterer konkrete begivenhedsforløb eller sager, hvor der allerede er overvejet, diskuteret, besluttet og handlet, og hvor enkelte pædagoger derfor kan opleve, at en uenighed vedrørende beslutninger og handlinger, de har medvirket til, er et angreb på deres faglighed. De ansvarlige kan opleve, at de bliver angrebet på deres faglighed, og de kan tabe ansigt, hvilket kan føre til, at de fra starten indtager en forsvarsposition, eller det kan blokere for, at uenigheden overhovedet tages op, fordi de andre medarbejder netop vil beskytte deres kollegaer mod at tabe ansigt (Monrad kommende). Vignetmetoden giver nye muligheder for at ruste sig i forhold til bestemte problemstillinger, diskutere etiske spørgsmål og dilemmaer, udvikle nye arbejds- og organisationsformer i pædagogisk arbejde og øve sig i at være uenige og kunne håndtere uenighed og konflikt konstruktivt.

KONKLUSION

Gennem analysen af pædagogers holdninger til i alt 20 cases er det blevet tydeligt, at der er en lang række spørgsmål, som pædagoger er næsten totalt enige om, men at der samtidig også er en række spørgsmål, som der er næsten total uenighed om. I analysen er vi gået i dybden med fire centrale områder i det pædagogiske arbejde: leg og organiserede aktiviteter i institutionen, forældresamarbejde, underretning og kollegialt samarbejde. Inden for alle disse områder er der både spørgsmål, der er næsten total enighed om og spørgsmål, der deler pædagoger i en næsten total uenighed.

Undersøgelsen har tydeliggjort, at enigheden f.eks. godt kan være til stede i form af en overordnet holdning til visse handlinger (f.eks. vedrørende forebyggelse af konflikter mellem børn), men så snart konteksten præciseres og konkretiseres, kan enigheden afløses af holdningsmæssig splittelse. Endvidere er det blevet tydeligt, hvor kontekstafhængigt pædagogisk arbejde er. Det er ofte små nuancer, der har betydning for en given stillingtagen, og i interviewene ser vi således dybdegående overvejelser omkring forskellige børnegrupper, børnenes personlighed, deres sociale relationer i børnegruppen, børnenes udvikling, relationen til forældrene, de

igangværende aktiviteter og de voksnes rolle i aktiviteterne. Det er således en afgørende konklusion, at pædagogisk faglighed er utrolig kontekstafhængig, og at man derfor ikke kommer særlig tæt på pædagogisk faglighed, hvis man kun beskæftiger sig med overordnede mål eller hensigtserklæringer.

Undersøgelsen har klart vist, at der på mange områder er eksempler på henholdsvis stor holdningsmæssig enighed og uenighed vedrørende vigtige faglige pædagogiske spørgsmål. Holdningerne er på den ene side baseret på viden og erfaring og på den anden side på værdier og følelser. Undersøgelsen viser tillige, at der både er en fælles faglighed og en faglig uenighed, og håndteringen af uenigheden bliver derfor en vigtig faglig kompetence. Pædagogernes holdningsmæssige forskellighed og forskellighed som personer betyder samtidig, at det, som én pædagog kan få til at fungere – en frisk kommentar til en forælder eller en diskussion i en hel børnegruppe – ikke nødvendigvis virker, når en kollega prøver at gøre det samme. Her kan man tale om, at det, der er rigtigt for én pædagog, ikke behøver at være rigtigt for en anden. I sidste ende understreger dette resultat, at man ikke kan tale om én rigtig faglighed, men at der på en lang række områder vil være gode faglige grunde til at gøre vidt forskellige og til tider modstridende ting. Det betyder selvfølgelig ikke, at det er ligegyldigt, hvad man gør; men det betyder, at det er vigtigt at have tid og rum til kollegiale diskussioner, som kan tydeliggøre de fordele og ulemper, der er ved at gribe en situation an på den ene eller den anden måde. Sådanne kollegiale diskussioner kan nemlig bruges til at opøve pædagogers evne til at blive opmærksom på og sætte sig ind i mange forskellige perspektiver. Her mener vi, at der kan være en frugtbar forbindelse mellem en bevidst anvendelse af faglig uenighed og opøvelse af empati, forstået som evnen til at sætte sig ind i andres situation.

Pædagoger er ikke uvillige til at tage uenighed op, og der er heller ikke noget entydigt ønske om at personalet inden for en institution skal være enige. Der er således ikke tale om et entydigt ideal om konsensus. Pædagoger er tværtimod splittede i deres holdning til spørgsmålet om værdien af at være enige. Derfor er pædagoger potentielt parate til og måske endog motiverede for at prøve at blive bedre til at acceptere og konstruktivt udnytte den uenighed, som ifølge undersøgelsen er et faktum, og som ikke altid er erkendt. Med hensyn til den faktiske håndtering af uenigheden er det imidlertid et problem, at mindre end halvdelen af pædagogerne har erfaring med at tage dette spørgsmål op i personalegruppen, særligt fordi undersøgelsen viser, at pædagoger har forskellige præferencer i forhold til, hvordan de ønsker uenighed taget op. Der er i den situation en risiko for, at den kritik, man ønsker at give en kollega, bliver givet på en måde, kollegaen ikke oplever som konstruktiv. Ligesom det er et problem, at der generelt er en urealistisk høj forventning om enighed. Det vil sige, at pædagoger ikke nødvendigvis er forberedt på, hvor uenige de kan være, når de står over for et konkret problem. Dette kan dels gøre det sværere at opdage uenigheden, dels betyde, at man oplever det som en ekstraordinær situation at skulle forholde sig til kollegaer, der mener noget andet end en selv. Pædagoger er ikke i udgangspunktet – gennem uddannelse eller gennem erfaringer i praksis – nødvendigvis rustet til at håndtere spørgsmålet om uenighed og konflikt. Samlet kan det konkluderes, at der er behov for at opøve kompetence i at håndtere uenighed, hvilket betyder, at man skal blive bedre til at opdage, erkende, acceptere og analysere faglig uenighed.

Vignetmetoden har vist sig at være en meget velegnet sociologisk metode til at vise, på hvilke områder der eksisterer holdningsmæssig uenighed, og det betyder, at mindre undersøgelser i en kommune eller en daginstitution kan dokumentere en evt. uenighed på specifikke områder, hvor man i kommunen eller institutionen enten har oplevet et behov for at ændre eller nyudvikle praksis, eller hvor man ønsker at være bedre rustet over for bestemte typer problemer, f.eks. børn, der har mistet en forælder eller har en psykisk syg forælder.

Vignetmetoden giver mulighed for at påvise uenighed gennem arbejde med fiktive cases og opgørelse af ja- og nej-svar på væsentlige spørgsmål. På dette grundlag kan man uden "lig i lasten" i form af tidligere beslutninger, som nogle af deltagerne kan gøres ansvarlige for, diskutere casen. Man kan med udgangspunkt i den fiktive case, i personalet finde ud af, om man har behov for mere viden om et bestemt område eller om man umiddelbart kan forhandle sig frem til en fælles praksis, som alle kan acceptere. Eller om man er nødt til at konstatere, at der i personalegruppen eksisterer holdningsmæssige forskelle, der stikker så dybt, at de må accepteres og i stedet bruges konstruktivt. Det er vores opfattelse, at en kompetent håndtering af den faglige uenighed betyder, at alle pædagogerne kan få bedre mulighed for at koncentrere sig om de opgaver, der holdningsmæssigt passer bedst til dem, og som de derfor som oftest også er bedst til; men det betyder samtidig, at pædagoger også på dette grundlag kan tildeles opgaver på grund af deres holdninger. Pointen er, at holdningsmæssig uenighed tages op, og at den værdimæssige og følelsesmæssige komponent ikke fornægtes men behandles fagligt.

Undersøgelsen har vist, at pædagoger generelt forholder sig nuanceret og pædagogisk velovervejet til komplekse pædagogiske spørgsmål, at der på bestemte områder er behov for mere viden til afklaring af vigtige spørgsmål i kommunerne, at der med hensyn til nogle spørgsmål eksisterer grundlæggende forskellige holdninger, der må accepteres og bruges konstruktivt, og at der gennem vignetmetoden kan skabes bedre grundlag for at erkende og håndtere uenigheden konstruktivt.

PERSPEKTIVER

Undervejs i dette forskningsprojekt er vi gang på gang blevet gjort opmærksom på områder, hvor undersøgelsesresultaterne kan bidrage til belysning og udvikling af pædagogers faglighed. Vi vil i den forbindelse blot fremhæve to områder, hvor vi derfor også selv er blevet optaget af at arbejde videre med metoden.

Det første område vedrører pædagogers arbejdsmiljø. I pædagogisk arbejde spiller holdninger og personlighed en central rolle, og pædagogers engagement og ønske om at bidrage til børns trivsel og udvikling kan betyde, at latent eller artikuleret uenighed med kollegaer i nogle tilfælde kan virke opslidende. Pædagoger i daginstitutioner arbejder næsten hele tiden sammen med andre, og arbejdsmiljøet er derfor overordentlig afhængigt af, at man har det godt med sine kolleger. Det kan betyde, at der kan være en tendens til, at man bevidst eller ubevidst undgår potentielle konflikter ved ikke at diskutere faglige spørgsmål, hvis man forventer, at der kan vise sig uenighed (Monrad kommende). I det pædagogiske arbejde kan der være mange typer barrierer for at tage uenighed op, og derfor anser vi det for en nærliggende mulighed at bruge vignetmetoden til at skabe en konstruktiv diskussion af uenighed, som på den måde hverken behøver at være grund til daglig irritation og frustration eller behøver at udvikle sig til konflikter.

Det andet område vedrører etikediskussioner. Vi mener, at undersøgelsesmetoden egner sig til at opdage dilemmaer, hvor der hverken findes korrekte løsninger eller løsninger, der er konsensus om, og hvor enhver form for standardisering eller manualisering af arbejdet derfor er direkte kontraproduktiv. Til gengæld er der selvfølgelig blandt pædagoger et stor behov for at diskutere, hvad man som pædagog gør i disse særlige situationer. I nogle tilfælde er det gennem vignetmetoden muligt at finde en fælles holdning til nogle pædagogiske spørgsmål, men om det dermed bliver muligt at formulere en professionsetik omkring disse spørgsmål er et åbent spørgsmål. Vignetmetoden kan nemlig samtidig tydeliggøre, om det etiske princip er blevet så abstrakt, at der reelt kan være uenighed blandt pædagogerne, når spørgsmålet rejses i forhold sig i en nærmere bestemt kontekst i en case (Ejrnæs 2010). I andre tilfælde kan det være en styrke, at daginstitutionen giver mulighed for, at børn og forældre kan møde pædagoger med forskellige holdninger. Og endelig vil vi forsøgsvis fremhæve, at det i pædagogisk arbejde er en etisk fordring at kunne håndtere uenighed. Det vil sige, at man som pædagog ud fra en etisk betragtning bør sige fra, når man er holdningsmæssigt uenig, også selv om man skulle stå alene med holdningen. Samtidig bør man også være parat til hele tiden at lytte til andres holdninger og opfatte det som en mulighed for at se tingene fra en anden synsvinkel. Sådanne løbende diskussioner kan nemlig sikre, at faglige beslutninger træffes på et så nuanceret grundlag som muligt, og mindske risikoen for, at relevante problemer og perspektiver overses.

LITTERATUR

Ejrnæs, Morten (2006): Faglighed og tværfaglighed – Vilkårene for samarbejdet mellem pædagoger, sundhedsplejersker lærere og socialrådgivere. 2. udg. København: Akademisk Forlag.

Ejrnæs, Morten (2010 kommende): Etik og holdninger i pædagogisk arbejde. I Aabro, C (red.): Pædagogers etik. København: BUPL - forbundet for pædagoger og klubfolk.

Monrad, Merete (kommende): Faglig uenighed i relationsarbejde. Følelsesmæssige barrierer for konstruktiv udnyttelse af faglig uenighed blandt pædagoger. Tidsskrift for Arbejdsliv.

CASES ANVENDT I UNDERSØGELSEN

Casene er udarbejdet af: Kristian Bjærg, Karen-Asta Bo, Lillian Gregersen, Jens Guldager, Anne Melchior Hansen, Jytte Hare, Nicole Janum, Karin Kildedal, Ellen Krabbe, Birgitte Larsen, Camilla Stabell, Ulla Liberg, Dorte Veggerby og Hanne Warming. Desuden har Andreas Bonnevie og Susanne Lihme som konsulenter medvirket til at diskutere casematerialet. Endelig har Sidse Fisker deltaget i pilotundersøgelserne og indtastet de mange spørgeskemaer.

Hvor casen har været anvendt i flere versioner, er forskellen mellem versionerne angivet i kantet parentes inde i teksten.

CASE: LOUISE, FEM OG ET HALVT ÅR

Louise går i børnehave [på SFO], hvor hun har det godt, specielt når pædagogen METTE er til stede. METTE opfatter dog Louise som lidt ængstelig. Især når hun bliver afleveret [om morgenen før skole] og skal sige farvel, skal hun helst have en voksen ved sin side. Louise er meget ordentlig med sine ting, og hun kan blive helt ulykkelig, hvis noget af hendes tøj er blevet meget beskidt.

Louise bor sammen med sin far og mor, som begge er travle jurister.

Det er for det meste moderen, der afleverer Louise. Pædagogerne på stuen har lagt mærke til, at moderen som regel diskret går hen til den plads, hvor Louise skal sidde til morgensamlingen og hurtigt tørrer stolen og bordpladen af. Pædagogerne synes, at det er påfaldende. De lægger også mærke til, at moderen er meget opmærksom på, om madpakken bliver lagt i køleskabet. Moderen har gennem de sidste 14 dage fem gange spurgt, om køleskabet er koldt nok. METTE tager dette afslappet, men stuens anden pædagog LIS bliver ofte provokeret over moderens adfærd.

Faderen kommer tit og henter Louise. Han har en god og kammeratlig kontakt til pædagogerne. Han er lidt friskfyragtig og laver sjov med mange ting. Pædagogerne synes, han er nemmere at tale med end moderen.

En dag, hvor begge forældre afleverer Louise tidligt om morgenen, bliver der serveret æbler og rosiner til morgenmad. Moderen tørrer hurtigt først bordet og derefter Louises æblestykker af. Da Louise skal til at spise nogle rosiner, tager moderen dem ud af hånden på hende og lægger dem væk mens hun siger, at rosiner skal skylles, før de kan spises. METTE synes, at det er ved at blive lidt pinligt. Hun kan se på LIS, at hun er lige ved at hidse sig op, så hun prøver at redde situationen ved muntert at spørge, om forældrene ikke mener, at pædagogerne kan holde hygiejnestandarden. Faren skynder sig at slå det hen og siger slagfærdigt, at mødre jo somme tider kan være lidt hysteriske.

Under episoden sidder Louise helt stille og ser på. LIS er irriteret over episoden, og da forældrene er gået, lægger hun en håndfuld rosiner hen til Louise, men Louise smågræder og vil ikke spise dem.

Om eftermiddagen, da faderen henter Louise og er på vej ud af døren, siger han henkastet til METTE, at hans kone lider af bakterieskræk eller OCD, men at han bestemt ikke mener, at Louise mærker ret meget til det.

CASE: VICTOR, FEM ÅR, AMALIE, FIRE OG ET HALVT ÅR, OG CLARA, TRE OG ET HALVT ÅR

Victor og Amalie er gode venner – de leger tit sammen, også i pudrummet, hvorfra de af og til kommer ud med røde kinder, fnisende og med tøjet i uorden. Når pædagogerne spørger, hvad de har leget, siger de: "Hemmelige lege" eller "Far, mor og børn". "Far, mor og børn" er, når de får Clara på tre og et halvt med i legen. Clara fortæller pædagogerne, at de kigger i hinandens numser, og en gang fortæller Clara, at Victor har puttet sin tissemand ind i Amalies tissekone, "men det passer ikke", siger Amalie. I fredags kom Clara grædende ud fra pudrummet og sagde, at det gjorde ondt, da Victor ville putte en blyant ind i hendes tissekone, og at Amalie havde holdt hendes ben fast. Victor sagde, at Clara løj, og Amalie sagde, at Clara var et "pattebarn, der ikke tør få taget temperatur".

Pædagogerne vurderer, at Victor og Amalie er jævnbyrdige i styrkeforhold, og begge er fremmelige i forhold til deres jævnaldrende, men også noget styrende over for andre børn. De yngre børn i børnehaven ser op til Victor og Amalie.

Fredag eftermiddag, da børnene bliver afhentet, fortæller pædagogerne de enkelte forældre hver for sig, hvad børnene har fortalt dem om det, der er sket i pudrummet. Pædagogerne fortæller også, at ingen fra personalet har været til stede under episoden i pudrummet.

Claras far bliver meget vred og siger, at han med det samme vil klage til ledelsen over, at pædagogerne ikke har passet godt nok på hans lille Clara. Han kalder det et seksuelt overgreb mod hans datter og siger, at hvis personalet ikke kan finde ud af at tage affære, så skal han sørge for, at de kommer til det.

Victors mor bliver ilde berørt over det, hun hører om Victors adfærd og begynder straks at undskylde det, der er sket.

Amalies mor reagerer ved at sige, at børn skal have lov til at udfolde sig, så de kan få et naturligt forhold til deres egen seksualitet senere i livet.

CASE: BEA OG LENE

I børnehaven står pædagogen BEA i garderoben med børnene, som skal på legepladsen. Hun er i dag alene i garderoben, da der er sygdom på stuen. Hun skal hjælpe 17 børn på tre til fire år i tøjet og skal derefter skynde sig ud på legepladsen, så personalet kan få afholdt deres pauser. LENE, der er pædagog på den anden stue er i garderoben ved siden af. Hun overhører, at BEA siger til et barn: "Sig mig lige en gang, ligner jeg en blæksprutte?" og et øjeblik efter i humoristisk tonefald siger: "Ihh nej, din klump, er der overhovedet nogen hjemme på øverste etage? Højre sko skal ligesom på den anden fod." LENE stikker hovedet indenfor og spørger, om BEA har brug for en hjælpende hånd.

CASE: NANNA OG ANNE, ET ÅR

Anne er ved at blive "kørt ind" i vuggestuen. Moderen har været til en introsamtale, hvor hun har fortalt om Anne og hendes vaner, og hvor personalet fra stuen har fortalt om vuggestuen og om det at "køre et barn ind" i en vuggestue.

Anne og moderen har været to formiddage i vuggestuen sammen plus tre formiddage, hvor moderen har været væk en halv til halvanden time. NANNA, som er "indkøringsvoksen" for Anne, synes, at Anne er ved at være tryk ved hende.

Moderen kommer ind på stuen med Anne på armen og sætter sig med Anne på skødet ved bordet, hvor nogle børn og en pædagog sidder og laver puslespil. NANNA kommer hen og sætter sig ved siden af, siger godmorgen og spørger, hvordan Annes nat og morgen har været.

Moderen siger: "Jeg ved, hun er træt. Hun har brug for den formiddagslur hver dag. Du skal lægge hende, lige så snart jeg er gået."

NANNA siger: "Det ser vi på."

Anne og moderen sidder tæt sammen med armene om hinanden. Moderen siger: "Mor skal snart gå." Hun holder Anne lidt ud fra sig. Anne begynder at græde. Moderen tager hende ind til sig igen. Da Anne falder til ro, siger moderen: "Nu SKAL mor gå." Hun holder Anne lidt ud fra sig igen, og Anne begynder at græde.

Moderen siger: "Måske vil du lave puslespil som de andre børn." Hun sætter Anne på en stol og finder et puslespil. Anne græder, og moderen tager Anne op.

NANNA siger: "Jeg tror, hun ved, at du skal gå. Hun venter på det, hun vil nok først lege, når du er gået." Moderen: "Her, så tag hende." Hun rækker Anne over til NANNA. Anne begynder at græde voldsomt. Moderen rækker ud efter hende og tager hende tilbage. Går rundt med hende og trøster hende. NANNA siger: "Nu må du beslutte dig, enten giver du Anne til mig uden at tage hende tilbage, eller også tager du hende med hjem igen."

Moderen siger: "Ja, ja, jeg ved det godt. Kom Anne, nu skal du over til NANNA." Hun rækker hende til NANNA. Mens NANNA holder hende, stryger moderen Anne over hår og ryg og siger: "Så, så, så, lille Anne, du er hos NANNA nu, og NANNA er god nok, ja, det tror jeg da i hvert fald nok, ja, jeg mener, jeg kender hende jo ikke rigtigt – nå, men vi ses klokken 12, hvis ikke I ringer før."

Hun sender et stort smil og går ud af døren. Anne græder voldsomt. NANNA går rundt og vugger hende trøstende. Annes gråd stilner lidt af. Efter et par minutter sætter NANNA sig ned. Anne putter sig helt ind til hende og holder helt op med at græde. Fem minutter senere kravler Anne ned fra NANNA's skød og begynder at lege ved siden af Vigga på to år.

NANNA siger til den anden pædagog: "Den mor vil ikke give slip på sit barn, som om hun ikke stoler på os – ved du hvad, jeg tror ikke, hun kan lide mig, måske skulle du tage over, måske har hun mere respekt for dig, du har mere erfaring."

CASE: JANE, LONE OG OLE

På Rød Stues ugeplan står der i dag tirsdag: "Tur for hele gruppen til nedlagt æbleplantage, hvor vi vil samle æbler og sammen lave æblegrød af dem onsdag. Vi starter klokken 9.30 og er hjemme i børnehaven kl. 13.00. Vi har madpakker med."

Det har regnet hele morgenen, men nu er det tørvejr, og flokken på 18 børn i alderen tre til fem år og tre voksne (JANE, LONE, OLE) drager af sted i gummistøvler. De har en trækvogn med til madpakker og drikkevarer. Vognen kan så bruges til æbler på hjemturen.

Ved lågen til skoven giver børnene slip på hinandens hænder og løber glade ind i septemberskoven. Pludselig stopper de op, for skovstien er fuld af sorte skovsnegle. De går nysgerrigt i gang med at undersøge. "Hvorfor er der så mange?" – "Hvem kryber hurtigst din eller min?" – "Se den har slim efter!" – "Der er sørme en rød! Der er en till!"

De voksne venter tålmodigt. Efter ti minutter siger LONE: "Nu skal vi videre, vi skal jo ud og plukke æbler, og der er langt endnu." Ingen børn reagerer, de modigste er i gang med at tage en skovsnegl op i hånden, mens andre med væmmelse ser på det.

Lone tager fat i vognen og begynder at gå, men ingen reagerer og følger med. Lone kalder nu på de andre voksne. De holder et lille møde på skovstien. JANE siger: "Lad os blive her og udnytte, at børnene selv fandt noget, de er optaget af." LONE siger: "Det er ærgerligt, for så ryger planen om at lave æblegrød i morgen også." OLE foreslår, at en af de voksne med et par af børnene går til æbleområdet, så de får æbler til i morgen. LONE siger, at det er en dårlig ide: "Så har børnene ikke oplevet, hvor æblerne kommer fra, når de skal være med til at skrælle og skære æblerne." Jane spørger derefter: "Kan vi ikke bare udsætte æbleturen til i morgen?" "Det bliver svært, for på det tidspunkt skal vi være på legepladsen," svarer LONE.

Langsomt er flere børn begyndt at røre ved sneglene; de griner, når følehornene trækkes ind ved berøring.

"Se jeg har fundet en snegl med sneglehus," siger en lille pige og afbryder pædagogernes diskussion. "Hvorfor har skovsneglene ikke noget sneglehus?" "Hvor bor de henne?" Børnene er fulde af spørgsmål. En lille gruppe vil prøve at følge efter skovsneglene og se, hvor de går hen. "Kom, måske kan vi finde deres hus." Fra en træstamme følger de nogle snegles langsomme vandring væk fra stien.

CASE: SOFIE, TRE OG ET HALVT ÅR

Sofie går i børnehave, hvor hun begyndte for et halvt år siden. Børnehaven har registreret en bekymrende adfærd. Pædagogerne på stuen er således på det seneste blevet mere og mere opmærksomme på, at Sofie undgår eller forlader situationer med social kontakt med voksne, og at hun flere gange i løbet af en dag har et "tomt udtryk i øjnene", som pædagogerne siger til hinanden. Sofie er ikke renlig endnu – hun tisser og har afføring i bukserne seks-syv gange om dagen og er ofte rød ved numse og skede.

Pædagogerne har observeret, at Sofie har én veninde i børnehaven, som hun er glad for at lege med. Denne veninde er meget snakkende og også den, der styrer legen.

Fra moderen ved pædagogerne, at forældrene for nyligt er blevet skilt. Moderen har fortalt, at Sofie ikke vil på samvær hos sin far, og at hun tisser i bukserne, når han kommer for at hente hende.

Pædagogerne har ikke det store kendskab til faderen, der nu i forbindelse med skilsmissen er flyttet fra byen. Det er moderen, der henter og bringer Sofie. Forældrene har fælles forældremyndighed. Pædagogerne har observeret, at pigen er ekstra rød i numsen og ved skeden, når hun har været på samkvem hos sin far.

Pædagogerne på stuen har drøftet deres observationer med hinanden og er nu enige om at inddrage deres leder. Mette, der er pædagogpraktikant, sætter under mødet med lederen ord på sin mistanke: Hun kan ikke udelukke, at Sofie er udsat for seksuelle overgreb fra faderens side. En anden pædagog konstaterer, at de rent faktisk ikke har et særligt godt kendskab til faderen. De har mødt ham et par enkelte gange. Han virkede ved de lejligheder helt upåfaldende, og når han ikke kommer så tit i børnehaven, er det fordi, han er sælger og derfor har lange arbejdsdage og rejser meget. Under mødet reagerer lederen prompte på disse udtalelser ved at sige følgende: "Nu skal vi også passe på ikke at se spøgelse, der ikke findes. Sofie er ikke renlig, og hendes særligt røde numse efter samkvemsweekender kan lige så vel skyldes, at faderen ikke får skiftet hende tilstrækkeligt tit eller smurt hendes hud. Der er grund til at være bekymret, fordi Sofie har det skidt, men Sofies bekymrende adfærd er med stor sandsynlighed en reaktion på forældrenes skilsmisse."

FORTSÆTTELSE AF CASEN (ANDEN DEL):

Personalet i børnehaven vælger at se tiden an og bruge de næste tre måneder på at observere Sofie i såvel hverdagen med de andre børn som i hente- og bringesituationen samt før og efter samkvemsweekender hos faderen. Efter tre måneders observation står pædagogerne med følgende indtryk:

Sofie er lige så urenlig som for tre måneder siden og vil nu ikke længere ligge ned, når hun skal skiftes. Græder nogle gange i skiftesituationer. Ifølge pædagogernes beskrivelse har hun stadig flere gange i løbet af en dag "et tomt udtryk i øjnene". Hun leger kun med ét andet barn i institutionen. Hvis dette barn ikke er der, leger Sofie for sig selv og går, hvis hun kontaktes af andre børn og voksne. Sofie virker urolig de fredage, hvor hun skal på samvær hos sin far, men svarer ikke pædagogerne, når de spørger, om der er noget, hun er ked af eller bange for. Moderen har et par gange holdt Sofie hjemme om mandagen efter samvær hos faderen og sagt, at Sofie var syg med feber. Sofie er kommet igen om tirsdagen feberfri. Sofie er ofte rød i skridtet i dagene efter samvær med faderen. Nogle af pædagogerne deler nu pædagogpraktikantens mistanke om seksuelle overgreb.

CASE: KAREN, ASKE OG MAGNUS, SEKS OG ET HALVT ÅR

Det er eftermiddag på legepladsen. Ved de to bildæk-gynger med plads til to børn på hver er tre børn i gang med at gyngede. Aske på seks og et halvt år er alene på en gyngede. Ida, også seks og et halvt, samt Anna på knapt seks gyngede sammen på den anden gyngede.

Pædagogen KAREN står og kigger og skubber indimellem.

Magnus på seks og et halvt år kommer hen og kigger. "Jeg vil også gerne gyngede," siger han. KAREN spørger Aske, om Magnus må gyngede sammen med ham. Aske siger nej og gyngede videre.

KAREN vender sig om, for at hjælpe et barn, som har fået sand i øjnene. Magnus bliver stående og vil stadig gerne gyngede. Da KAREN vender sig igen, er Ida ved at hoppe ned fra gyngeden. KAREN spørger igen Aske, om Magnus ikke nok må gyngede sammen med ham. "Han vil også så gerne gyngede," siger KAREN til Aske. Aske svarer: "Ja." Et minut efter, at Magnus er kommet op på gyngeden, siger Aske stille, men bestemt: "Jeg vil altså ikke gyngede med ham." Han gentager det et par gange. KAREN spørger Magnus, om han vil gyngede med Anna i stedet. Han siger ja og hopper ned fra gyngeden og går over til den anden gyngede. Kort efter er Aske færdig med at gyngede og går over til klatrestativet.

CASE: ANJA, HELENE, JOHAN OG MARIE, OTTE ÅR

ANJA står i SFO'ens køkken og er ved at rydde rester fra eftermiddagsmaden væk, da Helene på otte år kommer grædende ud til hende. ANJA spørger deltagende om, hvad der er sket. Helene fortæller stadig smågrædende, at hun var inde i musikrummet med Marie og Johan, der er jævnaldrende med Helene, og at de ikke kunne blive enige om, hvilken musik de skulle høre.

"Hvad gjorde I så?" spørger ANJA. "Så blev vi enige om at stemme om det ved at spørge de andre børn i Alrummet om, hvad de ville stemme på og så spille den CD, der fik flest stemmer" fortæller Helene nu mere rolig, mens ANJA nikker opmuntrende. Helene fortsætter: "Jeg ville gå ud og spørge de andre, men så ville Johan med, og det ville jeg ikke have". "Hvorfor ikke" spørger ANJA. "Nej for han vil bare kontrollere, om jeg snyder og sætter flere krydser ved den, jeg gerne vil høre, og det gør jeg ikke". "Hvad skete der så?" spørger ANJA. "Så ville Johan ud og skubbede mig hårdt væk fra døren" siger hun vredt. "Så blev du ked af det, men vil du gerne lege med dem igen?", spørger ANJA. "Ja" sukker Helene. "Så går jeg ind og taler med de andre. Vil du blive her imens, så henter jeg dig bagefter?". Helene nikker.

ANJA går ind i musikrummet, hvor hun siger til de andre børn, at hun har talt med Helene, og at hun gerne vil høre deres historie. Johan fører ordet og siger, at det var bedre, de var to til at spørge de andre, og at han ikke troede, Helene ville snyde. Nu har de fundet ud af, at de på skift bestemmer hvilken CD, der skal høres.

CASE: JOSEFINE, FIRE ÅR [SYV ÅR]

Et hjørne af børnehavens [fritidshjemmets] fællesrum er indrettet med sofaer, et lavt bord og reoler med bøger. Her bliver der læst mange historier. Sommetider sidder nogle børn sammen og læser, sommetider sidder der et enkelt barn. Men der bliver læst flest historier i sofaen af børnehavens [fritidshjemmets] voksne. Nogle gange på opfordring fra et barn, andre gange på pædagogens initiativ. For det meste kommer der hurtigt flere børn, som gerne vil være med, når der bliver læst historier i sofaen. Josefine er ikke så vild med bøger, og det er meget sjældent, at hun er med til at høre historier.

Torsdag eftermiddag leger Marie og Josefine sammen. Først er de i dukkekrogen, hvor de arrangerer et større teselskab sammen med nogle andre børn, og bagefter sætter de sig ved det store bord i fællesrummet for at tegne og klippe. Pædagogen sætter sig i sofaen sammen med tre drenge, som har bedt om at få læst en historie. Marie foreslår Josefine, at de også skal høre historie. Josefine siger først nej, men Marie er allerede på vej over mod sofaen, og Josefine lægger saksen og skynder sig efter. Det begynder at knibe med pladsen, men Marie har skaffet sig en ståplads i hjørnet bag pædagogen, og Josefine anbringer sig tæt ved, hængende over det ene armlæn.

Pædagogen læser og viser billederne til de børn, som har svært ved at se dem, mens hun læser. Efter få minutter begynder Josefine at have svært ved at være stille og kommer til at skubbe til Mathias, som siger, at hun skal lade være med at skubbe. Børnene diskuterer lidt, og pædagogen beder dem om at være stille, mens hun læser. Josefine er stille et øjeblik, men så kommer hun tydeligvis i tanker om noget, som hun vil sige, og mens hun hænger på armlænet og vipper op og ned, begynder hun at snakke om den gave, hun har lavet til sin mor tidligere på dagen. Pædagogen beder hende være stille. Kort efter er der igen uro ved armlænet, og pædagogen stopper igen sin læsning. Mathias siger, at det er Josefine, der hiver i tøjet og skubber. Josefine siger, at hun kom til det.

CASE: SANDRA OG MADS, NI ÅR

På koloni er børnene hvert år delt op i to hold og kommer af sted i disse to hold. Hold 1 er på koloni fra mandag til onsdag og hold 2 er på koloni fra onsdag til fredag.

Inden koloni kommer en mor, Sandra, og siger til ANDERS, som er pædagog, at hun har set, at hendes søn Mads og hans ven Peter skal af sted på hver deres hold. Hun siger, at hun tænker, at det i et fremtidsperspektiv ville være godt, hvis de kom af sted sammen, fordi de efter sommerferien skal starte til fodbold sammen. ANDERS siger, at grupperne er lavet under hensyntagen til, hvad pædagogerne mener er gode legerelationer og fællesskaber. Sandra siger til ANDERS, at der også er et andet problem, idet hendes eksmand skal have Mads lige efter kolonien, og så vil hun jo ikke kunne se ham i en hel uge, og det synes hun er for længe.

CASE: MIE, OTTE ÅR

Mie går i 2. klasse, hvor hun beskrives som en sød, men stille pige, som man nemt overser, fordi hun ikke gør opmærksom på sig selv. Hun klarer sig fagligt godt og har altid sine ting i orden. Efter skoletid går Mie i skolens SFO, hvor hun virker glad for at være. Hun leger med nogle andre piger på samme alder, men man har ikke indtryk af, at hun ses med jævnaldrende uden for SFO'en. Mie er altid én af de sidste, der går hjem. Mie tager selv bussen til og fra både skole og fritidsordning. Fritidsordningen ser derfor meget sjældent hendes forældre.

Mie bor sammen med sin mor og stedfar og er hos sin biologiske far hver anden weekend. Far bor i en anden landsdel, så selvom Mie gerne ville være mere hos sin far, så er det ikke fysisk muligt, når hun også skal passe sin skole. Moderen har fået forældremyndigheden over Mie.

En dag falder Mie i skolefritidsordningen og slår hul på sit ene bukseben. Pædagogen TRINE trøster Mie, men undrer sig samtidig over, at Mie græder så længe og hjerteskræende over det. Mie virker ikke bare almindelig ked af det, hun virker dybt ulykkelig, men det er ikke muligt for TRINE at få hende til at sige andet end, at det gør ondt i knæet. Næste dag spørger TRINE, hvordan hun har det. Mie virker trist og lukket. TRINE tager Mie med ind på kontoret og fortæller Mie, at hun har en fornemmelse af, at Mie er ked af noget, men Mie siger blot, at det er hun ikke.

TRINE er meget observerende i forhold til Mie de følgende dage og benytter enhver lejlighed til at trække Mie lidt væk og fortælle hende, at hun også har kendt andre børn, der ligesom Mie går rundt og tumler med nogle tanker, der tilsyneladende gør hende ked af det. "Hvad gør de så?" spørger Mie. TRINE fortæller, at de fleste børn til sidst finder en voksen, de kan lide, og som de tror, vil hjælpe dem. Mie spørger, hvad de børn gør, hvis de tænker på noget, som de ikke må fortælle andre om. TRINE forstår på Mies spørgsmål, at det nu drejer sig om, at indgyde Mie tillid til, at hun kan tåle at høre Mies værste tænkelige hemmelighed, og at hun vil gøre alt, hvad hun kan for at hjælpe hende. Derfor fortæller TRINE Mie, at hun også kender andre børn, som hun har talt med, og som har fortalt om alvorlige problemer, som de har tumlet med. Denne snak får Mie til at fortælle TRINE, at hendes stedfar gør noget ved hende, som hun ikke kan lide. Det sker, når mor, der er sygeplejerske, er på aftenvagt. Stedfaderen kommer ind til hende på værelset, når hun er gået i seng. Det startede med, at han læste godnathistorie, aede hende og sagde godnat. Men for hver gang kælede han længere og længere tid for hende ikke bare på kinden og håret, men efterhånden på hele kroppen, indtil der skete noget, Mie ikke har ord for, men som TRINE ikke er i tvivl om, er et samleje. Stedfaderen har

fortalt Mie, at han vil sørge for, at hendes elskede hund dør, hvis hun fortæller det til nogen. Derfor må TRINE heller aldrig nogensinde fortælle det til andre.

TRINE er ikke i tvivl om, at Mie fortæller sandheden. TRINE vil gerne handle på den viden, hun har fået, for at stoppe overgrebene på Mie, men samtidig føler hun, at hun vil forråde Mie og svigte den tillid, som Mie har vist hende, hvis hun går videre med sin viden uden Mies accept.

Efter aftale med TRINEs leder underrettes kommunen, der efter samråd med politiet indsender en politianmeldelse. TRINE ringer senere samme dag til Mies mor for at sikre sig, at Mie er vendt hjem. Efter instruktion fra kommunen, fortæller hun ikke, at hun har sendt en underretning af sted, idet politiet agter at starte en efterforskningssag. Det betyder, at det nu er politiet og kommunens myndigheds-sagsbehandler, der koordinerer sagen og samordner afhøring af stedfar samt orientering til moderen.

Mie bliver nogle dage senere videoafhørt af politiet. På trods af et godt forarbejde lykkes det imidlertid ikke politiet at få Mie til at fortælle noget. Hun klapper i som en østers. Politiet må i første omgang undlade at rejse tiltale, da stedfaderen benægter alt. Moderen er bestyrtet og kan ikke forestille sig, at stedfaderen kunne finde på sådan noget, og Mie benægter at have sagt noget til TRINE af frygt for stedfaderens trusler. Mie holder op med at komme i SFO'en.

CASE: SILKE, 9 ÅR

Silke er ni år. Hun går i en SFO, hvor flere af børnenes familier har kontakt med kommunen.

Silke er en stille pige, der har én god veninde. I børnegruppen markerer Silke sig ikke tydeligt, hun bliver ikke drillet, men er sjældent med i de andres leg.

Pædagogerne opfatter Silke som en sød pige, der er nem at have i institutionen. De ville gerne kunne tale mere med hende, for de har indtryk af, at hun ikke altid har det godt. Andre børn kræver imidlertid så meget af pædagogerne, at der ikke bliver den fornødne tid til Silke.

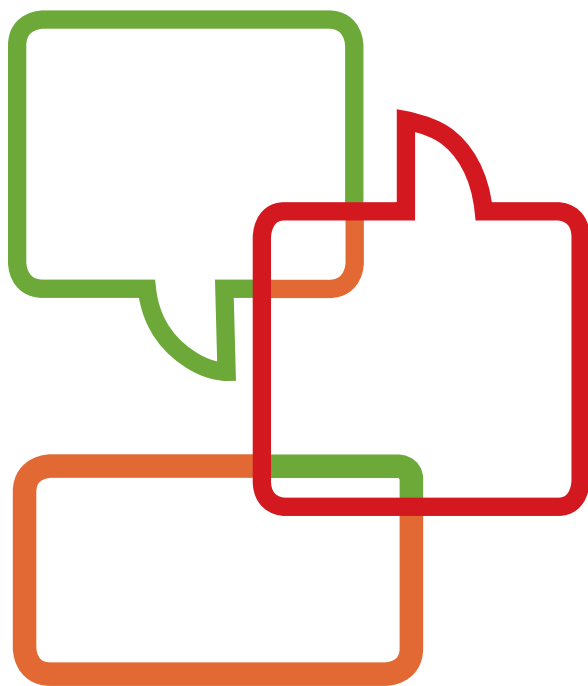
En dag fortæller Silkes veninde en af pædagogerne, at Silke har sagt, at hendes far slår hende og hendes små søskende. Veninden må ikke fortælle det til nogen.

Pædagogen røber ikke, hvad veninden har sagt, men spørger Silke, hvordan hun har det hjemme. Silke siger bare: "Godt."

Pædagogen beslutter i samråd med lederen, at de i den kommende periode vil være opmærksomme på, hvordan Silke har det. 14 dage senere fortæller Silkes veninde igen, at Silke har sagt, at hun ikke kan lide at være derhjemme, fordi hendes far slår. Silke har sagt til veninden, at hun godt kunne tænke sig at bo hos hende.

Samme dag møder venindens far op i SFO'en og beder om at tale med lederen. Han bebrejder pædagogerne, at de ikke har gjort noget for at hjælpe Silke. Om Silkes far fortæller han, at det i kvarteret er almindelig kendt, at faderen er grov, når han har drukket. Når han er ædru virker han venlig, men ikke særlig imødekommende. Venindens far kender ikke yderligere til familien, fordi Silkes familie ikke kommer sammen med nogen i kvarteret. Venindens far siger, at han ikke har noget imod, at lederen fortæller Silke og hendes forældre, at han ved, hvad der foregår.

Lederen taler med Silke og siger, at han har hørt fra venindens far, at Silke bliver slået derhjemme. Silke benægter og siger, at de i hvert fald ikke må sige det til hendes far, for så bliver han meget, meget vred. Personalet beslutter at følge Silkes ønske om ikke at sige noget til forældrene. De vil i stedet afsætte tid hver dag de næste to uger til at tale med Silke med henblik på at opnå hendes tilladelse til at tage problemet op med forældrene.

B U P L

Oktober 2010

BUPL

forbundet for pædagoger og klubfolk

Blegdamsvej 124

København Ø

bupl.dk

AF MORTEN EJRNÆS OG
MERETE MONRAD

ISBN nr: 978-87-7738-204-8